

**Spoločenskovedný ústav, Centrum spoločenských a
psychologických vied SAV
Kassai Magyarok Fóruma**

Nyelv, interetnikus kapcsolatok és magyar nyelvhasználat Kassán

Iveta Jeleňová, Zlatica Sápsová

Kassa 2018

NYELV, INTERETNIKUS KAPCSOLATOK ÉS MAGYAR NYELVHASZNÁLAT KASSÁN

Tudományos monográfia

Szerzők:

Mgr. Iveta Jeleňová, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy

Mgr. Zlatica Sápsová, PhD.

Spoločenskovedný ústav, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV

© 2018 Iveta Jeleňová, Zlatica Sápsová

Bírálok:

prof. PhDr. Jozef Výrost, DsSc.

Spoločenskovedný ústav, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV

prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta

Minden jog fenntartva. Ezt a munkát vagy annak bármely részét nem lehet reprodukálni, tárolni az információs rendszerekben, vagy más módon terjeszteni a jogosultak beleegyezése nélkül. A tudományos monográfia nyelvi és szakmai vonatkozásaiért a szerzők felelősek. A kézirat nyelvi és szerkesztői korrekción nem ment keresztül.

A monográfia, Nyelv, interetnikus kapcsolatok és magyar nyelvhasználat Kassán címmel a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma Kisebbségi Kulturális Alapja támogatásával jött létre.

Kiadó:

Spoločenskovedný ústav, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Kassai Magyarok Fóruma

TARTALOM

Ábrák és táblázatok jegyzéke	5
Előszó	9
1 Csoportok közötti kapcsolatok, etnikai kisebbségek és akkulturáció	11
Etnikai kisebbségek	12
Csoportok közötti kapcsolatok	15
Sztereotípiák és előítéletek	17
Interetnikus kapcsolatok és a kommunikáció	20
Akkulturáció	22
2 Nyelv és többnyelvűség	26
Nyelvi diverzitás Európában	27
Bilingvizmus	29
A nyelv az akkulturáció folyamatában	31
A kisebbségi nyelvhasználat doménjei	32
A magyar nyelv használata Szlovákiában	34
3 Magyar közösségek a statisztikai adatok tükrében	37
Magyarországgal határos országok magyar nemzetiségű lakosai	40
Visszatekintés, Csehszlovák Köztársaság (1918 – 1938)	45
A magyar nemzetiségű lakosok számának jellemző mutatói (1948-2011)	48
4 Magyar közösségek demográfiai mozgásának fejlődése	56
Rövid visszatekintés – retrospektív adatok a 19. század második feléből	56
Kassa lakosai számának alakulása 1918 után	65
A város etnikai képe 1938 – 1941	67
A magyar nemzetiségű lakosok számának fejlődése a második világháború után	69
A magyar nemzetiségű lakosok száma Kassa egyes városrészeiben	72
Adatok a magyar anyanyelvű lakosok számáról	76

A magyar nyelv használata Kassán a 2011-es népszámlálás eredményei alapján	77
Vegyes házasságok	79
Kassa lakosságának előregedése	80
5 A kassai magyar kisebbség nyelvhasználatának elemzése	86
Módszer	87
Kérdőív	87
Adatgyűjtés	88
A mintacsoport jellemzői	88
Statisztikai elemzés	90
Az elemzés eredményei	91
Etnikai (nemzeti) identitás és nyelv	92
A magyar nyelv mindennapi használata	93
A magyar nyelv használata interetnikus szempontból	95
A magyar nyelv használata a hivatali érintkezésben	106
A válaszadók ajánlásai	107
Az elemzés befejező értékelése	116
Befejezés	118
Felhasznált irodalom	120

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKA

Ábrák

- 1.1 Az interetnikus kommunikáció tanulságának négy típusát összekötő ideológiai kör
- 3.1 Magyarok a világ egyes országaiban
- 3.2 Magyar nemzetiségű lakosok aránya Európában
- 3.3 A magyar nemzetiségű népesség aránya a Kárpát-medence egyes országaiban, 2011
- 3.4 A lakosság etnikai összetétele Szlovákia mai területén 1880-as népszámlálás alapján
- 3.5 Össznépesség és a magyar nemzetiségű lakosok száma 1950-1991 között a mai Szlovákia területén
- 3.6 A magyar nemzetiségűek számának alakulása 2011 – 2017 között
- 3.7 Magyar anyanyelvűek és nemzetiségűek száma
- 4.1 Kassa lakosságának anyanyelvi összetétele
- 4.2 Magyar anyanyelvű kassai lakosok idegen nyelv ismerete
- 4.3 Szlovák anyanyelvű kassai lakosok nyelv ismerete
- 4.4 Német anyanyelvű kassai lakosok idegen nyelv ismerete
- 4.5 Kassa összlakossága és magyar nemzetiségű lakosainak száma a 20. század második felében
- 4.6 Adminisztratív határok, Kassa
- 4.7 Magyar nemzetiségű lakosok számának alakulása 2011 és 2017 között
- 4.8 Kassa lakossága korcsoportokra bontva, 1991
- 4.9 A magyar nemzetiségű lakosok főbb korcsoportjainak az aránya Kassán, 1991
- 4.10 65 év feletti szlovák és magyar nemzetiségűek aránya a Kassai járásokban
- 5.1 Az egyén érzése, ha Kassán szlovákok társaságában váratlanul kell megszólalnia magyarul (n = 406)

Táblázatok

- 1.1 A csoportok egymáshoz rendelt (párosított) kiegészítő jelölése és a csoportközi kapcsolatok mérvadó dimenziói
- 2.1 Különböző nyelvek használata különféle célokkal

- 3.1 Magyar nemzetiségű lakosok száma Kelet-Közép-Európa államaiban a trianoni döntés után
- 3.2 Magyar nemzetiségű lakosok számának alakulása a Kárpát-medencében
- 3.3 Magyarországgal szomszédos országokban élő magyar nemzetiségű népesség számának alakulása, 1989-2011
- 3.4 Egyes nemzetiségek aránya tíz évenkénti lebontásban 1950-2001 között (%-ban)
- 3.5 A magyar nemzetiségű lakosok aránya 2011 – 2016 között
- 3.6 Magyar anyanyelvű népesség aránya
- 3.7 A magyar nemzetiségű populáció születési, halálozási és természetes szaporodásának aránya, 1921, 1951, 2001, 2011
- 4.1 A kassai adófizetők száma és etnikai hovatartozása 1715-ben és 1720-ban
- 4.2 Az egyes etnikumok becsült száma, Kassa, 1851
- 4.3 Kassa lakosságának természetes szaporodása és számának növekedése 1880-1930 között
- 4.4 A lakosság számának születési hely szerinti megoszlása, 1880 és 1910 között
- 4.5 Anyanyelvek megoszlása Kassán, %-ban
- 4.6 A nyelvek ismeretének aránya Kassán
- 4.7 Kassa összlakosságának a száma, a magyar nemzetiségű lakosok száma és aránya két népszámlálás idején a Csehszlovák Köztársaságban, 1921, 1930
- 4.8 Az 1938 népszámlálás adatai nemzetiségi hovatartozásra vonatkozóan
- 4.9 Az összlakosság és a magyar nemzetiségű lakosok száma a Kassához csatolt településeken 1970, 1980
- 4.10 Kassa városrészeinek összlakossága, szlovák és magyar nemzetiségű lakosok száma a 2001 és 2011-es népszámlálás alapján (zárójelben a különbség 2001-hez viszonyítva)
- 4.11 Szlovák és magyar nemzetiségű lakosok száma az egyes városrészekben, 2017
- 4.12 Magyar nemzetiségű és anyanyelvű lakosok száma Kassán

- 4.13 Kassán állandó lakhellyel rendelkező lakosok nyelvhasználata a nyilvános helyeken a 2011-es népszámlálás alapján
- 4.14 Kassán állandó lakhellyel rendelkező lakosok nyelvhasználata a háztartásokban a 2011-es népszámlálás alapján
- 4.15 A nemzetiségi hovatartozás nélküliek (nem megjelölők) száma kassai járásokra vonatkozóan 2001, 2011
- 4.16 Vegyes házasságot kötött magyarok aránya
- 4.17 Kassa összlakosságának és a magyar nemzetiségű lakosok korcsoportonkénti aránya %-ban
- 4.18 Nyugdíjasok száma Kassa négy járásában
- 5.1 A mintacsoport demográfiai jellemzői (n = 408)
- 5.2 Életkor és a legmagasabb iskolai végzettség
- 5.3 A magyar nyelv ismeretének szintjei (n=407)
- 5.4 A szlovák nyelv ismeretének szintje önbesorolásos alapon (n=407)
- 5.5 „A kassai szlovák ismerősei, diáktársai, munkatársai tudják/tudták Önről, hogy beszél magyarul?” kérdésre adott feleletek megoszlása (n= 396)
- 5.6 A magyar nyelv használatának a becsült aránya a teljes nyelvhasználatához viszonyítva (n=405)
- 5.7 A válaszadók magyar nyelvhasználatának aránya korcsoportonként
- 5.8 Egyes médiák figyelemmel követése egy átlagos napon, ebből magyar nyelven
- 5.9 A magyar nyelv használatának gyakorisága Kassa különböző helyszínein
- 5.10 Visszajelzések a magyar nyelv tudására vagy használatáról szlovák környezetben Kassán
- 5.11 Negatív (bántó) visszajelzés helyszínei Kassán
- 5.12 A magyar nyelv használata miatt történt fizikai összetűzések száma Kassán nemenkénti lebontásban
- 5.13 A válaszadók által kiválasztott területek (helyszínek), hol zavartalanul szeretnék használni a magyar nyelvet (%)
- 5.14 Helyes eljárás abban az esetben, ha a magyarul beszélő társasághoz csak szlovákul beszélő személy csatlakozik

- 5.15 Válasz a feltett kérdésre „Ön szerint Szlovákiában megtilthatja-e a munkáltató, az alkalmazottainak, hogy magyarul beszéljenek egymás közt, vagy az ügyfelekkel?” (n = 388)
- 5.16 A kommunikáció nyelvének kiválasztás a magyarul beszélő hivatali alkalmazottakkal vagy üzleti eladókkal (n 389)
- 5.17 A magyar nyelv használata szóbeli kommunikációban az állami és önkormányzati hivatalokban Kassán (n=388)
- 5.18 A magyar nyelv használatának feltételei a kassai bíróságokon a polgári peres eljárásokban (n = 389)
- 5.19 A magyar nyelv használatának feltételei a kassai bíróságokon büntető jogi eljárásokban (n = 389)
- 5.20 A magyar nyelvű feliratok és reklámok megjelenésének a feltételei a nyilvános térben Kassán (pl. utcákon, épületeken, üzletekben, éttermekben, stb.) (n = 386)

ELŐSZÓ

Európa társadalmi kulturálisan mindinkább sokszínűvé válnak. E sokszínűség egyik aspektusát a bevándorlók és az őslakos (autochton) csoportok etnikai hovatartozása képezi. A városi élet azért volt mindig különösen jellegzetes, mert együtt éltek különböző gyökerű (származású) emberek, különféle célokkal és vágyakkal a jobb élet reményében. Az elmúlt években a világ városaiban tapasztalható demográfiai változások, a sokszínűség terjedése egyre erősebben ösztönzi a társadalmi összefogás megteremtését a növekvő interetnikus feszültség miatt.

A városokban élő nemzetiségek, etnikai csoportok demográfiai fejlődésére utaló adatokat, információkat tartalmazó különböző dokumentumok, elemzőmunkák iránt a politikusok, helyi elismert egyéniségek (tekintélyek) is érdeklődnek és több esetben különböző eseményeken prezentálják is. A 2011-es népszámlálás adatai alapján Szlovákia legnagyobb számú nemzeti közössége, a Szlovák Köztársaság lakosságának 8,5 % alkotja, a magyar nemzetiség. Szlovákiai mai területén kisebbségi státuszban élő magyarok történelme Csehszlovákia megalakulásával kezdődött. A 20. század első felében státuszuk több esetben cserélődött, 1938-ban nemzeti kisebbségi pozícióból többségi nemzetre változott, a II. világháborút követően pedig ismét kisebbségi pozícióba került.

A monográfia, a Kassán élő nemzetiségek egyikével foglalkozik, fókuszálva az intraetnikai és interetnikai kommunikáció során használatos anyanyelvükre. Az adott témakörnek a feltárása céljából kérdéseket tettünk fel az etnikai csoportok közötti kapcsolatok, akkulturációs folyamatok, az anyanyelv otthoni és nyilvános használatának a megismerése céljából. Továbbá figyelemmel követtük azokat a fő demográfiai folyamatokat is, melyek befolyásolták a kassai magyar nemzetiség tagjai számának az alakulását. A 6 700 főt alig meghaladó kassai magyar nemzetiségű lakosok száma nem mondható magasnak, ennek ellenére a város legnagyobb nemzeti közösségét alkotják. Ez okból is szükségesnek tartjuk e témakör iránti figyelem felkeltését.

A magyar nemzetiségű lakosok abszolút számának és arányának jelentős csökkenése egyre nagyobb aggodalmat kelt a kassai magyar közösség tagjaiban és mind gyakrabban hangzik el a kérdés, hogy képes lesz-e a helyi magyarság megtartani anyanyelvét és magyarul kommunikálni nemcsak a magán-, de a közéletben is.

A monográfia szociálpszichológiai, történelmi és demográfiai szemszögből nyújt betekintést a téma kérdéskörébe. A kötet tartalma öt fejezetre tagolódik, ebből az első négy fejezet az egyes etnikai csoportok közötti kapcsolatok és kommunikációkülönböző aspektusaira, a nyelv szerepére az akkulturáció folyamatában, a kisebbségi nyelvhasználat dominanciájára, továbbá a szlovákiai és a kassai magyar nemzetiség tagjai számának alakulására vonatkozó statisztikai adatokra fókuszál. Az ötödik fejezet tartalmazza a magyarul beszélő és Kassán élő emberek nyelvi-kommunikációs szokásait felmérő kutatás másodlagos elemzésének eredményeit. Hisszük, hogy a bemutatott gondolatok új szakmai viták és kutatások alapjai lehetnek, melyek segítséget nyújthatnak a kassai magyar közösség életének jobb megismeréséhez.

Összinté köszönet illeti mindazokat, kik segítették kutatói munkánkat és kik nélkül e munka közreadása nem jött volna létre. A monográfia „a magyar nyelvhasználat és a magyar kisebbség Kassán“ elnevezésű projekt eredményeként jelent meg, melyet „a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma Kisebbségi Kulturális Alapja támogatott. A munka a Kassai Magyarok Fóruma civil szervezet által rendelkezésünkre bocsájtott adatoknak és támogatásának köszönhetően jöhetett létre.

1

CSOPORTOK KÖZÖTTI KAPCSOLATOK, ETNIKAI KISEBBSÉGEK ÉS AKKULTURÁCIÓ

A nemzetközi migráció növekedése az elmúlt években és a hozzá kapcsolódó kulturális diverzitás fokozott megjelenése a különféle tudományos ágazatok szakembereinek a figyelmét egyre inkább olyan témák felé irányította, melyek szorosan összefüggnek a többségi nemzettől eltérő kulturális háttérrel rendelkező emberek életével.

A Federal Union of European Nationalities (FUEN, n. d.) szerint Európában több mint 400 különböző nemzetiség él és minden hetedik európai valamely autochton (őshonos) kisebbség tagja illetve kisebbségi nyelvet használ. Annak ellenére, hogy Szlovákiában több nemzetiség él, Európa más országaival összehasonlítva nem sorolható a nagymértékű kulturális diverzitással rendelkező országok közé. Ugyanakkor Szlovákiában a visegrádi négyek (V4) többi országához képest, tehát Lengyelországgal, a Cseh Köztársasággal és Magyarországgal összehasonlítva magasabb az etnikai diverzitás (Vašečka, Sadovská, 2006; Wolff, 2008). A 2011-es népszámlálás adatai szerint (a Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala, továbbiakban SZKSH, kb. 2012) a Szlovákiában élők 80,7%-a jelölte magát szlovák nemzetiségűnek. A második legnépesebb nemzetiség a magyar volt, amelyet önazonosítás alapján a lakosok 8,5%-a jelölt meg. Egyúttal azonban felhívjuk a figyelmet arra a tényre, hogy a megkérdezettek 7,1%-a nem tüntette fel, hogy tartozik-e valamely nemzethez vagy etnikai csoporthoz, ez némiképp torzítja a fenti adatokat.

Ebben a fejezetben csoportok közötti és interetnikus kapcsolatokat szociálpszichológiai szempontból vizsgáljuk. Bár ez az áttekintés szükségszerűen szelektív, nem mélyed el részletekben, de tartalmazza az etnikai kisebbségek tipológiáját, a csoportközi kapcsolatokat, az interetnikus üzenetek és az akkulturáció problémakörét, illetve azt a kulturális változást, mely a különféle kultúrák tartós kapcsolatának következménye.

ETNIKAI KISEBBSÉGEK

A nemzetiségi (vagy „etnikai“, „etnolingvisztikai“ vagy „tradicionális“) kisebbség fogalma jogi és politikai értelemben, széles körben használatos gyakran mindenféle definíció nélkül. Noha a jogszabályok tartalmazzák a nemzetiségi kisebbségek definícióját, azok sok esetben nem egyértelműek (a csehországi jogi dokumentumokban szereplő definíciók pontatlanságával foglalkozik például Reznik, 2018). A meghatározás elemeként az objektív kritériumok helyett egyes esetekben az egyéni döntés kap hangsúlyt (mely a szituációhoz mérten alakulhat), tehát a kisebbségi identitást nem kívülről kellene meghatározni. Az Európa Tanács Tanácsadó Bizottsága (Council of Europe, 2016) szerint az egyén önazonosságának szabad választása egy bizonyos kisebbség tagjaként azt is jelenti, hogy egy kisebbséggel való azonosulással vagy nem azonosulással kapcsolatos döntését a hatóságoknak egyben az adott csoport többi tagjának is tiszteletben kellene tartania, és senki sem gyakorolhat nyomást az egyén szabad döntésére. Egyúttal azt is leszögezik, hogy kivételes esetben egy ilyen önazonosítás kétségbe is vonható, például, mert nem a jóhiszeműség, hanem bizonyos előnyök megszerzése motiválta.

A szakirodalomban találhatunk ugyan több explicit meghatározást is, ám ezek sokszor nem egyértelműek és ezért nemzetközi szinten nem elismertek. Senior és Bhopala (1994) szerint az etnicitás, mint koncepció a következő jellemzők egyikét foglalja magába: (1) azonos származás vagy szociális háttér; (2) egy közös kultúra és hagyományok megosztása, melyek nemzedékről nemzedékre szállnak, erősítik az identitás és a csoport érzését, valamint a (3) közös nyelv vagy vallás. A kisebbség kifejezést az ENSZ az emberi jogok védelmével kapcsolatban akkor használja, ha nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi identitásokra utal. Az ENSZ (United Nations, 2010) diszkriminációt megelőző albizottságának külön tudósítója, Francesco Capotorti 1977-es definíciója szerint a kisebbség:

Olyan nem domináns csoport, mely lélekszámban kisebb az állam népességének többi részénél, s melynek tagjai - mint az adott állam szülöttei - olyan etnikai, vallási vagy nyelvi jegyekkel rendelkeznek, melyek különböznek az állam népességének többi részétől és olyan szolidaritásérzést tanúsítanak, még ha csak burkolt formában is, mely kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk vagy nyelvük megőrzésére irányul. (2. o.)

Hasonlóképpen határozzák meg a nemzetiségi kisebbségek jellemzőit az akadémiai meghatározások is. Ezek többségében, miként Wolff (2008, 1. o.) is leírja, magukba foglalnak néhány, az etnikai csoportoknak tulajdonított jegyet, mint: „a kollektív megnevezés, közös eredetmondák és az olyan kulturális jellemzők, mint a nyelv, vallás, hagyományok és szokások, melyek az adott csoportot megkülönböztetik a többiektől“, ugyanakkor a kisebbséget a többségtől megkülönbözteti az a tény, hogy az etnikai kisebbség tagjai számszerűen és politikailag nem domináns pozíciójú polgárai az államnak. A kisebbség úgyszintén a többség is konkrét jellemzőket, mint a nyelv, vallás, kultúra, etnikai háttér, hagyományok vagy szemmel látható vonások a nemzetiségi kisebbség identitásjegyei közé sorolhatja, melyek arra szolgálnak, hogy megkülönböztesse a kisebbséget a többségtől. A ilyen jegyek használata azonban ahhoz vezethet, hogy az egyének akarata ellenére is bevonhatók vagy kizárhatók egy etnikai csoportból. (Council of Europe, 2016). Miután az emberek jellemzően több szociális csoport tagjai egyszerre és több csoporttal tudnak azonosulni, hasonlóan közelíthetjük meg az saját önazonosításon alapuló etnikai hovatartozás kérdését is. Más szóval, az egyén egy adott államban, vagy annak többségi lakosaival egyszerre azonosíthatja magát több, különböző nemzetiséggel

Az etnikai kisebbségek osztályozásához különféle kritériumokat használunk, például az állampolgárságot vagy azt az országot, ahol az egyén született. Az úgynevezett „hagyományos“ kisebbségeket általában megkülönböztetjük a bevándorlás útján kialakult etnikai kisebbségektől. Wolff (2008) a származásuk alapján a kisebbség négy típusát különbözteti meg: a befogadó állam területén élő nemzetiségi kisebbségek, melyek egyúttal egy másik, gyakran a szomszédos állam többségi nemzetével állnak etnikai kapcsolatban (pl. a ciprusi görögök és a törökök, vagy a romániai és szlovákiai magyarok); a transznemzetiségek több államban is előforduló etnikai csoportok, de egyikben sem alkotnak többségi nemzetet (pl. a spanyolországi és franciaországi baszkok és katalánok); őshonos kisebbség egy adott állam őslakosainak etnikai csoportját képviseli és már nem képez többségi nemzetet (pl. a spanyolországi gallok) és a bevándorolt kisebbségek alatt pedig az állampolgársággal még nem rendelkező jelenkori bevándorlókat érti (pl. a gyarmatosítás utáni migráció Dél-Ázsiából Nagy-Britanniába, vagy azok a törökök, akik a munkalehetőség miatt vándoroltak ki Németországba). Wolff szerint az etnikai kisebbségek „kreálásának“ fontos tényezői voltak a különféle határrevíziók az egyes államok bővítése vagy egy több nemzetet

magába foglaló állam széthullása során, de. bizonyos esetekben a nemzetiségi kisebbségek a múltbeli bevándorlások következményeképpen már hosszabb ideje élnek nem a szomszédos, hanem egy másik állam területén (pl. az Oroszországban, Ukrajnában és Romániában élő német etnikum).

Anderson (2017) a nem bevándorolt népcsoportokat, hanem az „őshonos” kisebbségek részletesebb tipológiáját vázolja fel európai kontextusban. Tízféle típusú helyzetet határol el: kompakt „haza” egy konkrét országban (például a bretonok Franciaországban), határontúli kisebbségek (amikor egy nyelvi kisebbség kultúrájában a szomszédos ország nyelvi többségét képviseli, pl. magyarok élnek a Magyarországgal szomszédos országok mindegyikében), mikor a kisebbség a szomszédos országok határának mindkét oldalán előfordul (az egyik állam többségi lakossága a másik államban határontúli kisebbséget alkot és fordítva), „kényszerítő körülmények folytán kialakult nemzetközi kisebbség” (az eredeti etnikai és lingvisztikai csoport két vagy több állam területén oszlik meg, pl. a Katalánok, akik Spanyolország, Franciaország, Andorra és Olaszország területére kerültek), diaszpóra (olyan szórványban élő csoportokra, melyeknek van a hagyományos hazájuk, mint a zsidóknak, vagy nincs elismert hazájuk, mint a romáknak), nyelvében és kultúrájában kapcsolódó kisebbség (pl. a kelták), a kisebbségen belüli kisebbség, izolált „nyelvi szigetek” (más szóval, elszigetelt etno-lingvisztikai közösségek, pl. a szepesi németek Szlovákiában), plurális államokban vagy régiókban élő kisebbségek, végül pedig, a tízedik, az az eset, hol a volt „haza” újonnan kialakított Nemzetállamokká transzformálódott (ennek példája a volt Jugoszlávia).

A többféle csoportok sokszínűsége az élet különböző területein tükröződik. A kisebbségek életéről szóló rendszerszerű adatgyűjtéssel az erre szakosodott európai szervezetek és ügynökségek foglalkoznak (pl. az European Union Agency for Fundamental Rights), illetve a kisebbségeket tanulmányozó kutatóközpontok (pl. az European Centre for Minority Issues), önkéntes egyesületek és nemzetközi komparatív szociális kutatások is (Výrost, Kentoš, 2017). A szociálpszichológusok főként a csoportok közötti viszonyok kontextusában foglalkoznak e kérdéskörrel.

CSOPORTKÖZI KAPCSOLATOK

A 20. század hatvanas és hetvenes éveiben tapasztalt viszonylag kis érdeklődést követően a csoportok közötti kapcsolatok kérdésköre az egyik legaktívabb és a legnagyobb befolyással bíró kutatási területté nőtte ki magát a szociálpszichológia keretein belül. (Guimond, 2006). A csoportok közötti kapcsolatok, azokra a kapcsolatokra vonatkoznak, amelyek két vagy több csoport és azok tagjai között létesülnek (Sherif, 1958). Ha egy bizonyos csoportba tartozó egyén közösen vagy egyénileg interakcióba lép egy másik csoporttal vagy annak tagjaival, csoportok közötti kapcsolatokról beszélünk (Sherif et al. 1988). Hogg (2013) egy részletesebb meghatározást kínál, mely szerint a csoportközi kapcsolatok arra utalnak, hogy az egyes szociális csoportokba vagy kategóriákba tartozó emberek hogyan vélekednek a más csoportba tartozókról, mit gondolnak róluk, milyen érzésekkel viszonyulnak hozzájuk, hogyan viselkednek velük szemben és hogyan zajlik közöttük az interakció. Hozzáteszi, hogy ha „csoportközi” jelzőt a „nemzetiségek közötti” jelzővel helyettesítjük, kialakul a nemzetiségek közötti (más szóval interetnikus) szókapcsolat, mely azt jelöli, hogyan tekintünk az etnikai csoportokra, hogyan ítéljük meg őket és miként bánunk velük. Egyúttal ismert tény, hogy ezek a kapcsolatok tele vannak konfliktussal és kihasználtsággal (visszaéléssel), ezért ahhoz, hogy együttműködőek, toleránsak és szociálisan harmonikusak lehessenek, ki kell küszöbölni az intoleranciát és az előítéleteket.

1.1. táblázat. A csoportok egymáshoz rendelt (párosított) kiegészítő jelölése és a csoportközi kapcsolatok mérvadó dimenziói

A csoportok kiegészítő jelölése		A csoportközi kapcsolatok dimenziói
majoritás (többség)	minoritás (kisebbség)	numerikus képviselő a népességben
referencia (ingroup)	nem referencia (outgroup)	bevonás a csoportba/ kizárás a csoportból saját szempont alapján
mainstream	peremre szorult	bevonás a csoportba/ kizárás a csoportból a csoport szempontjából
beavatottak köre	kirekesztett	bevonás a csoportba/ kizárás a csoportból és az elfogadottság
normatív	nem normatív	implicit normatív státusz

jelöletlen	jelölt	explicit módon meghatározott normatív státusz
tiszteletnek örvendő	befektetített	tekintély a csoporton belül
magas státuszú	alacsony státuszú	tekintély a csoporton belül vagy a jövedelem nagysága
tiszteletben tartott	stigmatizált	társadalmi elfogadottság
előnyöket élvező	hátrányokat elszenvedő	hatalom, előjogok vagy anyagi gazdagság
domináns, privilegizált	alárendelt, elnyomott	hatalom (általánosságban véve)
uralkodó osztály	munkásosztály	anyagi, politikai és ideológiai hatalom (marxista)
biztonságos	veszélyeztetett	a csoporthoz kötődő kockázat
fókuszban álló	elfelejtett	a csoportra jellemzően fordított szociális odafigyelés

Forrás: módosítva Pratto, Henkel, Lee alapján, 2013, 153. o.

A kutatás során a különféle csoportközi kapcsolatokat tartották szem előtt, melyeket például a nemi, nemzetiségi, faji hovatartozás, életkor, politikai orientáció alapján határoztak meg, de figyelembe vették a csoportközi kapcsolatok különféle aspektusait is (pl. hatalom, státusz, etnikai kategória, szegregáció). Pratto, Henkel és Lee (2013) kérdésesnek tartják, ha a kutatók időnként csak olyan csoportot jellemeznek, mely problémával küzd, pl. a sztereotípiák és az előítéletek céltáblája. Ezért a 1.1 Táblázat a szerzők által megjelölt komplementer csoportok áttekintését tartalmazza, mely tükrözi a csoportközi kapcsolatok sajátos aspektusait.

Az interetnikus kapcsolatok kérdéskörének kontextusában a feltüntetett jelölések arra utalnak, hogy kisebbségről csupán a többséghez való vonatkozásban beszélhetünk. Mivel a többségi és kisebbségi csoportok tagjai eltérő tapasztalatokkal rendelkeznek, a társadalmi életükben különböző kihívásokkal szembesülnek, a kutatásban kívánatos mindkét szempontot szerepeltetni, akár csak az adott csoportok tagjai között létrejövő interakciót.

Ennek illusztrálásaként a tanulmányok rámutattak, hogy a többségi státuszú csoportból érkező gyerekek esetében, ellentétben a kisebbségi státuszú csoportok gyerekeitől, az etnikai csoportok közötti barátság előre vetítheti egy másik csoport pozitív megítélését (Feddes, Noack, Rutland, 2009) vagy a kisebbség körében a többséghez hasonlítva gyengébb viszonyt a kontaktus és a csökkenő előítélet között (Tropp, Pettigrew, 2005).

Sztereotípiák és előítéletek

Más csoportról és a közöttük fellépő konfliktusokról való vélekedésben gyakran felmerül két alapelv, a referencia csoport (vagy a saját csoportom, hová tartozom) előnyben részesítése és a nem referencia csoport (a nem saját, idegen, az enyémtől eltérő csoport) homogenitása. A szociális kategorizációnak a csoportközi kapcsolatokra való hatását magyarázó klasszikus tételek egyike, a szociális identitás elmélete (Tajfel et al. 1971; Tajfel, Turner, 1979; Turner, Brown, Tajfel, 1979). Szerint az egyén szociális identitásának meghatározásában mérvadó, hogy az adott embert a referencia- vagy a nem referenciacsoportba soroljuk. A csoport tagjai a saját csoportjuk kedvező értékelésének útján igyekeznek megtartani a pozitív identitást, egy másik, releváns nem referencia csoporttal való szociális összehasonlítás alapján. Ennek következményeképpen a referencia csoport előnyben részesítéséhez, elfogultsághoz és előítéletekhez vezet, ha az egyéneket aszerint vesszük számba, hogy milyen csoportba tartoznak.

A kutatások igazolják, hogy a referenciacsoport jellemzőit hajlamosak vagyunk pozitívabban értékelni, mint a nem referenciacsoportét (pl. Aberson, Healy, Romero, 2000; Maass, 1999; Shah, Kruglanski, Thompson, 1998; Scheepers et al. 2006; Hewstone, Rubin, Willis, 2002 áttekintő tanulmánya). Ez a csoportközi elfogultság (angolul *intergroup bias*) azzal is összefügg, hogy a saját csoportunk tagjainak sokféleségét hajlamosak vagyunk jobban megkülönböztetni, a nem referencia csoportéval ellentétben, melynek tagjait inkább tartjuk homogénnek (pl. Messick, Mackie, 1989; Park, Rothbart, 1982). Simon (1992) szerint azonban az erősebbnek érzékelt homogenitás (a saját vagy a nem referenciacsoportban) a kontextustól függ, például a csoport nagyságától, hogy ennek megítélésakor saját csoportunk többségi vagy a kisebbségi pozícióban van-e.

Más csoportok egyszerűsített érzékelése elkerülhetetlen, hiszen tagjait nem tudjuk minden esetben egyediként megkülönböztetni. A kategorizálásnál

elkerülhetetlen a fokozott elővigyázatosság, mert a túlzott általánosítás és a vélelmeken alapuló mutatók használata a sztereotípiákat erősíti. A sztereotípiákat különféleképpen határozzuk meg, ugyanakkor az általános szemlélet szerint egy, a személyhez kötött társított meggyőződésről van szó, melyekkel egy bizonyos szociális csoport tagjait ruházzuk fel (Ashmore, Del Boca, 1981; Hilton, von Hippel, 1996) anélkül, hogy tudatában lennénk a tagok különbözőségének. Az etnikai és nemzeti csoportok sztereotípiáinak a vizsgálta gyakran képezik kutatások tárgyát. A kutatások azt mutatják, hogy gyakran éppen a nemzeti jellemzőkkel kapcsolatos sztereotípiák pontatlansága gyakoribb (Jussim, Crawford, Rubinstein, 2015).

A társadalmi elfogultság további következménye, a szociális kategorizálás egyik formája az előítélet. Allport máig használatos klasszikus definíciója szerint (1954/2004, 41. o.) „az etnikai előítélet egyfajta antipátia, mely hibás és merev általánosításból ered. Ez az antipátia vagy érzésben, vagy kinyilvánításban jelenik meg. Irányulhat egy csoport egésze ellen vagy egy egyén ellen azért, mert annak a csoportnak a tagja.“

A kisebbségek számos országban váltak az előítéletek céltáblájává (Gardikiotis et al. 2004). A történelmi kutatásokban számos igazolását találhatunk arról, hogy az emberek már az ókori társadalmakban is előítélettel viszonyultak más etnikumokhoz (Průcha, 2010). A kisebbségekkel szembeni sztereotípiák és előítéletek megerősíthetik a többségi csoport tagjainak felsőbbrendűség-érzetét, illetve magyarázatot kínálhatnak a hatalom eloszlásának egyenlőtlenségeire. Az előítéletek megtartását elősegíti, ha a többség ritkán lép kapcsolatba a kisebbséggel, mivel a kisebbség esetében sokkal inkább valószínű, hogy közvetlen, személyes kapcsolatban állnak a többséggel, esetlegesen a médiumok révén, mint fordítva (Pratto, Henkel, Lee, 2013).

A csoportközi kapcsolatok vizsgálatának kezdeteitől a múlt század ötvenes éveiben, a szociálpszichológia leggyakrabban a csoportközi kontaktus elméletét vette alapul (kontaktushipotézis). Allport (1954/2004) azon feltételezéséből indul ki, hogy az etnokulturális csoportok között olyan közvetlen a kontaktus, hogy közös célokat követnek, ezáltal csökkenthet az előítélet és kedvezőbbek lehetnek az interkulturális kapcsolatok. Allport egyúttal az optimális kontaktus feltételeit is meghatározta: a kontaktusban részt vevő csoporttagok egyenlő státusza, közös csoportcélok, a közös érdekeket tudatosító, bizonyos fokú csoportközi együttműködés és az intézmények támogatása (intézmények jogi megerősítése, szokások vagy

a helyi közösségben uralkodó légkör útján). Különféle országokból származó, több száz tanulmány Pettigrew et al. (2011) által kidolgozott metaanalízisének eredményei feltárták, hogy a csoportközi kontaktus jellemzően csökkenti az előítéleteket, növeli a bizalmat és a múltbeli bűnök megbocsátásához vezet. Az Allport által meghatározott optimális kontaktus feltételei nagyobb arányban csökkentették az előítéleteket, noha az előítéletek akkor is csökkennek, ha ezek a feltételek nem teljesülnek (Pettigrew, Tropp, 2006; Pettigrew et al. 2011). Tropp és Pettigrew (2005) feltárták a kontaktus és az előítéletek jellege közötti különbségeket a kisebbségi és többségi státuszú csoportok tagjainál. Úgy tűnik, hogy ez a kapcsolat gyengébb a kisebbségi státuszú csoport tagjai esetében, mint a többségi csoportban. Úgy vélik, hogy a kisebbségi csoport leértékelése a csoporttagok által akadályozhatja annak, hogy érvényesítsék a pozitív kapcsolatok lehetőségeit.

A pozitív interetnikus kapcsolatok kialakításában a nemzetiségi kisebbség és a többség közötti közvetlen kapcsolat frekvenciáján kívül egyaránt fontos a kapcsolat jellege. A negatív kontaktust sem szabad figyelmen kívül hagyni. Barlow et al. (2012) megállapításai szerint a negatív kontaktus inkább hozzájárul a előítéletek növekedéséhez, mint a pozitív kontaktus azok csökkenéséhez. Az előítéletek csökkentésének erős prediktora a csoportközi barátság és egyének, kiknek több, különféle kulturális háttérű barátjuk van, így szélesebb spektrumban viszonyulnak pozitívan a nem referenciacsoportokhoz (Pettigrew, 1997). Pettigrew szerint (1997) a folyamat lehet kétirányú, és így az előítéletek csökkenésének következményeképpen az egyén nagyobb valószínűséggel köt majd újabb csoportközi barátságokat. Érdekes megállapításokra tett szert Wagner et al. (2006), melyek megcáfolják a politikusok által gyakran hangoztatott állításokat, miszerint a csoportközi kapcsolatok megromlanak, ha a kisebbségi népesség létszáma meghalad egy bizonyos küszöböt. 2 619 németországi illetőségű válaszadó feleleteiből kimutatták, hogy a nemzetiségi kisebbségekhez tartozók magasabb létszáma összefügg az előítéletek csökkenésével a többségi csoportban, ugyanakkor a kapcsolatok egy része közvetetten a kontaktussal magyarázható, melyre a többségnek számos lehetősége van.

Olyan esetben, hol a csoporttagok közötti közvetlen kontaktus bizonyos okból nem lehetséges, segíthet az ún. másodlagos kontaktus-átvitel. Ez a jelenség olyan helyzetre utal, mikor a csoportközi kontaktusra vonatkozó pozitív tapasztalat nemcsak az elsődleges nem referenciacsoporthoz való hozzáállást befolyásolhatja, hanem közvetetten egy másik (másodlagos) nem

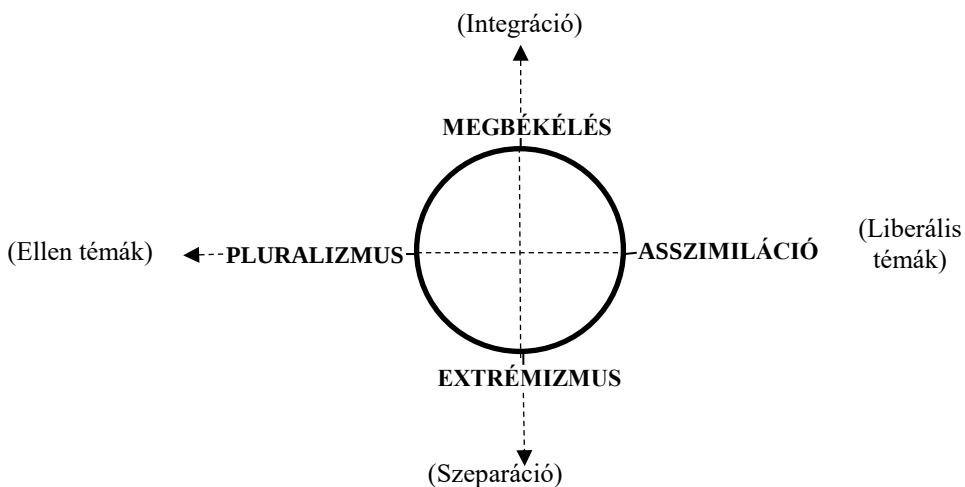
referenciacsoporthoz tartozó attitűdre is hatással bírhat, mellyel nem is kerültünk kapcsolatba (Schmid et al. 2012). A közvetett kontaktus hatását Pettigrew et al. (2011, 277. o.) a következőképpen fogalmazták meg: „a barátom barátja az én barátom is.” Jelentős hatás volt tapasztalható a specifikus másodlagos nem referenciacsoportok esetében, melyek a sztereotípiák, a státusz vagy a stigma vonatkozásában hasonlítanak a kontaktált csoporthoz. (Pettigrew, 2009). Az elsődleges vagy másodlagos kontaktus hatásához hozzájáruló különféle tényezők áttekintésével számos tanulmány foglalkozik, pl. Graf, Kováčová (2016), Pettigrew et al. (2011) vagy Tausch és Hewstone (2013).

Interetnikus kapcsolatok és a kommunikáció

A különböző etnikai csoportok tagjai közötti interakció elválaszthatatlan része a kommunikáció. Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a kultúra alakítja az interperszonális kommunikációt, az interkulturális kommunikációt úgy határozhatjuk meg, mint legalább két, eltérő kultúrából származó ember közötti interakciós folyamatot, melyek kulturális percepciója és szimbólumrendszere annyira eltér, hogy ettől megváltozhat a kommunikációs esemény (Samovar, Porter, McDaniel, 2010). Hasonlóan érvényes, ha a kommunikálók egyikének eltérő az etnikai identitása, interetnikus vagy etnikumok közötti kommunikációról beszélünk. Ilyen esetben etnikailag eltérő, nem referenciacsoportból származó egyénnel való interakcióról beszélünk, hol a résztvevők etnikai identitása befolyásolja a nyelvi és nem verbális magatartást (Soliz, 2015). Az etnicitás különféle módon formálhatja az interetnikus kommunikációt: lehet fontos, teljesen lényegtelen vagy bármilyen e két minőség között (Kim, 1994).

Az interetnikus kommunikációs vizsgálatok főként közeli kapcsolatokkal nem rendelkező emberek interakcióit vizsgálta, de nem hagyták figyelmen kívül a családon belüli kommunikációt sem, elsősorban a házastársak közötti kommunikációt és az olyan gyermekek identitásának fejlődését, akiknek szülei különböző etnikai csoportból származnak (Soliz, 2015). A multietnikus család identitásának kialakítása során olyan kérdésekkel is foglalkozni kell, melyek az egy etnikumból származó családok esetében nem merülnek fel, pl. beszélni kell a partnerek kulturális identitásának megtartásáról, fel kell ismerni a különbségeket, meg kell birkózni az előítéletekkel és a diszkriminációval, illetve a tágabb család elvárásaival.

A közvetlen interakción kívüli kommunikációban az egyének a társadalomban is nyilvánosan véleményét alkothatnak a többi etnikumról. Az etnicitásról, az etnikai különbségekről és az interetnikus kapcsolatokról szóló vélemények megformálásában és kifejeződésében szerepet játszhat az is, hogy egyfajta ideológiai befolyások alá kerülnek. Az ideológia szakkifejezés „olyan társadalmi erők együttesére utal, amelyek serkentik, indokolják és korlátozzák az egyének intellektuális meggyőződését és gondolkozásuk megnyilvánulását” (Kim, 2012, 209.o.). A nyugat-európai a multikulturalizmussal foglalkozó ideológiai vita az etnikai diverzitás növekedését tükrözve, az Egyesült Államokban zajló közéleti politika és diskurzus pedig hű maradt az asszimiláció hagyományaihoz (Kim, 2017). Az ideológiai perspektívák elemzése, melyek az interetnikus kommunikáció tanulságainak alapját képezik az USA-ban Kim valósította meg (Kim 2012, 2017). Politikai és közéleti vezetők, aktivisták, akademikusok és hétköznapi emberek különféle típusú szövegeinek (pl. könyvek, újságcikkek, folyóiratok, blogok alatti kommentek, rádiós és televíziós beszélgető-és showműsorok átiratai) kvalitatív-interpretatív és tartalmi analízise nyomán négyfajta ideológiai perspektívát különböztet meg: asszimiláció, pluralizmus, megbékélés és szélsőség.

Forrás: Kim (1999, 606. o.)

1.1. ábra. Az interetnikus kommunikáció tanulságának négy típusát összekötő ideológiai kör

Az asszimiláció, Kim szerint (2012, 2017) az ún. „olvasztókatlan“ társadalmi vízióját alkotó szövegek halmazából következik, hol az őshonos kisebbségek és a bevándorlók a normatív kultúra és intézmények tagjaivá válnak. Ennek a vízióknak magába kell foglalnia a hatalmon lévők felelősségét azért, hogy a társadalmi szabályok egyetemlegesen minden állampolgárra vonatkozzanak (eljárásbeli egyenlőség). Viszonzásképpen elvárt a bevándorlók és az etnikai kisebbségek társadalmi és kulturális asszimilációja és az amerikai társadalom tagjaivá válnak. Ellenben a pluralizmus, amit multikulturalizmusnak is szoktunk nevezni, hol az etnikai csoportok megkülönböztetésén van a hangsúly (az „olvasztókatlan“ metaforáját itt „mozaik“ vagy „társadalmi salátástál“ váltja ki) társadalmi értéként a diverzitást támogatja. Az ilyen típusú szövegek arra figyelmeztetnek, hogy az asszimiláció esetében kihangsúlyozott eljárásbeli egyenlőség eszméje nem szolgálja kellően egyes etnikai csoportok szükségleteit. Ebből kifolyólag a státusbeli egyenlőséget részesítik előnyben, mi egyes specifikus csoportok különféle megközelítésének követelményét jelenti, melyek a múltban elnyomás alatt álltak, vagy a jelenben bizonyos intézményes támogatásra van szükségük törvények és a közéleti politika közbenjárásával ahhoz, hogy azonos eredményt érjenek el. A pluralista pozíció ezenfelül a szólásszabadság helyett az ún. gyűlöletbeszéd visszaszorítását hangsúlyozza. Az ideológiai megbékélést általában integrációnak is nevezzük, mely a tolerancia, az alkalmazkodás, az integráció és az egyensúly közötti harcot tükrözi. Kim a bilingvális programok támogatását hozza fel példaként, de csak ha rövid időtartamúak és nem használják őket politikai célokra. A negyedik beazonosított pozíció a szélsőségesség (szeparált), mely a saját és a nem referenciacsoport közötti maximális elkülönülést fejezi ki. Ezeket a témákat egy kör segítségével ábrázoljuk (1.1 Ábra), mely fedi az üzenetek, tanulságok teljes spektrumát, melyek Kim (2012,2017) szerint jelenleg az Egyesült Államokban találhatók. Ehhez hasonló analóg tanulságok-üzenetek a hazai és más európai országok diskurzusaiban is felfedezhetők.

AKKULTURÁCIÓ

Az interkulturális kapcsolatot több szempontból is vizsgálható, pl. miként változik az egyén, ha egy más kulturális háttérrel rendelkező embercsoport mellett él. Az akkulturáció fogalma általánosságban egy olyan pszichológiai,

szociális és kulturális folyamatra utal, mely „a különböző kultúrájú egyének közvetlen érintkezése következtében lejátszódó esemény, mely az egyik vagy mindkét csoportban az eredeti kulturális minták változásait eredményezi (....), egyben meg kell különböztetnünk a *kulturális* változástól, mely csupán egy aspektus és az *asszimilációtól*, mely esetenként az akkulturáció egyik fázisa“ (Redfield, Linton, Herskovits, 1936, 149. o.). Ez a máig gyakran idézett meghatározás az asszimilációt csupán az akkulturáció egyik fázisaként vagy stratégiájaként Azonosítja, ám ezek a fogalmak olykor szinonimákként is használatosak. (Berry et al. 2011). Az egymással kapcsolatban álló, eltérő kulturális csoportok kölcsönhatása mindkét csoportot befolyásolja, a kontaktusból szerzett tapasztalat mégis nagyobb hatással bír a nem domináns csoportra és annak tagjaira (Berry, 2001).

Jóllehet igaz, hogy minden ember, aki egy sokszínű kultúrájú társadalomban él, bizonyos formában az akkulturációt is megéli, a kutatások elsődlegesen azokra a specifikus csoportokra irányulnak, melyek egy jelentősebb akkulturációnak vannak alávetve: diákok, a hazájukon kívül élők, bevándorlók, de az őshonos lakosság és az etnokulturális csoportok is (Berry et al. 2011). A plurális társadalomban különféle olyan csoportok élnek, amelyek vagy önként kerültek oda (a történelem folyamán vagy a jelenkorban), vagy kényszerítő erő hatására, egyesek tartósan, mások csak ideiglenesen (Berry et al. 2002; Kolman, 2009). Berry (2011) ennek alapján kiemelte a következő csoportokat, mint olyanokat, melyekre több figyelem irányul. Az őshonos lakosság egy adott területen tartósan legrégebben élő (letelepedett) lakosokat jelenti, kik választási lehetőség nélkül egy nagyobb nemzetállamba épültek be (pl. az aboriginálok Ausztráliában vagy a katalánok Spanyolországban). Az etno-kulturális csoportok, olyan nemzetek, melyek megtelepedése hosszabb időszakot vett igénybe, és a korábbi bevándorlási hullámok leszármazottjai, gyakran saját kulturális örökséggel. A további két csoport migráló (vándorló). Az egyik esetben a migránsok, mint a befogadó társadalom önkéntes tagjai, tartósan kívánnak letelepedni (bevándorlók) vagy különféle okból kifolyólag csak ideiglenesen akarnak maradni (pl. diákok, diplomaták, humanitárius dolgozók, ideiglenes munkavégzésre jogosultak). Ezek a személyek egy bizonyos idő elteltével hazatérnek vagy más országba költöznek, nem érdekeltek a fogadó ország részéről. Az utolsó csoport a nem önkéntes migránsoké, menekülteké és menedékjogot kérőké, kik sajt hazájukban nem kaptak védelmet. Az egyes csoportok eltérő jellemzői tükröződnek az általuk előnyben részesített akkulturációs stratégiákban.

Az akkulturációs folyamatban az egyének és csoportok különféle utakat választhatnak, végül különböző eredményeket érhetnek el (az akkulturáció taxonómiájáról nyújt áttekintést pl. Chvojková, Hřebíčková, 2018 vagy Rudmin, 2003). Az akkulturációs stratégiák egyik legismertebb modellje a Berry-féle kétdimenziós modell. Berry (1997, 2001, 2005) feltételezi, hogy az azonos etnikulturális csoportba tartozó egyéneknek két alapvető szemponthoz mérten kell állást foglalniuk, ez pedig a csoportközi kontaktus és a kultúra megőrzése – ezek alkotják a modell két dimenzióját. Az első az eredeti kultúra és identitás megőrzését vagy elvesztését jelenti, a másik az új kultúra életébe való bekapcsolódást vagy az abban való részvételt. Ha ezt a két megközelítést együtt vesszük számításba, kialakul az akkulturáció négy stratégiája. Az egyes stratégiák különféle jelölést kaptak annak alapján, hogy az egyén, az etnikulturális vagy a domináns csoport szempontjából nézzük.

Az etnikulturális csoportok szempontjából vizsgált akkulturáció négy stratégiájának megnevezését a problémakörrel foglalkozó tanulmányok már hosszú ideje használják. Berry szerint (2001, 2005), ha az egyének elveszítik eredeti kultúrájukat, identitásukat és újat szereznek helyettük, asszimilációról beszélünk. Ha az egyén igyekszik megőrizni eredeti kulturális identitását, miközben napi szinten bekapcsolódik a domináns csoport életébe, ezt a stratégiát integrációnak nevezzük. Más szóval, az egyének megőrzik saját kulturális integritásukat és egyúttal a tágabb társadalom részét képezik. Mikor a nem domináns csoport tagjai fontosnak tartják az eredeti kultúra és identitás megőrzését, és egyúttal kerülnek a másokkal való kontaktust, szeparációról beszélünk. Ha pedig egy csoportnak nem áll érdekében a saját kulturális identitásának megőrzése és a másokkal való kapcsolatfelvétel iránt is csak kevésbé érdeklődik, ennek eredménye a marginalizáció. A domináns csoport szempontjából másfajta szakkifejezések is használatosak. A csoportok közötti nagyfokú kontaktus és a kulturális örökség megőrzésének alacsony szintje ahhoz vezet, hogy az egyik csoport abszorbeálja a másikat, mindeközben pedig kultúrájuk a kettőből összeálló vegyes kultúra lesz – ezt a stratégiát Berry „olvasztókatlannak” nevezi. Amikor a társadalom nyitott a kulturális sokszínűségre és lehetővé teszi, hogy az egyénnek az integráció választását, akkor multikulturalizmusról beszélünk. A kényszerített szeparációt szegregációnak, az erőltetett marginalizációt pedig exklúciónak nevezzük.

A közéletben zajló hatékony integráció párhuzama a Nemzetiségi kisebbségek védelméről szóló keret-megállapodás szerint (Council of Europe, 2016) a többszörös affiliáció, mely lehetővé teszi a kisebbségi identitás

megőrzését. Ez azt jelenti, hogy az egyén egyidejűleg nemcsak egy konkrét kisebbséggel azonosulhat, hanem más kisebbséggel vagy a többséggel is. Egy ilyen választás bizonyos esetekben a többségi nemzetben vagy a társadalmon belül dominánsabb kisebbségbe való beolvadás következménye lehet.

Az elmúlt években számos tanulmány született az immigránsok pszichológiai és szocio-kulturális adaptációjáról egy új országba telepedésük után, ugyanakkor a tartós kapcsolatban élő domináns és nem domináns csoportok akkulturációs hozzáállásával is sokat foglalkoznak a kutatók. A domináns (németek, svájciak és szlovákok) és a nem domináns csoportok (törökök, magyarok és a volt Jugoszláviából származó válaszdók) akkulturációs hozzáállását tanulmányozta Piontkowski et al. (2000). Az eredmények szerint valamennyi kulturális csoport saját, egyedi mintázatot hozott. Ami a szlovákok akkulturációs hozzáállását illeti a magyarok vonatkozásában, viszonylag egyenlően oszlott meg az integráció, az asszimiláció és a marginalizáció között (ebben a sorrendben), a szeparáció pedig szinte teljesen hiányzott. A nem domináns csoporton belüli attitűdök jelentős különbséget mutattak a domináns csoporthoz képest. A szlovákiai magyarok nagyon vágytak az integrációra (becslés alapján a válaszdók több mint 80%-a). Azok a szlovákok, kik marginalizációra számítottak és nem fogadják el a csoportok közötti határok áteresztőképességét, magas torzulást mutatnak a csoporton belül, veszélyeztetve érzik magukat a nem domináns csoport kultúrája miatt és úgy érzik, hogy kevésbé hasonlítanak a magyarokhoz (például ami a szemléletet, értékrendet és személyiségi vonásokat illeti). A magyarok számára a vizsgált változók egyike sem mutatkozott megfelelőnek az akkulturációs hozzáállásuk megjósolásához.

Vincze és Gasiorel (2016) a magyarul beszélő dél-szlovákiai középiskolások mintájából megállapították, hogy az integráció felé irányuló egyének a szlovák nyelvű médiatartalmakat keresik, és számukra a szlovák nyelvű médiumok használata nagyobb magabiztosságot jelent az akkulturáció során (a válaszdóknak arra kellett felelniük, hogy mely nyelvcsoporttal leginkább közös az értékrendjük, melyik számukra a kényelmesebb, többet tudnak a történelméről, hagyományairól, szokásairól, stb.) Ez a hatás erősebb azoknál az egyéneknél, kik a szlovákul beszélőkkel pozitív kapcsolatokat tartanak fenn, mint a negatív kapcsolatokkal rendelkezőknél. Noha ez a tanulmány a szerzők megítélése szerint is több szempontból korlátozott, mégis hozzájárul egy kevésbé feltárt terület, a másik nyelv elsajátításának és az akkulturáció vonatkozásainak megismeréséhez.

NYELV ÉS TÖBBNYELVŰSÉG

Világszerte a városok a kulturális és vallási diverzitás elfogadására törekszenek. A kulturális diverzitás felhasználása a város fejlődése érdekében, a „rég” és az „új” összekapcsolása egy sajátos örökség kialakításának céljával nem egyszerű folyamat. Ehhez szükséges, a többség, az itt élő kisebbség, a tartósan letelepedett kisebbség, valamint a folyamatosan vagy átmenetileg vándorló csoportok képviselői megtanuljanak egymás mellett élni és kölcsönösen tisztelni egymást. A kulturális diverzitás elfogadása a többségi társadalom számára kihívás annak a ténynek a tiszteletben tartására, hogy minden egyénnek jogában áll bármilyen nyelvet használni egy beszélgetés során, nemcsak otthon, a magánéletben, hanem közterületen is. „A kisebbségi nyelvhasználati jogokat (elsősorban a hivatalos kommunikáció és ügyintézés terén) több országban is törvény szabályozza.

A nyelv olyan közösen használt szimbólumok rendszere, melyek jelentésében az együttműködő „emberek csoportja megegyezett (Jandt, 2013; „Samovar, Porter, McDaniel, 2010). E szimbólumok segítségével lehetővé teszi a körülöttünk lévő valóság, valamint az elvont ideák, érzéseink, tapasztalataink, ill. különféle jelenségek megnevezését és kategorizálását. „A nyelv az emberek közötti megértés fontos eszköze, azonban nemcsak kommunikációs funkciója van. Fontos szerepet játszik a kultúra következő generációkra való átörökítésében és megőrzésében, ill. elengedhetetlen feltétele a kulturális identitás kialakulásának. A csoporthoz tartozás és a közös kulturális-etnikai identitás találkozási pontja, miközben lehetővé teszi a nem referenciacsoport tagjainak megkülönböztetését (Ting-Toomey, Chung, 2012). Így az egyén és a kulturális csoport között olyan jelentős kötelékké válik, mely túlléphet az egyén generációján (Vedder, Vita, 2005). A nyelv és a kultúra kölcsönösen összekapcsolódnak, egymástól elválaszthatatlanok. Számos etnikai csoport szemszögéből nézve érdemes érte harcolni, megőrzéséért meghalni (Ting-Toomey, Chung, 2012).

A nyelv kutatása a szociálpszichológián belül régre nyúlik vissza. A nyelv megközelítése keretében a szociálpszichológia, ahogyan Weatherall, Gallois és Watson rámutatnak (2007) két dologra törekedett. Az első a pszichológiai

szempontok bevezetése a nyelv és kommunikáció több társadalmi tényezőjének elemzésébe (a XX. század 50-es és 60-as éveiben ezek a szociológia és szociolingvisztika területeihez tartoztak). A másik cél a csoportok közötti szempontok (pl. etnikumok közötti interakció) bevezetése a kommunikáció addig interperszonális kutatásába. A kutatás során különféle csoportokat és csoportok közötti folyamatokat vizsgáltak, beleértve az etnikai hovatartozást, és az utóbbi időben elismerve, hogy egy adott egyén egy időben több csoporthoz tartozik (így több identitása van), ami befolyásolja a csoportok közötti kommunikációt.

NYELVI DIVERZITÁS EURÓPÁBAN

Minden kultúrának megvan a saját nyelve, mely tagjainak kommunikációs eszköze, így a világban sok nyelv van. Egyes nyelvet több kisebbség is beszél, néhány nemzet pedig több nyelven beszél (például Svájcot vagy Belgiumot más-más nyelvet beszélő régiók alkotják).

Az Ethnologue (Simons, Fennig, 2018) katalógus szerint „a világon „jelenleg 7097 élő nyelvet beszélnek. Figyelembe véve azok számát, kiknek a beszélt nyelv anyanyelve, 248 élő nyelvnek (a nyelvek 3,5%-ának) egyáltalán nincs anyanyelvként használója, a többi 151 nyelv pedig 9 emberből egynek a szülőnyelve. „A nyelvek mintegy 80%-a kevesebb, mint 100 000 embert számláló népségek/közösségek szülőnyelve. Ami a világ nyelveinek eloszlását illeti, Ázsiában a legmagasabb a nyelvi diverzitás, 2300 nyelv ered innen, ezzel szemben az európai nyelvek száma 288 (ebből 76 intézményes nyelv). Szlovákia területén 15 élő – elsődleges nyelvként használt – nyelvet azonosítottak (11 a helyiek és 4 migránsok által beszélt nyelvet). Magyarországon anyanyelvként 21 élő nyelvet beszélnek, ebből 17 a helyiek és 4 migránsok által beszélt nyelv. Egy-egy ország nyelvi diverzitásának mutatója az Ethnologue katalógus szerint Greenberg diverzitás indexe, amely annak a valószínűséget jelöli, hogy az adott országban véletlenszerűen kiválasztott két ember anyanyelve eltérő-e. A diverzitás legmagasabb mértéke 1, mikor nincs két, ugyanazt a szülőnyelvet beszélő ember. Szlovákiában ezen index értéke 0,246, mely Csehországgal (0,072), Lengyelországgal (0,051) vagy Magyarországgal (0,033) – összehasonlítva magasabb nyelvi diverzitást jelent – ez utóbbi a világ húsz legalacsonyabb nyelvi diverzitású országa közé tartozik. Más szavakkal élve, annak valószínűsége, hogy két véletlenszerűen

kiválasztott egyénnek eltérő a szülőnyelve, Szlovákiában 24,6%, Magyarországon viszont 3,3%.

A gazdag nyelvi diverzitást az Európai Unió (EU) is igyekszik védeni. Egy vagy két közvetítőnyelv bevezetése helyett minden polgárnak jogában áll a 24 hivatalos nyelv egyikét használni az EU intézményeivel való kapcsolattartás során, a választott képviselőknek jogában áll felszólalni az EU bármely hivatalos nyelvén, ill. az EU minden rendelete és jogszabálya az összes hivatalos nyelven kiadásra kerül, az ír nyelvet kivéve. Emellett a több nyelv ismeretét (multilingvizmus) az Európai Unió alapvető fontosságúnak tartja a társadalmi kohézió megerősítésének szempontjából (Bradean-Ebinger, 2011). A többnyelvűség különösen fontos a kisebbségi csoportok számára.

Az Európai Unió mintegy 40 millió olyan ember otthona, kik a több mint 60 autochton regionális vagy kisebbségi nyelv valamelyikét beszélik (Európai Unió, 2018). „Ezen nyelvek jogi státuszát és támogatottságuk mértékét az egyes államok határozzák meg, míg az Európai Unió maximálisan támogatja a nyelvi diverzitást. A nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény (Európa Tanács, 1995, 2016) értelmében mindenkinek jogában áll kisebbségi nyelvét használni a köz- és magánéletben, joga van arra, hogy utó- és családnevét a kisebbségi nyelven használja, és azokat elismerjék, ill. jogában áll magánjellegű, a nyilvánosság számára látható jelöléseket és információkat feltüntetni a kisebbségi nyelven. A hivatalos nyelvet védő és támogató törvények szövegének ezekkel a jogokkal összhangban kell lennie.

A Szlovák Köztársaság területén kisebbségek vagy etnikai csoportok tagjaként élő polgárok számára a Szlovák Köztársaság Alkotmánya 34. cikkének (1) és (2) bekezdése többek között szavatolja azt, hogy a törvényben meghatározott feltételek mellett jogukban áll a kisebbségi nyelven megvalósuló információterjesztés és szerzés, joguk van a saját nyelvű oktatáshoz és anyanyelvük használatához a hivatalos ügyintézés során. „A kisebbségi nyelv használatát további kötelező érvényű jogszabályok egészítik ki, elsősorban a T.t. 184/1999. sz. a kisebbségi nyelvhasználatról szóló többször módosított törvény. „E törvény alapján, „az 1. § (1) bekezdése értelmében a 9 kisebbségi nyelv a következő: a bolgár, a cseh, a horvát, a magyar, a német, a lengyel, a roma, a ruszin és az ukrán nyelv.

A kisebbségek nyelvi jogainak törvényi szabályozása befolyásolja azok mindennapjait, mivel – Bradean-Ebinger (2011) írja – a szabályozás nemcsak védheti a kisebbségek jogait, támogatva ezzel a nyelvi diverzitást, hanem a nyelvi asszimiláció eszköze is lehet.

Bilingvizmus

Miként már említve volt, minden kultúrának megvan a saját nyelve. Mivel az egyes kulturális csoportok nem elszigetelten élnek, a közöttük zajló kommunikáció szempontjából fontos az idegen, az egyén anyanyelvétől eltérő nyelv ismerete. Amennyiben az egyén két vagy több nyelvet használ, bilingvizmusról (kétnyelvűségről) vagy multilingvizmusról (soknyelvűségről) beszélünk. A „legszűkebb” definíció szerint kétnyelvű az az egyén, aki mindkét nyelven tökéletesen beszél úgy, hogy az adott nyelvet beszélők (egynyelvűek) ezt nem veszik észre. A nyelv ilyen szintű elsajátítása általában kora gyermekkorban történik. Valdés (2001) a mindkét nyelvben egyformán ügyes egyént legendás, a való életben csak ritkán előforduló kétnyelvű személyként írja le. Szélesebb értelemben minden olyan személy kétnyelvű, ki aktívan (szóban és írásban) vagy passzívan (hallgatni és olvasni) képes kommunikálni egy másik nyelven. A nyelv belső sokszínűségére való tekintettel Laakso et al. (2016) egy olyan (szélsőséges) nézetet vallanak, melynek értelmében minden úgynevezett egynyelvű egyén, ha az anyanyelvének több változatát, nyelvjárását képes használni, ergo többnyelvűnek minősül.

A kétnyelvűség nem korlátozódik egyénekre bizonyos szociálgazdasági háttérrel, nyelvtelenséggel vagy oktatás-elérhetőséggel. Bialystok és Werker (2017) szerint a kétnyelvűség leggyakoribb formája a gyermek nevelésének természetes következménye, egy olyan háztartásban, ahol a szülők anyanyelve nem a többség nyelve.

Az Európai Unió egyik célja, hogy minden európai a saját anyanyelvén kívül két másik nyelven is beszéljen. A soknyelvűség támogatott, mert egy újabb nyelv ismerete többek között elősegíti a különböző kultúrák népei közötti kölcsönös megértést (Európai Unió, 2018).

A 2012-es „Az európaiak és a nyelveik” c. Eurobarométer-felmérés „szerint (Európai Bizottság, 2012a) az európaiak több mint fele (54%) képes az anyanyelvétől eltérő nyelven kommunikálni, körülbelül egynegyedük (24%) beszél két másik nyelvet és tízből egy beszél legalább három idegen nyelvet. Öt szlovákiai válaszadó közül négyen mondták azt, hogy az anyanyelvükön kívül egy másik nyelvet is olyan szinten ismernek, hogy beszélgetésben is részt vehetnek. 43% legalább két nyelvet beszél, 18% pedig beszélgetés szintjén beszél legalább három idegen nyelvet. Viszont egy 2005-ös felméréssel összehasonlítva Szlovákiában jelentősen csökkent (17%-kal 80%-ra) azok aránya, kik legalább egy további nyelvet beszélnek, Az

idegennyelv-ismeret mértéke Magyarországon volt a legalacsonyabb, hol a válaszadók 65%-a az anyanyelvén kívül más nyelvet nem beszél. Az európaiak 84%-a (a szlovákiai válaszadók 86%-a) ért egyet azzal az állítással, mely szerint az Európai Unió minden polgárának beszélnie kellene az anyanyelvén kívül még legalább egy idegen nyelvet. Az európaiak 88%-a pedig elismeri, hogy az anyanyelve mellett egy további nyelv elsajátítása hasznos dolog.

Az európaiak és a nyelveik” c. tanulmány szerint (Európai Bizottság, 2012b) a szlovákiaiak által leggyakrabban beszélt idegen nyelvek közé az angol, a német és az orosz tartozik. A régiókban ezeknek - közvetítő nyelvnek tekintett – a nyelveknek az ismerete megkönnyítheti a különféle országokból származó emberek közötti kommunikációt. Más kérdés a szlovákiai nemzeti kisebbségek nyelvismerete és nyelvválasztása a többséggel való kommunikáció során. A dél-szlovákiai magyarok együttélését nyelvi szempontból vizsgáló felmérésben (Dolník, Pilecký, 2012) szereplő, mintát alkotó, 55%-ban szlovák, 40%-ban magyar nemzetiségű nagyrészt középiskolás diákok „gyakran” találkoznak azzal, hogy a magyar nemzetiségű fiatalok és középkorúak generációjához tartozó polgárok szlovák nyelven nem képesek megértetni magukat, A válaszadók 23% és 26%-a „nem gyakran” találkozik ezzel a problémával.

A kétnyelvűség dinamikus jelenségnek tekinthető. Valdés (2001) megállapítja, hogy az egyén élete folyamán kétnyelvűségének profilja jelentősen megváltozhat, az egyén személyének, tapasztalatainak és végzettségének függvényében. Továbbá közli, hogy a migránsok kétnyelvűségét az Egyesült Államokban generációkon keresztül specifikus minta jellemzi. Az első generációból sok egyén élete folyamán egynyelvű marad, nem sajátítja el az új ország nyelvét. Azok, kik kétnyelvűek lettek, továbbá is az anyanyelvüket részesítik előnyben. A második és harmadik generáció tagjai egész jól beszélik a többségi nyelvet (az idézett tanulmányban ez az angol), miközben a többségük esetében az új nyelv elsőbbséget élvez, sőt, dominánsnak mondható. Végezetül, a migránsok negyedik generációjának többsége angolul beszélő egynyelvűvé vált, közülük csak néhányan képesek kommunikálni elődeik nyelven. Ez az eltolódás tükrözi az Egyesült Államok asszimilációs politikáját.

A nyelv az akkulturáció folyamatában

Az egyének akkulturációról alkotott elképzelései – a pszichológiai és szociális adaptáció folyamatáról két vagy több kultúra tartós kapcsolata esetén – különbözhetnek. A különbségek egyes területei a viselkedés, állásfoglalás, értékek vagy a kulturális identitás (Ryder, Alden, Paulhus, 2000) – bemutatják a bekövetkező változások különféle lehetőségeinek a kínálatát – a második kultúra elemeinek elutasításától egészen a domináns kultúrának való behódolásig, annak teljes elfogadásáig (asszimiláció). Az akkulturáció egyik mutatója a nyelv használata és előnyben részesítése. A többségi nyelv elsajátítása az akkulturáció fontos tényezője. E nyelv elsajátítása befolyásolja a munkahely megszerzésére és megtartására, ill. a vállalkozás indítására való képességet, a nyilvános szolgáltatásokhoz való viszonyulást, valamint annak képességét, hogy „a polgár teljes mértékben részt vehessen a társadalom életében (Siegel, 2018). Průcha (2010) szerint a nyelv migránsok általi elsajátítása kétféleképpen hat: felgyorsítja az új környezethez való alkalmazkodást, a migránsok további generációinál pedig az eredeti kultúrától való eltávolodás tényezőjeként működik.

A generációk közötti folytonosság különösen fontos a nyelvátvitel során. A bevándorlók csoportjai és a nemzeti kisebbségek tagjai gyakran úgy próbálják megőrizni identitásukat és kulturális örökségüket, hogy anyanyelvüket használják és gyerekeiknek is megtanítják azt (Gallois, Volčič, Gallois, 2015). „A gyermeknevelést és az anyanyelv választását több tényező befolyásolja, például a házasság jellege is. Szlovákiában az endogám magyar házasságban élő szülők többsége megtanítja a gyerekeit magyarul és teljes egészében véve magyarként szocializálja őket, míg a vegyes, szlovák–magyar házasságban élő szülők többsége gyermekeit szlovákként szocializálja (Csepei et al. 2000, Lanstyák, Szabó Mihály, 2005). Alby et al. (2002) az Egyesült Államokban élő kínaiak, kubaiak és mexikóiak harmadik generációjának nyelvészeti asszimilációját vizsgálva jelentős százaléknövekedést állapítottak meg azoknál, akik a harmadik (vagy későbbi) generációban csak angolul beszéltek, még azokban a családokban is, hol legalább a szülők egyike az angolon kívül más nyelven is beszél. A felmérések szerint az otthon használt nyelveket leginkább a vegyes házasságok befolyásolják és meghatározzák a felnőttek által használt nyelvet.

A gyermekek nyelvi fejlődésére a családon kívül több tényező is hatással van, például az iskola előtti nevelés, a szűkebb és a tágabb környezet, annak a környéknek a helyzete, hol a gyermek nevelkedett (Siegel, 2018). Hasonlóan

jellemezve a szlovákiai magyar kisebbség kétnyelvűségének és nyelvének megőrzésére irányuló törekvését a nyelv megőrzése és az anyanyelv elhagyása szempontjából Lanstyák és Szabó Mihály (2005) a fontos tényezőként nevezték meg: a családot, az iskolát, az adott település etnikai összetételét. Azok a gyermekek, kik szlovák környezetben, vegyes családban nőnek fel, néha nem tanulnak meg magyarul, míg a magyar településeken élők általában kétnyelvűek.

Még ha az anyanyelv és egy második nyelv elsajátításában fontos szerepe is van a családnak (Siegel, 2018), a nyelv megtartásához hozzájárulhat a kétnyelvű oktatás, ill. a kisebbségi nyelven történő oktatás. Néhány államban (pl. Anglia, az USA) a többség azt kritizálja, hogy ez inkább a különbségeket mélyíti el, mintsem a kisebbségi nyelvhasználók közösségeinek integrációját, ill. asszimilációját (Baker, 2001). A kisebbségi nyelv megőrzésében így számottevő szerepet játszik a tágabb társadalmi és politikai kontextus.

Hatoss (2005) az ausztrál Queenslandben élő magyar diaszpóra nyelvének megőrzését vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a magyar bevándorlók újabb generációi többet beszélnek otthon magyarul, mint azok a generációk, akik a 20. század 40-es és 50-es éveiben érkeztek ide. A szülőnyelv megőrzését és a gyermekeknek való átadást pozitívan befolyásoló tényezők egyike az, hogy a társadalom asszimilációs politikáját és ténykedését felváltotta „a nyelvi és kulturális alkalmazkodás multikulturális politikája. Megállapításai egyfajta bizonyítékként szolgálnak arra, hogy az ausztrál társadalom pozitívan viszonyul a kisebbségi nyelvek megőrzéséhez, Hatoss szerint ez potenciálisan növelheti a társadalom kétnyelvűségét.

A KISEBBSÉGI NYELVHASZNÁLAT DOMÉNJEI

A szociolingvisztika egyik központi fogalma a diglosszia (Baker, 2011). Míg a bilingvizmus fogalma az egyénnek azon képességét jelöli, hogy képes két nyelven beszélni, addig a diglosszia a társadalmi szintű „kétnyelvűséget” jelenti (Baker, 2001); Fishman, 1968). A diglosszia fogalma eredetileg – ahogyan azt Ferguson leírta (1959) – egyazon nyelv két vagy több változatának közösség általi használatára vonatkozott különböző feltételek mellett: pl. egy helyi nyelvjárás használata otthon vagy egy baráti beszélgetés során, ill. standard nyelv használata nyilvános helyen. Az egyes változatok – az emelkedett (E az angol H „high” fordításaként) és a közönséges (L, az angol „low” fordításaként) – eltérő funkciókkal rendelkeznek. Míg egy-egy

szituáció során a H nyelv használata a helyes (pl. templomi prédikáció, politikai beszéd, egyetemi előadás, újságok), addig vannak L változatot igénylő helyzetek (kiszolgáló személyzetnek, pincéreknek szánt utasítások, beszélgetések családtagokkal, barátokkal vagy munkatársakkal).

Fishman (1968) az L nyelv sokszínűségét olyan értékekkel kapcsolja össze, mint a barátság, az otthon, a napszakok, ill. a közösségi lét következtében általánosnak vagy természetesnek tekintett dolgok. Másrészt, a H változatot a státusszal kapcsolja össze, hangsúlyt fektet az interperszonális távolságra, a hatalmi viszonyokra, a formális kommunikációra és a rituálékra. A kulturális értékekkel történő azonosulásból kiindulva olyan öt domént vázolt fel, melyek esetében egy többnyelvű környezetben egy nyelvváltozat dominál: a család és a barátok, a végzettség, a vallás, a munkaszféra és a hivatalos szervek. Mindegyik esetben figyelembe kell venni az egyének közötti egymásra kölcsönösen ható kapcsolatot, a helyszínt és a témát (a domének ugyanis nem vonatkoznak az inkongruens esetekre: pl. a szülők és a gyermek közötti interakció az osztályban).

A későbbiekben ezt a modellt alkalmazták a többségi és kisebbségi nyelvhasználatra is, pl. Greenfield és Fishman (1970) a New Yorkban élő Puerto Rico-i kétnyelvűek körében tanulmányozta a spanyol és angol nyelv használatát. Így az emelkedett és közönséges nyelv megkülönböztetése egy országon belül a kisebbségi és a többségi nyelv esetében is lehetséges, (Baker, 2011). A nemzeti nyelvet (az adott ország nyelvét) tekintik az emelkedett státuszú nyelvnek, a kisebbségi nyelvre pedig a közönséges státuszú, alárendelt nyelvként tekintenek. A nyelvek vagy nyelvváltozatok különböző célokkal és különféle helyzetekben használhatóak, miként azt a 2.1 Táblázat mutatja. A bemutatott példák illusztrálják, hogy a közönséges nyelvet nagyobb valószínűséggel a nem formális, személyes szituációkban alkalmazzák, míg a többségi nyelvet gyakrabban használják formális, hivatalos kontextusban (Baker, 2011).

2.1. táblázat. Különböző nyelvek használata különféle célokkal

Kontextus		Többségi nyelv (H)	Kisebbségi nyelv (L)
1.	otthon és család		✓
2.	oktatásügy	✓	
3.	média	✓	

4.	vállalkozás és üzlet	✓	
5.	közösségi társadalmi és kulturális tevékenységekben		✓
6.	a rokonokkal és barátokkal való kapcsolattartás		✓
7.	kormányzervekkel való kapcsolattartás	✓	
8.	vallási tevékenységek		✓

Forrás: Baker, 2001, o. 44.

Beker (2011) szerint a többségi nyelvet sokszor jelentősebbnek, elegánsabbnak és a művelődés szempontjából alkalmasabbnak tekintik. Az emelkedett nyelvváltozatnak általában azt tartják, melyik „utat nyit” az egyén számára a művelődés és gazdasági siker felé.

Fenyvesi (2005) egyesült államokbeli magyar bevándorlók négy szociális és szociolingvisztikai profilja alapján rámutat, hogy a magyar nyelvet három tartományban – otthon, a barátokkal és vallási viszonylatban – használják. Használata szinte kizárólagos a szülőkkel vagy nagyszülőkkel folytatott párbeszéd során, gyakori a férjjel, feleséggel folytatott kommunikáció során, de ritka a gyerekekkel folytatott beszélgetések során. A vegyes házasságból származó gyermekek értenek egy kicsit magyarul, de folyékonyan már nem beszélnek. Ami a baráti kapcsolatokat illeti, a preferált nyelv annak függvénye, hogy az interakció a bevándorlók vagy a második generáció tagjai között valósul-e meg. Két bevándorló párbeszéde általában magyar nyelven zajlik, de ritkábban használatos a magyar egy bevándorló és egy második generációs egyén interakciója során, második generációs barátok között pedig az angol nyelv használata jellemző. A vallás doménjét a magyar és az angol nyelv keveredése jellemzi, mivel csak néhány római katolikus templomban tartanak magyar nyelvű szentmiséket. A másik két „doménben” – a művelődés és munka – kizárólag az angol használatos.

A magyar nyelv használata Szlovákiában

Az Egyesült Államokban Fenyvesi (2005) által végzett szociolingvisztikai analízishez hasonlót valósított meg Lanstyák és Szabó Mihály (2005) a szlovákiai magyarok körében. Leszögezik, hogy napjainkban a szlovákiai magyarok a magánszférán (család és barátok) kívül további helyeken is használják anyanyelvüket, még ha ez bizonyos mértékben a lakóhely

függvénye is. A magyar nyelvi környezetben élőknek lehetőségük van arra, hogy gyermekeik magyartanítási nyelvű általános iskolába járjanak. A középiskolák száma az adott időszakban azonban nem elégítette ki kellőképpen az igényeket. Ami a vallást illeti, számos magyar hívő számára adott a magyar nyelvű istentiszteletek látogatásának lehetősége, bár a magyar római katolikus papok hiánya bizonyos gondokat is okoz. A további domének elemzése alapján Lanstyák és Szabó Mihály arra a következtetésre jutott, hogy a magyar kisebbség elméletileg a magyar lingvisztika minden tartományában – a családdal és barátokkal való interakció során, az oktatás folyamatában, a hit gyakorlásakor, a munkaszférában, a hivatalos szervekkel való kommunikáció során, ill. a sajtó olvasása vagy rádió hallgatása közben, a közösség társadalmi és kulturális tevékenységeinek végzésekor – használhatja a magyar nyelvet. Másrészt, azokban a községekben, hol a szlovákok vannak többségben, jelentős mértékben (néha kizárólagosan) a szlovák nyelvhasználatos.

Az ENRI -East projekt keretében (Macháček, 2011) a 801 véletlenszerűen kiválasztott, magyar nemzetiségű válaszadót tartalmazó minta adatai alapján a válaszadók 76%-a a leggyakrabban magyarul beszélt otthon, 21 %-a a magyart és a szlovákot is használta és a 3%-a csak szlovákul beszélt. A fiatalabb generáció egy kicsit kevesebbet beszélt magyarul otthon, mint az idősebb generáció (72,4 %, ill. 82,1 %). A kétnyelvűséget így valamivel gyakrabban támogatta a fiatalabb generáció, mint az idősebb (22,4 %, ill. 14,1 %). A kutatókat meglepte, hogy a felmérésben résztvevő válaszadók mintegy fele a szlovák nyelvű kérdőívet töltötte ki. A szlovák nyelv ismeretét a válaszadók a társadalmi élet hatékony eszközeként értelmezték és nem az asszimilációhoz vezető lépésként.

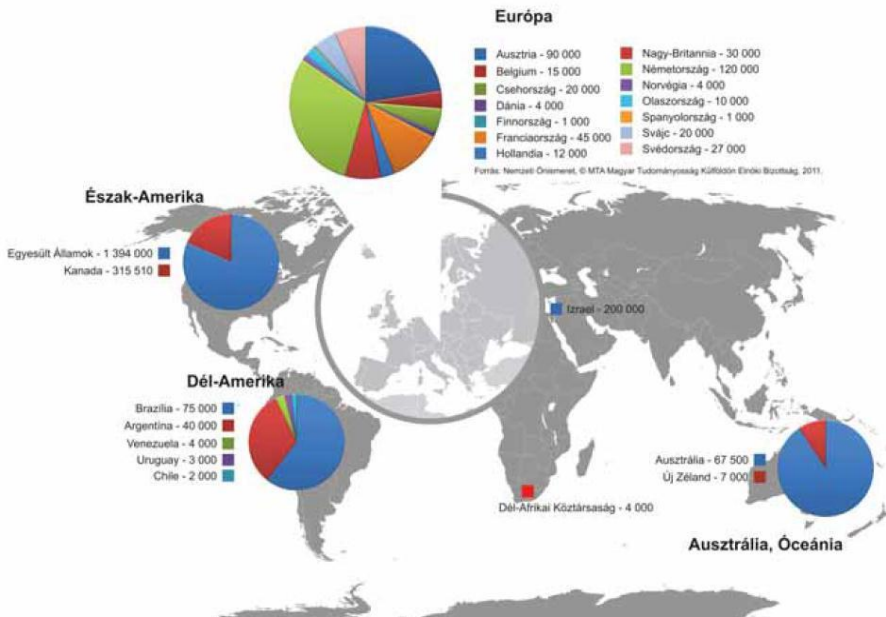
A magyar nyelv nyilvános helyeken történő használatára irányult – a nyelvi biográfia felhasználásával – Satinská (2006) tanulmánya. Öt, három generációs, többnyelvű, pozsonyi család tagjaival folytatott beszélgetések alapján megállapította, hogy a magyar nyelv nyilvános helyeken történő használatát jelentősen befolyásoló tényezők közé tartozik a társadalmi-politikai helyzet, valamint a válaszadók egyéni tapasztalatai. A negatív tapasztalatokkal rendelkező válaszadók saját stratégiát dolgoztak ki, hogyan és mikor beszéljenek egyáltalán magyarul nyilvános helyeken. Más szóval, néhány válaszadó nem élt azon jogával, hogy bármilyen nyelven beszélhetnek nyilvánosan.

Végezetül, érdekes kutatást végzett Laihonen (2016), aki a magánszférában, a „vigyázz, kutya” feliratok elemzése alapján vizsgálta a nyelvhasználatot két dél-szlovákiai községben. A közterületen elhelyezett magántáblák e specifikus fajtáját azért választotta, mert a világ több részén aránylag gyakoriak. Egyúttal az általa választott térségben a táblák nyelvét szabályozó törekvések is előfordultak. Mivel az általa talált táblák újszerűnek bizonyultak, úgy véli, hogy azok tükrözik az aktuális politikai, ideológiai és gazdasági változásokat. A kétnyelvű településen Laihonen nyolc táblatípust talált, ezek többsége szlovák volt. Az egyetlen kétnyelvű tábla (szlovák és magyar feliratot egyaránt tartalmazó) aránylag régi volt, a település lakosai annak kihelyezésével kapcsolatban zavartan azt mondták: „De ez nem egy nagyon magyar ember” (383. o.). Más szóval az ilyen jellegű megjelölés nem megfelelő, mivel ez a magyar identitás jelentős jegyének is minősül. Egy másik, magyar többségű településen 17 táblavariánst azonosított. Ezen a településen is voltak szlovák nyelvű táblák (kétféle), de az első településhez képest kereskedelmi forgalomban kapható, Magyarországon beszerzett táblákkal is rendelkeztek. Mivel a helyiek állítása szerint „itt mindenki tud magyarul”, nem látták okát annak, hogy szlovák nyelvű táblákat – is – kihelyezzenek. Az egyik tábla csak a kutyák képét tartalmazta, ezzel a tulajdonos elkerülte a nyelvválasztás problémáját. Annak ellenére, hogy a település gyakorlatilag egynyelvű, a házilag készített táblák egyike szlovák volt. Laihonen magyarázként kollégája, Lanstyák megjegyzését említette, ki szerint a szlovákiai magyarok magyar nyelvű szöveg írásakor bizonytalanok mivel ritkán alkalmazzák, így a magánjellegű üzeneteiket vagy felirataikat is szlovákul írják. Annak ellenére, hogy a szlovákiai üzletláncok csak szlovák nyelvű márkákat értékesítenek, a megfigyelt településeken a privát jelölések 52%-a magyar nyelvű volt. A tanulmány többek között rámutat arra, hogy a nyelvpolitika tágabb értelmezésének megértése érdekében a nyelv magánéleti használatára is figyelni kell, pl. az első látásra jelentéktelen jelölésekre is.

3

MAGYAR KÖZÖSSÉGEK A STATISZTIKAI ADATOK TÜKRÉBEN

Az egész világon kb. 13,2 – 13,5 millió magyar identitással rendelkező személy él. A 20. század 30-as éveiben a magyarok vagy magyar gyökerekkel rendelkező magyar nemzetiségűek számát 11 528 600 főre becsülték (Kocsis, 2011).

Forrás: Gazsó (n. d.)

3.1. ábra. Magyarok a világ egyes országaiban

A világ különböző országaiban élő magyar identitással rendelkező lakosok számára utaló adatok megadása, összevetése több szemszögből is bonyolult feladat, főleg az adathordozó források (pl. a népszámlálások nem egységes módszertana, szubjektív becslések, stb.) különbözősége és maguknak a

kérdező, ill. a válaszadók érdekei miatt (egyéni érdek, információ közlés-hajlandóság, visszautasítása, stb.).

Az Európai Unióban élő magyar nemzetiségű lakosok számának a megbecslése is igényes feladat, annak ellenére, hogy a 2011-ben végrehajtott népszámlálások az egyes tagországokban már harmonizáltabb módon zajlottak. Makki (2013) szerint a népszámlálások eredményei nem valós állapotokat tükröznek, mivel nem tartalmazzák például a migránsok és a kettős állampolgárok, illetve a kéthazájú lakosok (az állandó anyaországi lakóhely, külföldi munkahely) számát, ezeknek a megállapítására nincs közös módszertan kidolgozva. Ezek a számadatok egyértelműen alacsonyabbak, mint a valós állapot. Az egyes statisztikai hivatalok a bevándorolt személyek számát a munkaerőpiacot felmérő kimutatások adatai alapján határozzák meg. Csakhogy ebben az esetben elvesznek a családtagok számára vonatkozó adatok (gyerekek, munkanélküli feleségek, élettársak) (Beke, 2017). Nem megbízhatóak az egyes (főleg szociális ügyekkel foglalkozó) hivatalok kimutatásai sem a munkaviszony létesítésének feltételéül szolgáló regisztrációs számot kérvényező migránsokról. Beke (2017) szerint ebben az esetben ismét pontatlanok az információk azokról a személyekről, kik visszatérnek az anyaországba, vagy új (magasabb kereseti lehetőség miatt, megfelelőbb munkaviszony) munkahelyet találnak egy másik országban.

Az etnikai identitás megállapítására sincs egységes módszertani megközelítés. Több ország, mint például Franciaország, vagy Ausztria nem tudakolja lakosai etnikai hovatartozását. Beke és munkatársai a különböző módszertani akadályok ellenére az Európai Unió országaiban élő magyarok számát, az különböző adatok elemzésével és összehasonlításával megközelítőleg 600 ezer főre becsülték. Ez a becslés nem tartalmazta - Ausztriát kivéve - a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek számát. A számba vett személyek többségében magyar állampolgársággal rendelkező magyarok.

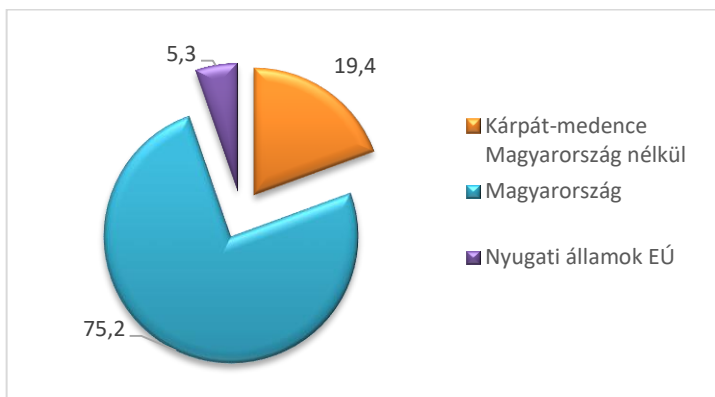
Beke szerint (2017) a legnagyobb magyar közösség Nyugat-Európában Nagy-Britanniában (250 000 fő) és Németországban (192 340 fő) található. Továbbá jelentős számú magyar nemzetiségű személy él, Ausztriában 72 390, Svédországban 16 676, Hollandiában 14 024, Spanyolországban 9 039, Írországon 8 648, Olaszországban 8 181, Franciaországban 6 818, Belgiumban 6 464, Dániában 5 525.

A magyar gyökerekkel rendelkező lakosok számának megállapítását a többi földrészen is módszertani problémák nehezítik. A 2000. évi népszámlálási adatok szerint az USA-ban, magyar identitásúnak vallotta magát 1 398 724 fő (Baba, 2017), 2006-ban a magyar gyökerekkel rendelkező személyek száma 1 563 081 főre emelkedett (Papp, 2011). 2000-ben viszont a magyar nyelvet az otthoni (családi) környezetben megközelítőleg csak 118 ezer fő használta (Baba, 2017). 1980 után az Egyesült Államokban végrehajtott népszámlálások az otthoni (családi) környezetben használt nyelvre kérdeztek rá, a lakosok anyanyelvéről nem gyűjtöttek adatokat (Papp, 2011).

2006-ban, Kanadában tartott népszámlálás 315 510 magyar eredetű lakost regisztrált (Papp, 2011), de magyar nyelven otthoni, családi környezetben mintegy 22 000 fő beszélt (a magyarok összlétszámának 7 %-a). A kanadai népszámlálások az etnikai eredet mellett regisztrálják az anyanyelvet és a családi környezetben beszélt nyelvet is. A magyar nyelvet anyanyelvének 75 595 fő (24%) jelölte meg.

Ausztrál kutatás szerint 2011-ben a kontinensen 69 160 fő élt magyar gyökerekkel (Baba, 2017). Papp szerint (2011) 2006-ban 67 625 magyar identitással rendelkező személy közül 21 565 fő (32%) jelölte meg a magyart, mint beszélt nyelvet.

Latin-Amerikában Papp (2011) a magyar gyökerekkel rendelkező személyek számát 33 000 és 50 000 fő között becsülte. Jelentős számú magyar közösség él még Izraelben is, kb. 200 ezer fő, Dél-Afrikában pedig kb. 4 000 fő lakost található magyar gyökerekkel (Magyar Nemzetpolitika, 2013).

Forrás: InfoRádió (2017) és a Magyar nemzetpolitika (2013) adatai alapján

3.2. ábra. Magyar nemzetiségű lakosok aránya Európában

Becslések és népszámlálási adatok alapján, az európai kontinensen jelenleg kb. 11 millió 300 ezer magyar identitású személy él (3.2. ábra), vagyis a magyar populáció és magyar identitással rendelkezők 85 %-a. Európán kívül körülbelül 1 millió 800 ezer – 2 millió magyar nemzetiségű, vagy magyar gyökerekkel rendelkező lakos lelhető fel.

A jelentős számú külföldi magyar kitelepedésének a háttérében főleg a 20. század történelmi eseményei álltak (pl. az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása, az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc leverését követő politikai migráció, stb.), továbbá gazdasági folyamatok (válság) következményeiként kialakuló, az USA-ba és Kanadába, valamint Nyugat-Európa fejlett országaiba irányuló migrációs hullámok.

MAGYARORSZÁGGAL HATÁROS ORSZÁGOK MAGYAR NEMZETISÉGŰ LAKOSAI

A történelmi Magyarország megszűnése és az új államhatárok kijelölése után Magyarország a trianoni békeszerződés értelmében elvesztette területének kétharmadát és lakosságának felét. A történelmi Magyarország területén végrehajtott utolsó népszámlálás eredményei alapján 1910-ben megközelítőleg 3 millió 300 ezer magyar anyanyelvű személy vált idegen, illetve újonnan alakult országok, utódállamok polgárává. Az 1910-es népszámlálás alapján a Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá 1 millió 72 ezer magyar anyanyelvű lakos került, Románia lakosa 1 millió 664 ezer magyar anyanyelvű lett, az új állam, Jugoszlávia állampolgárává pedig 600 ezer magyar ajkú személy vált.

3.1. táblázat. Magyar nemzetiségű lakosok száma Kelet-Közép-Európa államaiban a trianoni döntés után

Állam	Népszámlálás éve	A magyar nemzetiségű lakosok száma
Ausztria	1923	26 474
Csehszlovákia	1921	761 823
Jugoszlávia	1921	472 409
Románia	1927	1 307 543

összesen		2 568 249
Magyarország	1928	7 147 053
Magyar nemzetiségű lakosok száma a Kárpát-medencében		9 715 302

Forrás: Fritz (1930)

A 20. század 20-as éveinek első felében az egyes Magyarországgal szomszédos országokban (3.1. ábra) a népszámlálások jóval kisebb számú magyar nemzetiségű személyt regisztráltak, körülbelül 790 ezer fővel kevesebbet (Fritz, 1930).

3.2. táblázat. Magyar nemzetiségű lakosok számának alakulása a Kárpát-medencében a 20. században

Év	Kárpát-medence	Magyarország
1930	10 637,6	8 000,3
1941	11 946,2	8 655,8
1949	11 527,6	9 076,0
1960	12 565,5	9 786,0
1970	12 964,1	10 166,2
1980	13 403,3	10 579,9
1990	12 955,3	10 222,5
2000	12 016,2	9 546,4
2001	11 822,0	9 416,0

Forrás: Kocsis (2011)

A 3.2. táblázat adatai szerint a Kárpát-medencében élő magyar nemzetiségű lakosok száma 1980-ban érte el a legmagasabb értéket, az utána következő évtizedekben számuk gyors ütemű csökkenést mutatott (mutat).

2001-ben a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar nemzetiségű lakosok száma több mint 290 ezer fővel lett kevesebb (Magyar nemzetpolitika, 2013) a rendszerváltást (1989-1991) közvetlenül követő egy-két évhez viszonyítva. Számuk fogyása, Ausztria kivételével a következő években is tovább folytatódott, 265 ezer fővel csökkent (Magyar

Nemzetpolitika, 2013). A magyar nemzetiségű személyek számának fogyása 1989 és 2011 között több mint fél millió (kb. 550 ezer) főt tett ki, ezt támasztják alá a szomszédos országokban, 2011-ben megtartott népszámlálások eredményei is (3.3 Táblázat).

A magyar nemzetiségű populáció fejlődését olyan alapvető demográfiai tényezők határozták meg, mint a természetes szaporulat, a migráció és asszimiláció. Természetesen az egyes országokban a demográfiai tényezők a jellegükben és mértékükben különböztek. Például Erdélyben és a Vajdaságban a legnagyobb veszteséget az emigráció okozta, főleg a fiatalabb, vitális generáció emigrált, ennek következtében csökkent a születések száma. Szlovákia déli régióiban a magyar nemzetiségű lakosok számának alakulásában pedig az asszimiláció játszott meghatározó szerepet (Gyurgyik, 2005).

3.3. táblázat. Magyarországgal szomszédos országokban élő magyar nemzetiségű népesség számának alakulása, 1989-2011

Ország	1989-1992	2001-2002	%	2011	%
Ausztria	33 355	40 583	21,3	60 000 ¹	47,8
Horvátország	22 355	16 595	- 25,8	14 048	-15,3
Románia	1 642 959	1 434 377	-11,7	1 268 444	-11,6
Szerbia	344 147	293 199	- 15,8	251 136	- 14,4
Szlovákia	567 269	520 528	- 8,2	458 467	-11,9
Szlovénia	8 503	6 243	- 26,6	5 000 ²	- 19,9
Ukrajna	155 711	151 516	- 2,7	141 000	- 6,9
Összesen	2 756 430	2 463 141	- 10,61	2 198 095 ¹	- 10,76

Megjegyzés: ¹ becslés; ² regisztrált népszámlálás 2011, felmérés nem vizsgálta a nemzetiségi hovatartozást

Forrás: Magyar nemzetpolitika (2013)

A 2011-ben zajló népszámlálások eredményei alapján a legnagyobb lélekszámú magyar nemzetiségű közösség (3.3. ábra) továbbra is Romániában él, a második legnépesebb magyar közösség hazája pedig Szlovákia. A magyar nemzetiségű lakosok számának legalacsonyabb mértékű csökkenését Ukrajnában regisztrálták, legnagyobb számbeli veszteségét pedig Szlovéniában (kb. 20 %) és Horvátországban (kb. 15 %).

Milyen erők befolyásolták a magyar nemzetiségű lakosok számának erőteljes csökkenését Szlovénia populációján belül, ott ahol a széleskörű nemzetiségi jogok a pozitív modellek közé tartoznak. Kolláth Anna (2004) rá mutatott a szlovéniai magyarok rejtett problémáira, melyek alapvetően hasonlítanak az egyes országokban élő magyar nemzetiségekéhez, csak méretük (erejük) különböző, köszönhetően főleg a magyar nemzetiségek település szerkezetének és társadalmi mobilitásának. Kolláth szerint, a magyar kisebbség nemzeti öntudatának folyamatos hanyatlása, továbbá a magyar nyelv és kultúra társadalmi presztízsének gyengülése a szlovénnel szemben egyike a legjelentősebb negatív folyamatoknak. További alapvető problémának tekinti a szlovéniai magyarok alacsony lélekszámát és az ebből adódható létkérdést, hogy képesek lesznek-e "saját erőből biztosítani a szükséges személyi és anyagi (miniségi életszínvonal) feltételeket megmaradásukhoz" (200. o.). Továbbá felhívta a figyelmet a vegyes házasságok ellentmondásos szerepére, mely egyfelől normális a társadalomban, másfelől pedig gyengíti a magyar közösséget és felgyorsítja annak asszimilációját. Szerinte a helyzet valójában abszurd, hiszen ez az együttélésnek egy teljesen normális jelensége, de a vegyes házasságban születettek 80 %-a szlovénnek vallja magát (Kolláth, 2004, 201. o.). A helyzet pozitívan változhatna abban az esetben, ha a polgárok tudatosítanák a szlovén és a magyar kultúra, valamint a szlovén és a magyar nyelv egyenrangúságát, szerinte mindehhez a szlovéniai magyaroknak kellő mértékű fizikai és lelki erőre lenne szüksége.

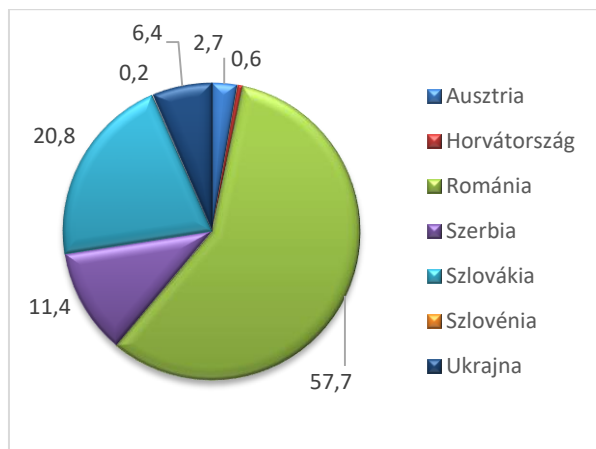
A szlovéniai magyar közösség számának negatív alakulása a határon túli magyarok számára elgondolkodtató, de egyben figyelmeztető folyamat is. Az asszimilációs tényezők hasonlósága miatt is, főleg a szlovákiai magyar közösség számára intő jel a szlovéniai magyarság negatív demográfiai fejlődése, annak okai és következményei.

A magyar identitású lakosok számának a fogyása figyelhető meg Magyarországon is. A Magyar Statisztikai Hivatal adatai szerint (Központi Statisztikai Hivatal, 2014) 2011-ben a 9 937 628 magyarországi lakosból magyar nemzetiségűnek 8 504 492 fő vallotta magát, vagyis az összlakosság 85 %-a. 2001-hez képest a magyar népességhez tartozók száma 2011-ben 1 122 565 fővel csökkent. Tíz év alatt ez a magyar populáció 11,2 %-os veszteségét jelentette. Magyarország lakosai számának apadása az utóbbi években felgyorsult. Az elhalálozások számának folyamatos emelkedése és a születések számának csökkenése tovább növelte a népesség természetes

fogyását. A lakosság természetes fogyása 2017-ben 40 000 fő volt, azaz 18%-kal több mint 2016-ban, mikor is a veszteség 33 990 főt tett ki (KSH: tavaly negyvenezerrel, 2018).

A lakosság öregedése Magyarországon is demográfiai trend lett, jelentősen emelkedett az idősebb korcsoportokhoz tartozók száma. 1970-ig a 65 éven felüliek aránya 10 % alatt volt, 2016-ban már elérte a 18 %-ot (Brutális infografikán, 2017). Az öregedési index egyértelműen populációs deformációra utal. Szignifikáns példaként szolgál a következő minta: 1870-ben 100 gyermekre 8 idős ember jutott, addig 2016-ban már 128 fő (Brutális infografikán, 2017).

Magyarországon a lakosság lélekszámára a természetes demográfiai mozgások negatív mutatóin kívül az egyre jobban erősödő gazdasági migráció is hatott, különösen a produktív korban levő generáció esetében.

Forrás: Magyar nemzetpolitika (2013)

3.3. ábra. A magyar nemzetiségű népesség aránya a Kárpát-medence egyes országaiban, 2011

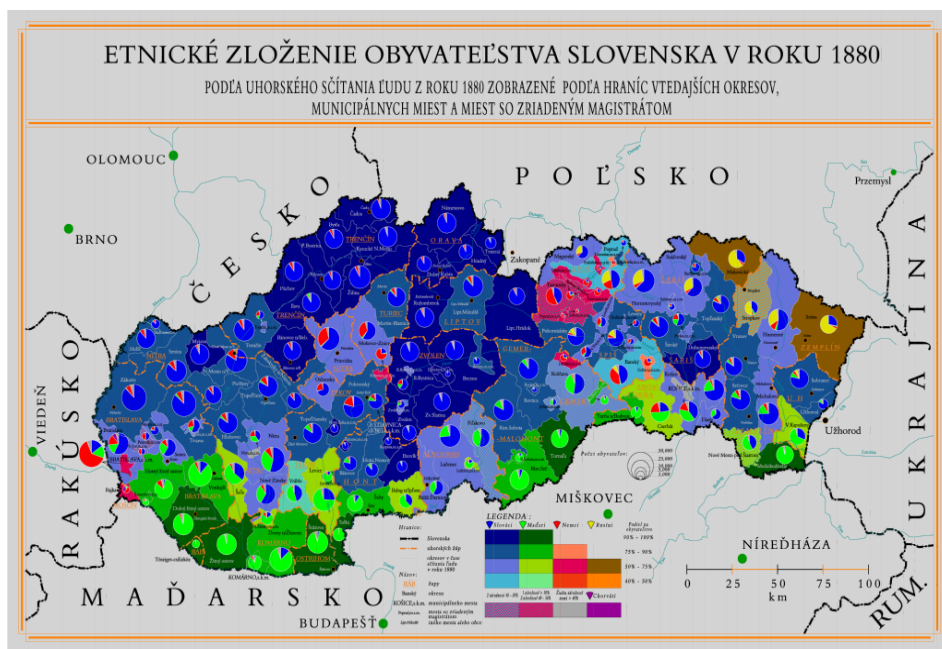
Ha figyelembe vesszük a magyarok számának csökkenését az anyaországban és Magyarországgal szomszédos országokban, akkor megállapítható, hogy a magyar nemzetiségű lakosok száma a Kárpát-medencében 1989-2011 között durván 1,5 millió fővel csökkent (Magyar nemzetpolitika, 2013).

A demográfiai folyamatokon kívül *egy újkeletű jelenség* is hatott a lakosság etnikai (nemzetiségi) összetételére, a választ nem adók (nemzetiségi hovatartozást be nem ismerők) számának jelentős növekedése a nemzetiségi identitást tudakoló kérdésre. Az etnikai hovatartozást be nem valló személyek száma az elmúlt években Európa egyes országaiban megnövekedett. A jelenségnek különböző okai lehetnek, mindazonáltal le kell szögezni, hogy egyetlen egy országban sem tették kötelezővé a válaszadást az ilyen jellegű kérdésre. A megkérdezettek viselkedését (hozzáállását) befolyásolhatta az országban uralkodó politikai atmoszféra, az ideológiai semlegesség, avagy bizalmatlanság az állam adatvédelmi rendszerével szemben.

VISSZATEKINTÉS, CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG (1918-1938)

A trianoni békeszerződés aláírását követően a Csehszlovák Köztársaság területén végzett hivatalos népszámlálás 1921-ben 744 621 magyar nemzetiségű lakost regisztrált. Ebből a mai Szlovákia területén 634 827 fő élt (Popély, 1988), a teljes populáció 21,48 % -a. A magyar hivatalok által végzett utolsó népszámlálás 1910-ben a mai Szlovákia területén 884 309 magyar nemzetiségű lakost jegyzett (Hablicsek, Tóth, Veres, 2004). A két népszámlálás eredménye között jelentős az eltérés, ennek ellenére mindkét fél - szlovák, magyar - a saját statisztikai adatait tartja hitelesnek, a másikat pedig torzítottnak.

Kollai (2008) szerint azonban nehéz megbecsülni, hogy milyen mértékben befolyásoltak a körülmények a két népszámlálás adatainak ilyen jelentős különbségét, viszont egyik okként említi „az etnikailag sokszínű és kevert lakosság nemzeti identitásának gyors változását a városokban vagy a nyelvileg kevert területeken.”

Forrás: Slimák (2014) a Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatalának adatai alapján

3.4. ábra. A lakosság etnikai összetétele Szlovákia mai területén 1880-as népszámlálás alapján

Fontos források közé tartoznak a népesség etnikai összetételének vizsgálatakor az összeírások (pl. conscriptio animarum), népszámlálások, statisztikai adatok, ennek ellenére ezeket az információ-hordozókat nem lehet megkérdőjelezhetetlenként interpretálni és ebből messzemenő következtetéseket levonni. Ilyen jellegű források elemzésekor figyelembe kell venni a népszámlálási folyamatban érintett alanyok egyes esetekben eltérő érdekeit, hivatalok, az összeírást vagy népszámlálást végző szervek céljait, a végrehajtásban résztvevő hivatalnokok, kiküldöttek megbízatását és a népszámláláshoz való viszonyát, valamint az összeírás alanyainak (lakosok) a hozzáállását, információközlő akaratát, félelmeit. Miként a történelmi Magyarország területén végzett utolsó népszámlálás, úgy szintén az egyes utódállamokban – beleértve Csehszlovákiát – végrehajtott népösszeírások is elsődleges célként a többségi, államalkotó

nemzet pozíciójának a megerősítését (statisztikailag is) tűzték ki, továbbá minél kevesebb nemzeti kisebbséghez tartozó személyt kimutatását.

A Csehszlovák Köztársaságban 1930-ban végrehajtott második népszámlálás előtt (figyelmen kívül hagyva az ún. Šrobár féle összeírást 1919-ből) a magyar politikai elit a magyar nemzetiségű személyek számának a növekedését várta, 70 ezer fős gyarapodást feltételezett (Popély, 1988). 1925-1930 között a hivatalos csehszlovák adatok (Popély, 1988) a magyar nemzetiség számának természetes szaporodását regisztrálták, számszerűen 46 567 főt. Mindennek ellenére az 1930-as népszámlálás ellentétes eredményt hozott, a magyar kisebbség száma nemhogy nőtt az országban, hanem 52 698 fővel csökkent. A kérdezőbiztosok 691 923 lakost regisztráltak magyar nemzetiségűként, ebből a mai Szlovákia területen 571 988 főt. A magyar nemzetiségű személyek aránya az 1921. évi 21,7 %-ról 17,8 %-ra csökkent. A Csehszlovák Statisztikai Hivatal igyekezett megindokolni a magyar nemzetiségű lakosok számában bekövetkezett negatív változást. Indokként a magyar nemzetiség 1921-ben regisztrált magas száma szolgált, valamint a Szlovákia déli részén élő szlovákok (főleg az elmagyarosított szlovákok) gyenge nemzeti identitása (Popély, 1988), mely a Csehszlovák Köztársaság hatására tíz év alatt megerősödött. Az elmagyarosított szlovákok 1930-ban már vállalták szlovák identitásukat. A magyar etnikum számában bekövetkezett jelentős negatív változásra ez a magyarázat napjainkban is fellelhető.

Az etnikumok ilyen nagyságú számbeli csökkenése mögött az egymásra ható tényezőket kell feltárni: politikai (nemzetiségi jogok biztosítása és alkalmazása, oktatáspolitikai, közigazgatási határok kijelölése, alapvető emberi jogok megvonása – állampolgárság elvesztése, politikai migráció, stb.); gazdasági (az állam gazdaságpolitikája, gazdasági migráció, vagyonekmozgás); szociálpszichológiai (társadalmi pozíció, szociális biztonság, az államhatalom nyomásgyakorlása az egyénre, félelem, kétely, bizalmatlanság).

A eddig felsoroltakon kívül a mesterségesen kialakított „csehszlovák” nemzetiséget erősítette a cseh munkavállalók érkezése a Csehszlovák Köztársaság létrejöttét követően. Főleg az állami hivatalok, iskolák, kulturális intézmények és a magánszféra biztosított számukra munkalehetőséget. 1921-

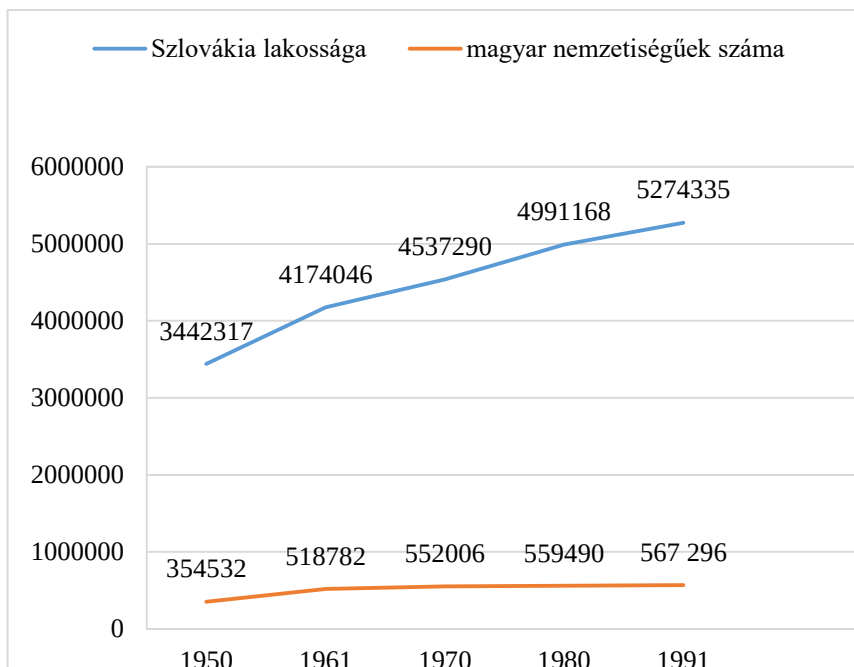
ben Szlovákiában 71 733 csehet regisztráltak, 10 év elteltével számuk 120 926 főre növekedett (Đurkovská, 2009).

Összegezve a legfontosabb okokat, melyek a magyar nemzetiség számának alakulását befolyásolták Szlovákia mai területén a két világháború között:

- A magyar identitású középosztály jelentős részének áttelepedése Magyarországra, 1920 december végéig 105 000 személyt jelentett, (Đurkovská, 2014). Az 1921-es népszámlálás idején több mint 16 000 magyar nemzetiségű személyt evidáltak, kiknek nem kapták meg az állampolgárságot (csehszlovák állampolgárságot nem nyert). Számuk 1930-ig több mint 45 000 főre növekedett (Đurkovská, 2014).
- Kettős identitás – többes etnikai kötődés és az ezzel összefüggő asszimiláció, a zsidó nemzetiség elismerése és a zsidóság statisztikai leválasztása a magyaroktól. Kiss Tamás a magyar nemzetiségű lakosság számának csökkenését Csehszlovákiában a kettős identitású lakosságban látta, melyek főleg Dél-Szlovákia és Kárpátalja városaiban éltek magyar anyanyelvüként regisztrálva, úgy, hogy egy részük nem rendelkezett magyar gyökerekkel (Borsi, 2011).
- Vagyonelkobzás – egzisztenciális félelem.
- Sérelmek és megaláztatások a népszámlálások során is.
- A magyar nemzeti élettér egységének a megsértése Szlovákia déli területein.

A MAGYAR NEMZETISÉGŰ LAKOSOK SZÁMÁNAK JELLEMZŐ MUTATÓI (1948-2011)

A második világháború után 1950-ben hajtották végre az első népszámlálást, közvetlenül a magyar és német kisebbség tagjait ért üldöztetéseket követően, mikor a csehszlovák politikai uralkodó elit nemzeti kisebbségek nélküli köztársaság létrehozását és nemzetállam kiépítését tűzte ki célul. A deportáció, lakosságcsere, reszlovakizáció, vagyonelkobzás, politikai jogoktól való megfosztás következményeként a „magyarok száma 1930-1950 között csaknem 40%-kal csökkent, több mint 356 ezer fővel (Majo, Šprocha, 2016).

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018

3.5. ábra. Össznépesség és a magyar nemzetiségű lakosok száma 1950-1991 között a mai Szlovákia területén

A második világháborút követően tovább folytatódott a két világháború közötti tendencia, újból a lakosság nemzeti hovatartozását tudakolták a népszámlálások során (Tišliar, Šprocha, 2017) a megszámolt személy szabad elhatározásának alapján. Az 1960. és 1970. évi népszámlálások eredményei a magyar nemzetiségű lakosok arányának tekintetében már magasabb értékeket mutattak. 1961-ben (3.5 Ábra) a magyar nemzetiségű lakosság aránya 12,4 %-ot ért el, (518 782 fő) a következő években, 1971-ig ez az arány szinte nem változott (enyhén csökkent 12,2 %-ra), ennek ellenére a magyar nemzetiségű személyek száma 552 006 főre emelkedett (Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018). A magyar nemzetiségű lakosok számának növekedését elősegítette a természetes szaporulat alakulásában beállt pozitív változás is, de a 20. század 60-as és 70-es éveiben a magyar populáció számbeli gyarapodásában jelentős szerep a reszlovakizáltaknak jutott, kik visszatértek a gyökereikhez és a magyar identitást választották.

3.4. táblázat. Egyes nemzetiségek aránya tíz évenkénti lebontásban 1950-2001 között (%-ban)

Nemzetiség	1950	1961	1970	1980	1991	2001
szlovák	86,6	85,3	85,5	86,5	85,7	85,8
cseh	1,2	1,1	1,0	1,1	1,0	0,8
magyar	10,3	12,4	12,2	11,2	10,8	9,7
ukrán ¹⁾	1,4	-	0,9	0,7	0,3	0,2
ruszín ¹⁾	-	-	-	-	0,3	0,4
roma ²⁾	-	-	-	-	1,4	1,7
egyéb	0,5	1,2	0,4	0,4	0,5	1,4

Megjegyzés: (–) az adat nem megbízható vagy nem áll rendelkezésre

¹⁾ 1950 -1980 között a ruszín és ukrán nemzetiséget együtt jelölték

²⁾ 1991-ig a romaság nem volt elismerve önállóan nemzetiségként

Forrás: Infostat (2009)

A 70-es es 80-as években a természetes szaporodás mutatói még pozitív értékeket jelöltek, de az asszimiláció hatása már megmutatkozott a magyar nemzetiséggel rendelkező lakosok számának alakulásában.

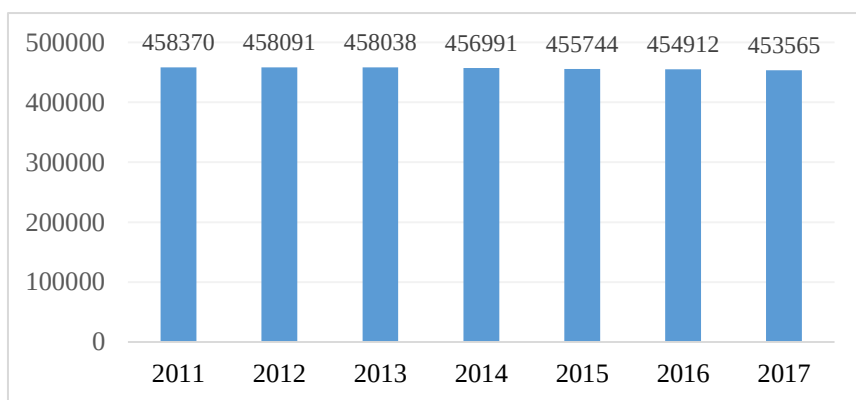
A magyar nemzetiséghez tartozók életét Szlovákia déli régióiban 1960 után a különböző politikai eseményeken kívül továbbá közvetlenül befolyásolta a rezsím gazdaságpolitikája és annak következményei (pl. gazdasági migráció, szocialista iparosítás, ipari üzemek célirányos elhelyezése Dél-Szlovákia egyes régióinak központjaiban), továbbá a kulturális oktatáspolitikai, valamint az uralkodó hatalom közigazgatási reformjai.

A 20. század második felében a magyar nemzetiség tagjainak száma a legmagasabb értéket 1991-ben érte el, 567 296 fővel. A 90-es évek végétől a magyar nemzetiségű lakosság számának alakulása negatív irányt vett. Az új évszázad első népszámlálásának az eredményei (2001-ben) ennek az iránynak a hatását már megéreztek. A magyar nemzetiségű lakosok száma 47 036 fővel csökkent 1991-es eredményekhez képest. A magyar lakosság részaránya az ország összlakosságán belül 10,8 %-ról 9,7 %-ra csökkent (Infostat, 2009).

Nemzetiség alatt egy nemzethez vagy etnikai csoporthoz tartozást értünk saját elhatározás alapján. Nem volt meghatározó az anyanyelv, sem az a nyelv, melyet a lakos beszélt vagy használt, hanem a lakos saját döntése, hogy egy

adott nemzethez, nemzeti kisebbséghez vagy etnikai csoporthoz tartozik. A 15 év alatti gyermekek nemzetiségét a szüleik nemzetisége jelezte. Ha a szülők különböző nemzetiségűek voltak, a gyermek nemzetiségét az egyik szülő nemzetisége alapján jelölték meg. (Hrášková, 2012, o. 105)

Szlovákia teljes népességén belül a magyar nemzetiségű lakosok aránya a 2011-es népszámlálás alapján 8,5 %-ra esett vissza. A Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatalának adatai 2012-től negatív (hosszantartónak is jelölhető) folyamatot rögzítettek a magyar nemzetiségű lakosok számának és arányának alakulásában (3.6 Ábra), ha lassan is, de 2016-ig tovább csökkent a lakosság száma (3.5 Táblázat).

Forrás: Čičváková, Kašková, Kostiščová (2018)

3.6 ábra. A magyar nemzetiségűek számának alakulása 2011 – 2017 között

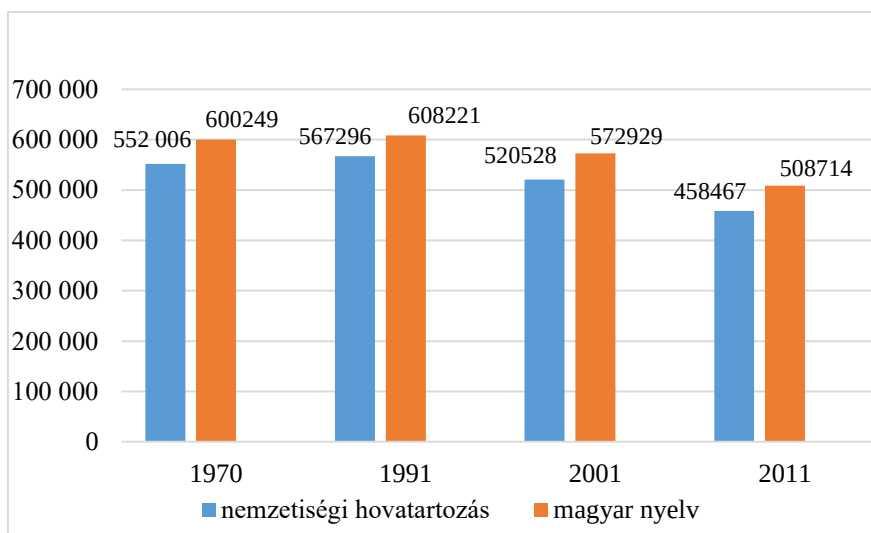
3.5. táblázat. A magyar nemzetiségű lakosok aránya 2011 – 2016 között

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016
%	8,50	8,47	8,46	8,43	8,40	8,37

Forrás: Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala (2017a)

A 20. század második felében az anyanyelvre vonatkozó kérdések csak az 1970-es és 1991-es népszámlálás keretében fordultak elő. A 21. század első két népszámlálása során az anyanyelvre vonatkozó adatok gyűjtése már természetes, standard folyamat lett.

Az anyanyelv az a nyelv, melyen a lakossal gyerekkorában a szülők többnyire beszéltek. Amennyiben a gyermekkel a szülők különböző nyelveken beszéltek, az anya beszélt nyelvét jelölték meg. Nem volt szükséges az anyanyelv egyezése a nemzetiséggel. A leggyakrabban használt nyelv az a nyelv, melyet a lakos leggyakrabban használ otthon, munkahelyén, vagy az iskolában, tekintet nélkül arra, hogy Szlovák Köztársaságban vagy külföldön dolgozik, tanul. Ez az a nyelv, melyet a lakos folyamatosan használ a magán és társadalmi életben. A válasz a lakos szubjektív véleményét fejezte ki és saját elhatározásából jelölt meg. A leggyakrabban használt nyelvre vonatkozó adatnak nem kell, hogy megegyezzen az anyanyelvre, vagy a nemzetiségre vonatkozó adattal. (Hrášková 2012, 106. o.)

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet (2018)

3.7. ábra. Magyar anyanyelvűek és nemzetiségűek száma

A magyar anyanyelvű lakosok száma mind a négy népszámlálás során magasabb volt, mint a magyar nemzetiségűeké (3.7. ábra).

A magyar nyelvet anyanyelvének 2011-ben 508 714 fő jelölte, vagyis Szlovákia összlakosságának 9,4%-a. 2001-es népszámláláshoz viszonyítva 2011-re a magyar anyanyelvű lakosok száma 64 215 fővel lett kevesebb.

1970-től 2011-ig a magyar anyanyelvet beszélők száma összesen 91 535 fővel csökkent. A csökkenés dinamikája 2001 és 2011 között felgyorsult. A 91 535 fős veszteség (40 év alatt jegyzett) több mint a kétharmada (64 215 magyar anyanyelvű) a két utolsó népszámlálás közötti évek rovására írható.

3.6. táblázat. Magyar anyanyelvű népesség aránya

1970	1991	2001	2011
13,2 %	11,5 %	10,7 %	9,4 %

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet (2018)

A 2011-es népszámlálás először tájékoztatott a nyilvános helyen és az otthon használt nyelvről. Nyilvános helyen leggyakrabban használt nyelv a szlovák (80,4 %). Sorrendben a második a magyar nyelv (7,3 %). A magyar nyelv után következik a roma (0,7 %) és a ruszin nyelv (0,5 %). A magyar nyelvet nyilvános helyen legtöbbször a Nyitrai kerületben (21,6 %) és a Nagyszombati kerületben (19,2%) használják (Népszámlálás 2011, 2015).

A háztartásokban a legtöbbet használt nyelv a szlovák (73,3 %). A magyar nyelv ebben az esetben is a második helyen áll (8,7 %). Ezt követi a roma (2,4 %) és a ruszin nyelv (0,9 %). A magyar nyelvet a háztartásokban leginkább Nyitrai kerületben beszélik (25,3 %) (Népszámlálás 2011, 2015).

A magyar nemzetiségű népesség számának csökkenését összefüggő, egymásra ható tényezők váltották ki:

- természetes demográfiai mozgások
- mechanikus demográfiai mozgások
- felgyorsult asszimilációs folyamat

A természetes demográfiai mozgással összhangban a magyar nemzetiségű lakosok számának alakulását jelenleg leginkább az egyre növekvő átlagéletkor, a születések számának csökkenése és elhalálozások számának növekedése befolyásolja. Ennek következtében a 20. század 90-es éveinek a közepétől a természetes szaporodás értékei negatív mezőben mozognak, ez a folyamat (állapot) a mai napig tart.

3.7. táblázat. A magyar nemzetiségű populáció születési, halálozási és természetes szaporodásának aránya, 1921, 1951, 2001, 2011

Év	Születési arány	Halálozási arány	Természetes szaporodás
----	-----------------	------------------	------------------------

	SZK	magyar nemzetiség	SZK	magyar nemzetiség	SZK	magyar nemzetiség
1921	38,2	37,0	21,1	21,8	17,1	15,2
1951	28,7	24,9	11,5	13,3	17,1	11,6
1991	14,9	11,8	10,4	11,1	4,5	0,8
2001	9,5	8,1	9,7	10,7	-0,2	-2,6
2011	11,3	8,0	9,6	9,3	1,7	-1,2

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet (2018)

Szlovákia lakosságának az átlagéletkora 1921-ben elérte a 27,4 évet, 2011-ben pedig már 38,6 évet. A magyar nemzetiségű népesség esetében ezek a mutatók magasabbak értékeket jelöltek. 1921-ben a magyar nemzetiségű lakosok átlagéletkora 28,2 év volt, 2011-ben 41,8 évre növekedett (Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018).

A csökkenő születések száma, az anyaság kitolódása idősebb életkorba, az életminőség javulása és ennek köszönhető átlagéletkor növekedés magával hozta a magyar nemzetiségű népesség előregedését is.

A népesség előregedése összeurópai folyamat, mellyel a fejlett országok küzdenek. Az elkövetkezendő években a lakosság előregedésének a folyamata tovább fokozódik. Szlovákiában a produktív életkorú lakosok aránya 11,4%-ról 12,7%-ra növekedett (Hrášková, 2012).

A mechanikus demográfiai mozgás egyik formája a rejtett migráció. Pontos adatok a külföldön dolgozó vagy tanuló szlovák állampolgárokról nem állnak rendelkezésre. Lampl szerint (2017) egyes becslések 300 – 400 ezer körüli számokról szólnak. A rejtett migrációban résztvevő magyar nemzetiségűek számára vonatkozó adatok szinten hiányoznak (Lampl, 2017), azonban a demográfiai kutatások rá mutatták, hogy a rejtett migráció szintén befolyásolja a magyar nemzetiségűek számának csökkenését.

Lampl (2017) kimutatott egy újabb típusú migrációt is, mely szintén hat a magyar nemzetiségű lakosok számának csökkenésére, nevezetesen a szlovák lakosság betelepülése a magyar nemzetiség által lakott területekre (falvak, városok).

A gyorsuló asszimilációs folyamat jelentős katalizátorai a vegyes házasságok. 2005-től (Gyurgyik, 2014) a vegyes házasságok aránya, hol az egyik fél magyar nemzetiségű, növekedett (1996-2000 között 26,4 %, 2001-2005 között 26,7 %, 2006 -2010 között 28,9 %). 2000 után, az évente kötött vegyes házasságok száma csaknem azonos, (2001-ben 488 házasságot

kötöttek, 2011-ben a számuk 520). A legtöbb vegyes házasságkötést (magyar részvétellel) 1983-ban regisztráltak, összesen 1 153-at (Gyurgyik, 2014).

A vegyes házasságok (exogam) és családok problémája, az utód (a gyerek) etnikai identitás átvétele.

További tényező (folyamat), melynek hatását szintén figyelembe kell venni az adatok elemzésénél, ez pedig a nemzetiségi hovatartozás be nem ismerése (nem közlése), például 2011-ben a népszámlálás folyamán 382 493 fő nem jelölt meg semmilyen nemzetiséget (Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala, 2017).

A magyar nemzetiségűek számát befolyásoló hosszantartó folyamatokból legfontosabb szerepe van a magyar lakosság szülési hajlandóságának, a rejtett migrációnak, az asszimilációnak és az identitásváltásnak (Gyurgyik, 2009).

4

MAGYAR KÖZÖSSÉGEK DEMOGRÁFIAI MOZGÁSANAK FEJLŐDÉSE

A város etnikai összetétele, számának alakulás azon kérdések közé tartozik, melyek nemcsak a kutatók figyelmét vonzzák, hanem a lakosokét is. A város etnikai jellegéről (nyelvhasználatáról) napjainkban is folynak a véleménycserék, nemcsak a magyar és a szlovák történetírás képviselői között, hanem időként a nyilvánosság körében is.

Az elmúlt két évszázad etnikai viszonyának a sajátos vonását kifejezően és tömören Ondrej Ficeri, történész (2016) fogalmazta meg:

„Kassa lakossága az elmúlt 19. és 20. században több etnonacionális átalakulást élt meg, melyek függtek a modernizációs folyamatoktól, továbbá az államalakulatok politikai elitjének nacionalista eszméjétől, hová a város fejlődésének egyes időszakában tartozott. Egyik oldalról a város lakosságának az elmagyarosítására törekvő magyar hivatalok igyekezete 1918 előtt és 1938 – 1945 között, másik oldalról a (cseh) szlovakizálás, a csehszlovák tekintélyekkel 1918 – 1938 között és 1945 után. Végeredményben az asszimilációs folyamatokkal együtt zajlott a város történelmének, kulturális és politikai birtokbavétele az egymással kölcsönösen versengő két nemzeti elit révén.” (220. o.)

RÖVID VISSZATEKINTÉS – RETROSPEKTÍV ADATOK A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBŐL

Megbízható adatokat szerezni a Kassán élő etnikumok számáról a modernkori népszámlálások előtti időszakból valószínűleg lehetetlen feladat. Korabeli történészek, geográfusok népességi adatokat másodlagos források segítségével igyekeztek kikövetkeztetni. Ezeknek a forrásoknak (tized, urbárium, egyházi sematizmusok adóösszeírások, stb.) az elsődleges célja nem a lakosságszámának a megállapítása volt (Regináčová, Gergely, 2011), ennek ellenére értékes, használható információkat tartalmaznak.

A város etnikai összetételének a felvázolására a modern népszámlálás előtti időszakból másodlagos forrásokra támaszkodó becslések nyújtanak

táppontot. Becslések és egyéb írások (pl. Úti jegyzetek, naplók) alapján kijelenthető, hogy a város népességét, főleg magyar, szlovák, német ajkú lakosok alkották. A politikai, gazdasági és demográfiai események (járvány tűzvész, stb.) hatására a nyelvek közötti arányok váltakoztak, (eltolódottak).

A 17. század előtt a város összlakosságán belül a magyar és a német lakosság között váltakozott az arány. Valószínűleg a 16. században a német nyelven beszélő lakosság élt többségben a városban a 17. században pedig a magyar.

Kniezsa István (Paládi-Kovács, 2017) az adót fizetők neve alapján határozta meg a 18. századi Kassa etnikai összetételét.

Az 1650-es adó és lakosság összeírás jelentős magyar többségre utalt. Az összeszámolt 676 adózóból csak 89 egyén viselt német nevet, 87 eset bizonytalannak minősült (melyből 16 név etnikai származásra utalt, tóth, német, lengyel, torok, rácz, stb.). Szláv eredetre 10 fő neve utalt. A többi vezetéknev, 490 magyarnak minősült. Ennek alapján magyarnak ítélte Kassa lakosságának 80-85 %, megközelítőleg 1650 kassai személyt (255. o.).

Acsády István (1896) szintén az adózók neveit vette alapul a nemzetiségi összetétel meghatározására. Az ő becsléseit tartalmazza a 4.1 Táblázat.

4.1. táblázat. A kassai adófizetők száma és etnikai hovatartozása 1715-ben és 1720-ban

Év	Adófizetők száma	Ebből		
		Magyar	Német	Szlovák vagy rutén
1715	306	205	62	39
1720	272	194	53	25

Forrás: Acsády (1896, 197. o.)

Acsády (1896) kísérletet tett a város lakosság számának a megállapítására is. Megjegyezte, „Kassa nem volt népes (.) minden társadalmi réteg, előljárók egyházi méltóságok és katonák száma alig haladta meg a 4 000 főt“ (197. o.). Számításai szerint a városban megközelítőleg 2 840 fő magyar, 800 német és 360 szlovák élt. Acsády becslésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni azt az alapvető tény, hogy az adózó személyek száma nem egyenlő a város lakosainak a számával. Adatai (számai) többé kevésbe pontatlanok, torzítottak.

Az adatok értelmezésekor figyelembe kell venni az osztrák összeírás (jegyzék) végrehajtásának az időpontját, mely a szabadságharc leverése után a neoabszolutizmus időszakában zajlott, valamint az osztrák népszámlálás szándékát is.

A szlovák etnikum többségbe kerülése a város lakosságán belül a 19. században figyelhető meg.

Fényes Elek (1851) az etnikumok számának meghatározására a katonai összeírást vette alapul (4.2. táblázat).

4.2. táblázat. Az egyes etnikumok becsült száma, Kassa, 1851

Etnikai hovatartozás	Létszám
magyar	2904
szlovák	4738
német	1592
zsidó	729
orosz	113
roma	100
hazai és külföldi idegenek	2838
összesen	13 034

Forrás: Fényes (1851)

A szakemberek becslésein kívül a város etnikai arculatáról képet alkotnak a korabeli, fennmaradt feljegyzések is, pl. - városba látogató művészek, utazók útirajzai, naplói, emlékiratai is.

Petőfi Sándor (2002) a városban tett látogatásának emlékeként egy rövid bejegyzést írt utijegyzetébe Kassa nyelvi viszonyairól: „hol magyar szót alig halván“

Déryné Széppataky Róza, opera énekesnő többször fellépett a Kassai Színházban. Naplójában szintén fellelhetőek a tapasztalatai a szlovák nyelvhasználatról Kassán:

Déryné emlékezései I. „Néhány úri háznál híva voltunk ebédekre, de engem nagyon meglepett, midőn az asztalnál fõlszolgáló inasoknak tót nyelven hallottam a rendeleteket kiadni; nemcsak az, hanem az is, hogy a nõk is egymás közt tótul társalogtak. (...) Bezzeg volt pani Dérycska (...). De a piacon, ott meg már éppen nem tudtunk semmit sem vásárolni, õk minket, mi õket nem értettük.

Az utcán egyetlen egy magyar szót sem lehetett hallani. Az úri házaknál beszéltek, de igen hibásan és keveset. A férfiak szörnyű hévvel erősítették, ámbar ők tótul beszélnek, de szívvel – lélekkel magyarok, és nagyban fogják pártolni a magyar színészetet, és az úgy is volt.“ (Déryné, 1955a)

Második látogatása során naplójába a megváltozott nyelvi viszonyokat jegyezte fel:

„Ugyanis eddig csak mindenfelé tót nyelven hallott az ember társalogni, és most mindenütt magyarul hallott az ember beszélni“ (Déryné. 1955b) Továbbá hozzáfűzte: „(..) polgárság éppen oly lelkesülten sietett színházba, bár eddig csak a németet pártolta, többnyire német ajkúak lévén“ (Déryné, 1955b)

Az első modernkori hivatalos népszámlálást a történeti Magyarországon 1870-ben a magyar statisztikai hivatal vezetése alatt zajlott (Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal). A korábbi 1784-87, 1850 és az 1857 összeírásokat a magyar szakmai nyilvánosság a történelmi körülmények miatt nem tartja magyarnak.

1870 után a statisztikai hivatal felügyelete alatt a dualizmus korában tíz évenkénti periódusban még négy népszámlálást hajtottak végre. A népszámlálások eredményei (adatai, megállapításai) a lakosság demográfiai mozgásáról már egy pontosabb (korrektebb) megalkotásához nyújtanak segítséget.

A lakosság számának növekedése a dualizmus korában nem egy folyamatosan emelkedő ívet mutatott. A 20. század első évtizedében a népesség természetes szaporulta a legmagasabb értéket mutatta, a migráció pedig a legalacsonyabbat. A következő évtized történelmi eseményei (első világháború, a Monarchia felbomlása) megváltoztatták a demográfiai görbe (4.3. táblázat) eddigi vonalát, lelassult a természetes mozgás és megerősödött a mechanikus (migráció).

A lakosok születési helyének figyelembe vételével a lakosság összetételéről egy újabb képtárul élénk, mely szorosan összefügg a városba települők számának nagyságával. Ebből a szemszögből szerzett adatok a migráció - városba településének egyik vonására utalnak („nem kassai származású“ lakosok).

Az 1910-es népszámlálás idején az összlakosság, 44 211 fő, ebből 36,4 % - ot (16 188 fő) a Kassán születettek. A lakosság többsége, 28 823 fő más

országrészekből származott (minden megye képviseltette magát). Valójában az egész dualizmus időszakában a kassai születésű lakosok aránya 35-40% között mozgott.

4.3. táblázat. Kassa lakosságának természetes szaporodása és számának növekedése 1880-1930 között

Év	Természetes reprodukció	Teljes reprodukció			Migrációs egyenleg	
	számokban	%	számokban	%	számokban	%
1881-1890	622	2,4	2 787	10,7	+ 2 165	+ 8,3
1891-1900	2 727	8,5	7 937	24,7	+ 5 210	+ 16,2
1901-1910	4 047	10,1	4 109	10,2	+ 62	+ 0,1
1911-1920	1 380	3,1	8 687	19,6	+ 7 307	+ 16,5

Forrás: Kovács (1939, 522. o.)

4.4. táblázat. A lakosság számának születési hely szerinti megoszlása, 1880 és 1910 között

Születés helye	1880		1890		1900		1910	
	létszám	%	létszám	%	létszám	%	létszám	%
Kassa	10059	38,6	11713	40,6	19993	34,9	16188	36,7
Abaúj- Torna vármegye	4195	16,1	4858	16,8	6748	16,9	7426	16,8
Magyarország vármegyéi	10136	38,9	10426	36,1	16179	40,4	17904	40,5
Horvát-Slavónia	25	0,1	41	0,1	83	0,2	95	0,2
Ausztria	1443	0,1	1700	0,1	2825	0,2	2 182	0,2
Külföldiek, ismeretlenek	239	0,7	146	0,5	274	0,6	416	0,9

Megjegyzés: 1880, 1890 civil lakosság; 1900, 1910 teljes lakosságszám

Forrás: Kovács (1939, 524. o.)

Kovács (1939) rámutatott a városba irányuló és az országos migráció szinte megegyező irányára. Mindkét esetben északról délre és a perifériákról a városokba irányult. Kassa esetében (Kovács, 1939) a bevándorlók főleg

Abaúj- Torna vármegyéből származtak (7 427 fő), jelentős betelepülő érkezett a szomszédos megyékből is, mint Sáros (2 603), Szepes (2 081), Zemplén (2 368), Borsod (890), Gömör és Kishont (567). Kassától délebbre elhelyezkedő megyékből a bevándorlás nagysága jóval kisebb volt. Természetesen azokban az években, mikor a katonaságot is beszámolták a lakosság számába, a Kassán kívül születettek száma magasabb értéket mutatott.

A lakosság születési helyének a vizsgálata szintén megerősítette, hogy a populáció demográfiai fejlődése (mozgása, összetétele) jelentősen függött a migrációtól.

A dualista korabeli népszámlálások eredményei egyöntetűen a magyar anyanyelvű lakosság megerősödését (dominanciáját) mutatta. A magyar anyanyelvű lakosok száma Kassán 1880-tól 1910-ig háromszorosára nőtt. 1910-ben magyar anyanyelvűnek vallotta magát a lakosság 75,4 %-a a szlovák anyanyelvűnek 14,8 %-a és német ajkúnak 7,2 %-a (4.5. táblázat).

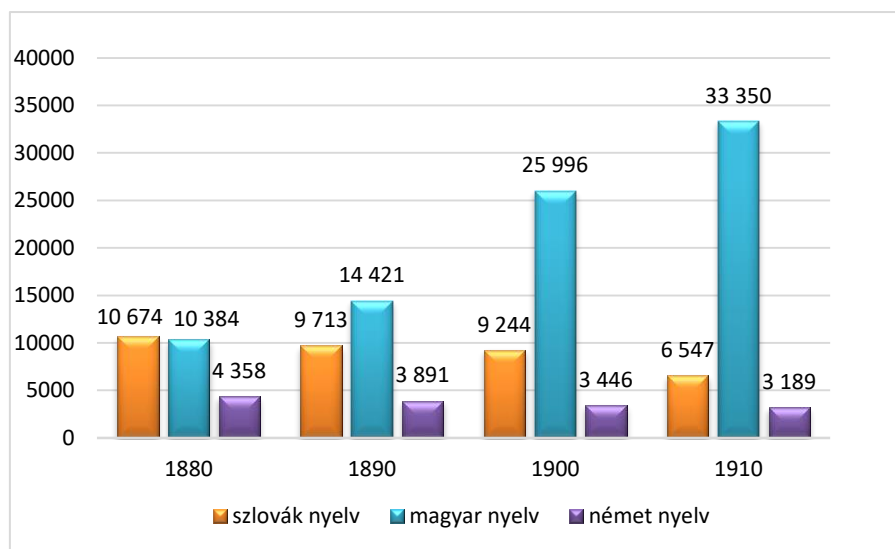
4.5. táblázat. Anyanyelvek megoszlásának az aránya Kassán, %

	Magyar	Német	Szlovák	Ruszin/ rutén	Más
1880¹	39,7	16,7	40,9	0,1	2,6
1890¹	49,9	13,5	33,6	0,1	2,9
1900	64,8	8,6	23,1	0,8	2,7
1910	75,4	7,2	14,8	0,5	2,1

Megjegyzés: ¹ csak civil lakosság

Forrás: Kovács (1939, 527. o.)

A magyar anyanyelvű lakosok száma egyenes arányban növekedett a nem magyar anyanyelvű lakosság számának a csökkenésével (4.5 Táblázat). Ennek a folyamatnak a háttérében az asszimiláció önkéntes és kényszer hatása állott (főleg az oktatásban). Az asszimiláció főleg a németeket, zsidókat és a szlovákság jelentős részét érintette. Nagy és Katus (cca. 2009) kihangsúlyozta, hogy a földrajzi és társadalmi mobilitásban főleg azok az etnikai csoportok vettek részt, melyek a magyarokkal hasonló vallási hovatartozással rendelkeztek és kétnyelvűség jellemezte őket. Ez főleg a műveltebb polgári réteget érintette. A magyarosító folyamat központjai a városok lettek (a nyelvi diaszpórán és az etnikai határokon kívül). A kassai németek, zsidók és szlovákok egy része az asszimilációs folyamat áldozatává vált és kettős kötődésben élt.

Forrás: Kovács (1939, 530. o.)

4.1. ábra. Kassa lakosságának anyanyelvi összetétele

1910-ig a magyarul tudók száma dinamikusan emelkedett, a teljes lakosság 90 %-a beszélt a magyar nyelvet. A lakosság körében a második leggyakrabban használt nyelv a szlovák lett (4. 6. táblázat). Szlovák nyelven beszélők aránya a 1910 -ben elérte 50 %-ot, Kassa lakosságának a fele beszélt a szlovák nyelvet, de anyanyelvként csak 14,8 %-a jelölte meg. Hasonló folyamat játszódott le a kassai németeknél is. A német nyelvet a kassaiak 30 %-a beszélt, de csak 7,2 % vallotta anyanyelvének.

4.6. táblázat. A nyelvek ismeretének aránya Kassán

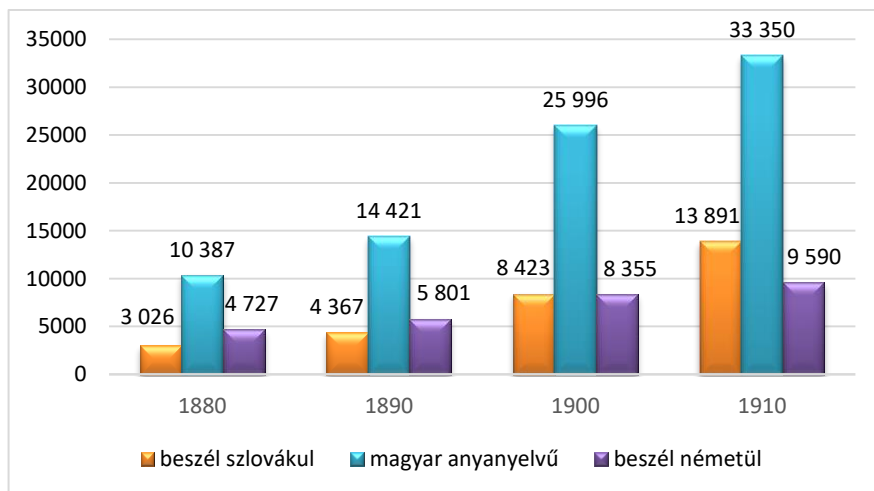
Összlakosságból	1880	1890	1900	1910
magyarul beszélt	58,8	71,4	79,1	90,0
németül beszélt	37,5	36,0	(31,4)	30,5
szlovákul beszélt	57,7	(53,3)	47,6	50,0

Forrás: Kovács (1939, 530. o.)

A magyar hatóságok az anyanyelven kívül az egyén további beszélt (ismert) nyelvét is feljegyezték. A (második) beszélt nyelv tudásának a szintje már nem érdekelte a hatóságokat. A beszélt (ismert) nyelvtudás szintjére maga

a definíciója (meghatározása) sem utalt, a nyelvet ismerőjétől csak az életkörülményéből adódó kommunikációs képességet várta el (Dávid, 1980).

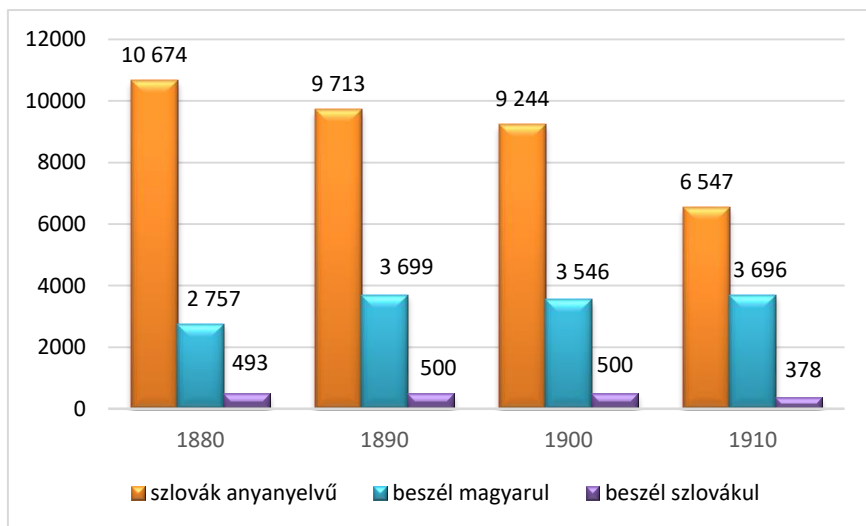
A következő grafikonok az egyes nyelveket beszélők számáról és arányáról adnak információt (4.2. - 4.4. ábra). Magyar anyanyelvű lakosok közül a három népszámlálás ideje alatt megközelítőleg azonos számú lakos beszélt szlovák vagy a német nyelvet. 1910-ben a szlovák nyelvet beszélők száma a német nyelvet beszélők számához képest fölénybe került (4.2. ábra).

Forrás: Kovács (1939, 530. o.)

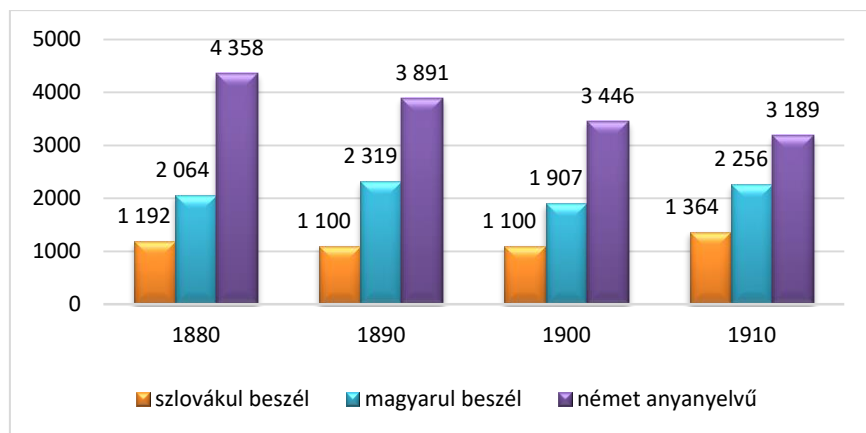
4.2. ábra Magyar anyanyelvű kassai lakosok idegen nyelv ismerete

A szlovák anyanyelvű lakosok közül a legtöbben magyarul tudtak. A négy népszámlálás eredményei alapján számuk megközelítőleg 2 700- 3 600 fő között mozgott. A legnagyobb eltérés a magyarul tudók számában 1880-1890 figyelhető meg. A következő években a magyarul tudó szlovák anyanyelvűek száma 3 600 fő körül stabilizálódott. A német nyelv ismerete a szlovák anyanyelvű lakosok körében nem volt gyakori, nagyon kevesen, kb. 500 fő jelölte meg a német nyelvtudást. 1910-re a német nyelvet, mint idegen nyelvet beszélők száma a szlovák anyanyelvűek körében tovább csökkent, 122 fővel (4.3. ábra).

Forrás: Kovács (1939, 530. o.)

4.3. ábra. Szlovák anyanyelvű kassai lakosok idegen nyelv ismerete

Forrás: Kovács (1939, 530. o.)

4.4. ábra. Német anyanyelvű kassai lakosok idegen nyelv ismeret

A német anyanyelvű lakosok fele beszélte a magyar nyelvet és egyharmada a szlovákot. A 4.4. ábra a két nyelvet (magyart és szlovákot) beszélő kassai német ajkú lakosok számát mutatja be a népszámlálások idején.

Az anyanyelv ismeretére utaló számok vizsgálata esetében nem szabad figyelmen kívül hagyni a kérdezett alany érdekeit sem, mivel egyes

körülmények befolyásolhatják döntését (félelem, társadalmi helyzet), így nem biztos, hogy valós információkat közöl. A kétnyelvűség is befolyásolhatta a kérdezett alany döntését, pl. azt a nyelvet jelölte meg anyanyelveként, melyet az adott körülmények között megfelelőnek tartott, a másik nyelvet pedig ismertnek, beszéltnek jelölte (minősítette). Dávid (1980) szerint, a kérdezett alanyt az ilyen jellegű döntésben maga az anyanyelv definíciója is megerősíthette, mely szerint a gyermek anyanyelve többségben az anyjától elsajátított (tanult) nyelv, de más esetek is előfordulhatnak, pl. mikor a gyerek a kommunikáció érdekében az óvodában, iskolában más nyelvet sajátít el, mint a szülei nyelve, esetleg a szülők anyanyelve eltérő.

KASSA LAKOSAI SZÁMÁNAK ALAKULÁSA 1918 UTÁN

A Monarchia felbomlása, a történeti Magyarország megszűnése után az etnikumok számának alakulásában is változások történtek. A város a Csehszlovák állam keretébe történő besorolása után zajlott az első, rendkívüli ún. Šrobár – féle népszámlálás, megváltozott államjogi és hatalmi viszonyok között, a Szlovák Tanács Köztársaság bukása és a magyar katonaság kivonulása után (Đurkovská, 2014).

Az ú.n. Šrobár – féle népszámlálás (1919) a városban 46 826 lakost írt össze, ebből magyar nemzetiségűnek vallotta magát 17 991 fő (38,42 %), szlováknak 22 858 fő (48,81 %), németnek 2 477 fő (5,29 %), ruszinnak 86 fő (0,18 %) és más, egyéb 3 414 fő (7,29 %) (Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018).

A város lakosságának a száma 1920 és 1930 között jelentősen gyarapodott. Tíz év alatt a lakosság 17 219 fővel bővült, ebből a természetes szaporodás nagysága 5 334 főre tehető. A lakosságszám növekedésében meghatározó szerep jutott a migrációnak. A városba a két népszámlálás közötti időszakban (Kovács, 1939) 11 885 személyt telepedett le. A betelepülők jelentős hányadát a cseh munkavállalók alkották, főleg az állami szférában (hivatalok, intézetek, iskolák, stb.) helyezkedtek el. A (cseh) szlovák lakosság számát a katonák nemzeti hovatartozása is (többségben (cseh) szlovák) erősítette.

Míg szlovák és a cseh oldalról folyt a betelepülés, addig a magyar oldalról, főleg a középosztály jelentős része önként vagy kényszerből Kassa elhagyását választotta. Az elköltözött magyar lakosság számát nem lehetséges pontosan behatárolni, de nagyságáról segít képet alkotni a kassai születésűek száma a Trianon utáni Magyarország területén. 1910-ben Magyarországon 5 500

kassai születésű személy lakott, 1920-ban számuk 7 761 főre tehető. Kovács (1939) szerint a két adat közti különbség utal a migráció nagyságára Kassáról Magyarország irányába.

1930-ban az államalkotó nemzet már a város lakosságának 62,5% tette ki. Annak ellenére, hogy a magyar nemzetiségű lakosok száma 1920 és 1930 között emelkedett, arányuk az összlakosságon belül tovább csökkent 21,18 %-ról 16,4 %-ra.

A nemzetiségi összetétel gyors változásának ellenére „a lakosság 1918 előtt szocializálódott része továbbra is használta a magyar nyelvet, kötődött a helyi magyar és budapesti lapokhoz, részt vett a magyar egyesületek programjain, eljárt a magyar színházi előadásokra. Magyar nyelven tanítottak a neológ zsidó alapiskolában és a kommunisták gyűlései is nagyrészt magyar nyelven zajlottak.” Szeghy-Gayer (2017, 116-117. o.).

A lakosság számának alakulását és a magyar nemzetiség felvállalást két meghatározó elemből összetevődő folyamat befolyásolta, a migráció (önkéntes és kényszer) és az asszimiláció, összefonódva az etnikai váltásokkal, főleg azon személyeknél, kik nem rendelkeztek magyar gyökerekkel.

4.7. táblázat. Kassa összlakosságának a száma, a magyar nemzetiségű lakosok száma és aránya két népszámlálás idején a Csehszlovák Köztársaságban, 1921, 1930

Év	Összlakosság száma	Nemzetiség	
		magyar	szlovák, ill. csehszlovák
1921	52 898	11 206	31 572
%	100	21,18	59,68
1930	70 117	11 504	42 245
%	100	16,4	60,24

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet (2018)

A kassai zsidó lakosság statisztikai leválasztása a magyar nemzetiségről az első Csehszlovák állam idején, szintén befolyásolta a kassai magyarság pozícióját (a kassai zsidó lakosság asszimilációs viselkedését tanulmányozta Kovács, 2004).

Szeghy-Gayer (2017) további tényekre is felhívta a figyelmet, melyek meghatározó szerepet töltenek be Kassa nemzetiségi kérdésének a vizsgálatában, mint a nemzet fogalmának az értelmezése, fejlődése, a nyelv ismerete, a többnyelvűség problémája és az állampolitikához való igazodás kérdése.

A VÁROS ETNIKAI KÉPE 1938 – 1941

A város etnikai képe a visszacsatolása után (1938) átrajzolódott. A magyar hatóságok által végrehajtott népszámlálás alapján a lakosság nagy többsége újból a magyar nemzetiséget és a magyar anyanyelvet jelölte meg (4.8. táblázat). Annak ellenére, hogy a magyar népszámlálás is elismerte a zsidókat nemzetiségként Kassa zsidó lakosságának a többsége magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Döntésüket befolyásolhatták a magyarországi politikai események is (zsidótörvény, erősödő antiszemitizmus).

4.8. táblázat. Az 1938 népszámlálás adatai nemzetiségi hovatartozásra vonatkozóan

Összlakosság		Nemzetiség			
		magyar	német	szlovák ill. (csehszlovák)	zsidó
1938 ¹	58 090	44 472	2 314	9 441	429
%	100	76,6	4,0	16,3	0,7
1941	66 981	59 853	772	4 119	1 369
%	100	89,3	1,2	6,2	2,0

Megjegyzés: ¹ civil lakosság

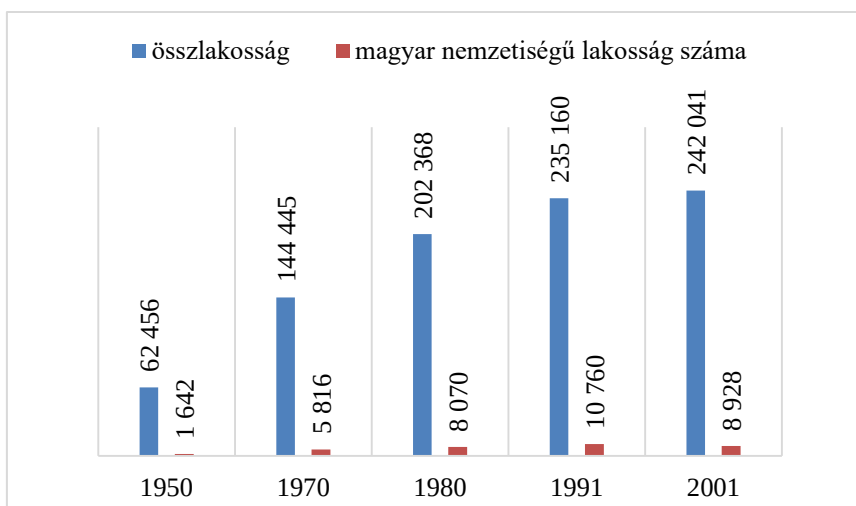
Forrás: Kovács (1939, 527. o.), Fogarasi (1944, 10-11. o.)

A magyar összeírás 1938-ban megközelítőleg 12 ezer fővel kevesebb lakost talált Kassán, mint az 1930-as csehszlovák népszámlálás. A jelentős lakosság veszteség mögött a csehszlovák és a szlovák hivatalnokok távozása állt, kik Csehszlovákia megalakulása után, az első évtizedben költöztek Kassára. A két számlálás eredményei közötti különbséget a katonaság civil lakosság számának az összevonása is okozta. A magyar hatóságok csak a civil lakosságot adták meg, addig 1930-ban a lakosság számába a katonaság

beleszámított. A civil lakosságot Kassán 1930-ban 63 463 főben regisztrálták. Ebben az esetben a két népszámlálási adatai között a különbség csak 5 473 fő, 6-8 % (Kovács, 1939).

A MAGYAR NEMZETISÉGŰ LAKOSOK SZÁMÁNAK FEJLŐDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A második világháború után, az első népszámlálás 1950-ben 1 642 magyar nemzetiségű lakost jegyzett Kassán. A 20. század folyamán ez volt a legnagyobb veszteség a kassai magyar nemzetiségű lakosok számában. A magyar népesség számában a javulás azután vette kezdetét, mikor megszűnt a magyarok ellen folytatott hadjárat (deportáció, lakosságcsere, jogfosztottság - kollektívbünyöség, reszlovakizáció) és relatívan nyugodtabb politikai légkör vette kezdetét. A magyar nemzetiség ellen végrehatott lépésekkel, az események folyamataival, következményeivel, több szemszögből is aprólékos feltáró és elemző munkát végeztek, Šutaj (2004, 2005), Vadkerty (1993, 1996) Vadkerty, Szarka (2002) és Popély (2008).

Forrás: Čičváková, Kašková, Kostiščová (2018), Majo, Šprocha (2016, 50-52.o.), Gyönyör (1980, 75. és 250. o.)

4.5. ábra. Kassa összlakossága és magyar nemzetiségű lakosainak száma a 20. század második felében

A népességszámának a jelentős fejlődésében a 20. század második felében az „erőltetett” szocialista industrializáció hatása játszott meghatározó szerepet. Az ebből adódó folyamatok felgyorsították az urbanizáció dinamikáját és az infrastruktúra fejlődését, mindez hozzájárult a város jellegének a változásához is. A város, mely a két világháború között kisvárosi, vidéki polgári életet élt egy dinamikusan fejlődő szocialista várossá nőtte ki magát, hol a lakosság száma 1960 és 1990 között háromszorosára nőtt (ez a növekedés a Kelet-szlovákiai Vasmű építésével és üzembe helyezésével függött össze). 1990-től a város lakosainak a száma tovább gyarapodott, de elveszítette azt az intenzitását, mely az előző évtizedekben jellemezte.

4.9. táblázat. Az összlakosság és a magyar nemzetiségű lakosok száma a Kassához csatolt településeken 1970, 1980

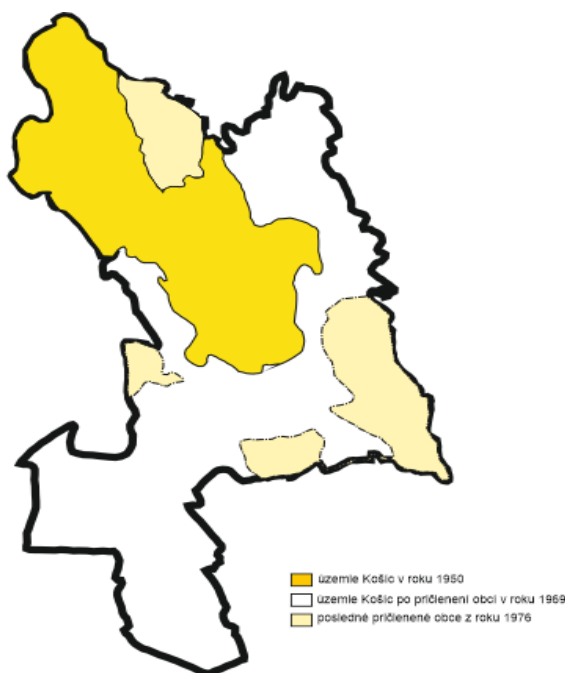
A városhoz csatolt települések	1970		1980	
	Lakosság száma	Magyar nemzetiségű lakosok száma	Lakosság száma	Magyar nemzetiségű lakosok száma
Bárca Barca	2649	26	2486	25
Kassaujfalu Košícká Nová Ves	1930	3	19985	658
Pólyi Poľov	936	0	1005	0
Saca Šaca	3935	75	4240	85
Hernádtihany Ťahanovce	2538	1	2168	0
Szilvásapáti Vyšné Opátske	421	0	-	-
Kavocsán Kavečany	1048	0	1100	1
Abaszéplak Krásna nad Hornádom	3137	3	3286	13
Szentlőrincke Lorinčík	321	0	306	0

Zsebes Šebastovce	533	4	561	3
Mislóka Myslava	2293	0	2180	5

Forrás: Gyurgyík (2017, 78 – 79. o, 132 -133. o.)

Kassa népesség számának dinamikus nevedekedésével a magyar nemzetiség nem tudott „lépést tartani,” ennek ellenére számuk 1970 és 1991 kétszeresére nőtt, elérve a legmagasabb értékét a 20. század 2. felében, 10 760 főt. Sajnos a magyar nemzetiségű lakosok száma 1991-ben sem érte el a két világháború között végrehajtott népszámlálások idején regisztrál értékeket, konkrétan 1921-ben 11 206 főt (21,2 %), 1930-ban 11 504 főt (16,4 %) (Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018)

A lakosság számának a fejlődésére és etnikai összetételére hatást gyakorolt továbbá a város adminisztratív határainak változtatása is. A városhoz csatolt települések növelték Kassa öszslakosságának a számát, azonban a kassai magyar közösség tagjai számára nem voltak hatással (4.9.táblázat).

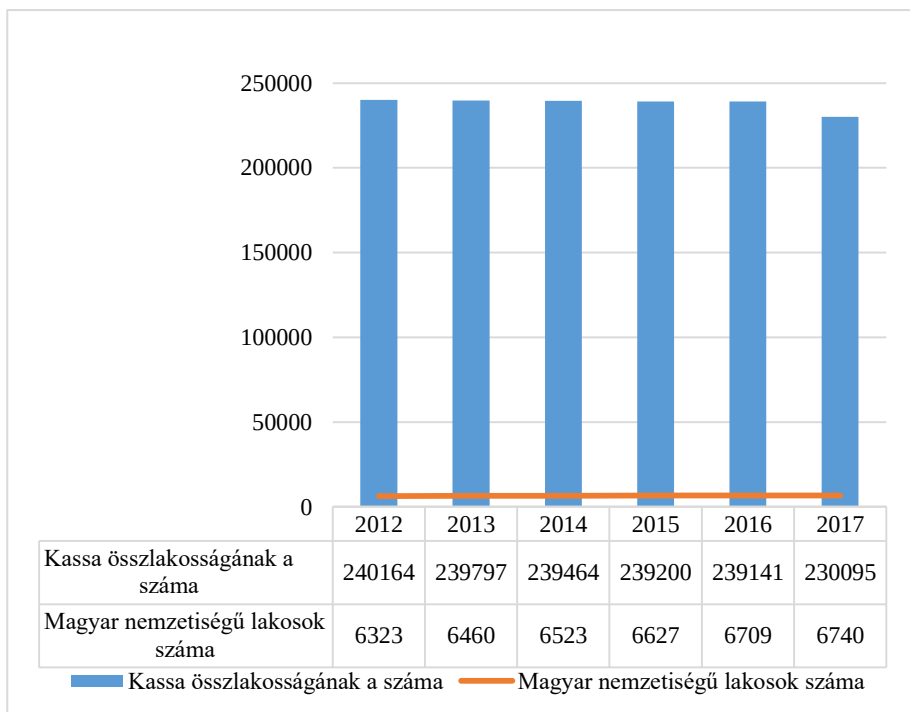

Forrás: Tkáčová (2018, 74. o.)

4.6. ábra. Adminisztratív határok, Kassa

4.6 ábra a város külső, adminisztratív határainak a fokozatos változását mutatja be. Narancssárga színnel van jelölve a város területe az 50-es években. 1968-ban a kassai Városi Nemzeti Bizottság járási jogkört kapott, ennek alapján a városhoz csatolták a következő településeket Bárca, Kassaújfalu, Peres, Pólyi, Saca, Hernádtihany és Szilvásapáti (Csachová, Višňovský, 2013), ezek a területek fehér színnel vannak jelölve. További csatolások révén 1976-ban a város igazgatása alá került Kavocsán, Abaszéplak, Szentlőrinc és Zsebes, ezeket a területeket a citrom sárga szín jelöli.

A magyar nemzetiségű lakosok számának alakulásában 1991-től változás állott be, a pozitív fejlődést felváltotta a negatív, mely 2012-ig csökkenő tendenciát mutatott. A jelentős számbeli visszaesés ellenére az utóbbi években magyar nemzetiségű lakosok száma relatívan stabil (4.7. ábra). A 2016-os év (2016.12.31) adatai alapján Kassa népességének (239 141 fő) a 2,8 % alkotják magyar nemzetiségű lakosok (6 709 fő). A statisztikai hivatal legfrissebb adatai (2017.december) megerősítették a magyar nemzetiségű lakosság számának stagnálását, illetve szinte jelentéktelen - nagyon kis számbeli, a 2016-os évhez képest 31 fős növekedését (6 740). A magyar nemzetiségű lakosok össznépességen belül aránya 2, 82 %.

Forrás: Čičváková, Kašková, Kostiščová (2018)

4.7. ábra. Magyar nemzetiségű lakosok számának alakulása 2011 és 2017 között

MAGYAR NEMZETISÉGŰ LAKOSOK SZÁMA KASSA EGYES VÁROSRESZEIBEN

Az utolsó népszámlálási adatok alapján (2011) a legnagyobb magyar közösség Kassa Nyugat-lakótelepen él, 1 135 személy. További jelentős számú magyar lakost regisztráltak az Óvárosban (Staré Mesto) és a Dél-lakótelepen (4.10. táblázat). A 2001-es népszámlálási adatokhoz viszonyítva szinte az összes városrész magyar nemzetiségű lakóinak a száma csökkent. Számottevő csökkenésre került sor az Óvárosban, Dél-, Észak- és a Nyugat-lakótelepeken (városrészekben). Több, mint 200 magyar nemzetiségű lakost veszített a Dargói Hősök-lakótelep, a Kassai Kormányprogram-lakótelep és a Tóhát-lakótelep. Csak azokban a városrészekben a magyar nemzetiségű lakosok száma, de ott is csak kis mértékben, hol hosszúideje amúgy is kevés magyar nemzetiségű lakó élt. A legnagyobb számú növekedés (+58 fő) a

2001-es népszámláláshoz viszonyítva a Luník IX. lakótelepen figyelhető meg.

4.10. táblázat. Kassa városrészeinek összlakossága, szlovák és magyar nemzetiségű lakosok száma a 2001 és 2011-es népszámlálás alapján (zárójelben a különbség 2001-hez viszonyítva)

Városrész	Nemzetiség		Magyar anyanyelvű		Összlakosság száma
	S	M	S	M	
Óváros Staré Mesto	13 426 (-5 227)	891 (-449)	13 013 (-4 730)	1 201 (-776)	20 592 (-1 579)
Bárca Barca	3 167 (+268)	37 (-19)	3 129 (-698)	57 (-59)	3361 (+307)
Dargói Hősök Dargovských hrdinov	22 502 (-3 612)	642 (-269)	19 951 (-5 444)	836 (-472)	27 477 (-1 009)
Dzsungel Džungľa	516 (+149)	5 (+1)	503 (+171)	11 (+ 1)	671 (+ 218)
Dél-lakótelep Juh	16 104 (-4 625)	901 (-518)	15 446 (-4 312)	1 280 (-794)	23 467 (-94)
Kavocsán Kavečany	1 123 (+119)	3 (0)	1 116 (+117)	7 (+2)	1 180 (+170)
Kassaújfalu Košícká Nová Ves -	2 103 (+136)	41 (+14)	1 981 (+106)	56 (+14)	2 571 (+ 312)
Abaszéplak Krásna	3 609 (+604)	51 (+16)	3 609 (+318)	57 (+16)	4 420 (+968)
Kassai kormány- program- lakótelep KVP	19 423 (-4 433)	652 (-223)	19 033 (-4 423)	780 (-331)	25 335 (-598)
Szentlőrincke Lorinčík	411 (+52)	8 (+8)	410 (+54)	9 (+8)	441 (+80)
Luník IX	1 966 (-198)	70 (+58)	1 510 (+756)	23 (-50)	6 032 (+1 791)
Miszlóka Myslava	1 861 (+264)	13 (+11)	1 854 (+271)	16 (+11)	1 997 (+381)

Tóhát- lakótelep Nad jazerom	19 496 (-3 761)	647 (-283)	18 891 (-3 451)	849 (-464)	25 702 (+570)
Peres Pereš	1 113 (+175)	37 (+13)	1 085 (+171)	52 (+14)	1 553 (+563)
Pólyi Poľov	1 048 (-17)	0 (0)	1 049 (-10)	0 (-4)	1 107 (+35)
Észak- lakótelep Sever	14 679 (-3 535)	681 (-342)	13 871 (-3 557)	987 (-552)	20 368 (+59)
Téhány- lakótelep Sídľisko Ťahanovce	17 739 (-2 459)	466 (-87)	17 567 (-2 316)	563 (-160)	23 250 (+728)
Saca Šaca	4 121 (-87)	48 (-17)	3 807 (-78)	106 (-40)	5 612 (+845)
Zsebes Šebastovce	631 (+57)	2 (-2)	620 (+53)	5 (-5)	663 (+79)
Hernádtihany Ťahanovce	1 830 (+166)	25 (+1)	1 762 (+134)	26 (+4)	2 406 (+609)
Szilvásapáti Vyšné Opátske Szilvásapáti	1 350 (+8)	27 (-6)	1 336 (+26)	41 (-19)	1 629 (+176)
Nyugat- lakótelep Západ *	29 363 (-7 103)	1 135 (-465)	28 590 (-6 630)	1 552 (-828)	40 599 (-271)

Megjegyzés: S = szlovák; M = magyar; * legtöbb nemzetiség nélküli (nem megadott) (n = 8 799; t. j. 21,7 % populáció) és ismeretlen anyanyelvű (n = 8 848, t. j. 21,8 % populáció)

Forrás: Krajské mesto Košice, 2016 (online). Štatistický úrad Slovenskej republiky
Pracovisko ŠÚ SR v Košiciach, 2017a

A Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatalának 2016 - ban közölt adatai alapján (2017) a legnagyobb számú magyar közösség továbbra is a Nyugat-lakótelepen élt (1 207 fő, 3,01 %). A magyar nemzetiségű lakosok száma 3 % feletti az Észak-lakótelepen városrészben (3,40 %) és az Óvárosban (Staré Mesto) (4,73 %). A legnagyobb arányú magyar közösség az adott városrész

teljes lakosságán belül az Óvárosban található. A további városrészek magyar nemzetiségű lakosságának az aránya 0,23 % és 2,71 % között mozog.

4.11. táblázat. Szlovák és magyar nemzetiségű lakosok száma az egyes városrészekben, 2017

Városrész	Összlakosság	Szlovák nemzetiségű	Magyar nemzetiségű
Dzsungel Džungľa	697	563	5
Kavocsán Kavečany	1 310	1 248	3
Észak-lakótelep Sever	20 281	15 005	688
Téhány-lakótelep Ťahanovce	22 340	17 433	476
Óváros Staré Mesto	20 751	13 918	974
Henádtihany Ťahanovce	2 529	1 997	34
Szentlőrincke Lorinčík	718	685	10
Luník IX	6 411	2 537	46
Miszlóka Myslava	2 257	2 113	21
Peres Pereš	1 939	1 534	39
Pólyi Poľov	1 198	1 137	2
Kassa Kormányprogram- lakótelep Sídlisto KVP	23 864	18 627	646
Saca Šaca	5 890	4 446	56
Nyugat-lakótelep Západ	39 978	29 488	1 224
Dargói Hősök- lakótelep Darg. hrdinov	26 169	21 593	660

Kassaújfalu Košícká Nová Ves	2 691	2 242	48
Bárca Barca	3 626	3 407	45
Dél-lakótelep Juh	23 030	16 028	975
Abaszeplak Krásna	5 401	4 618	55
Tóhát-lakótelep Nad jazerom	24 803	19 142	690
Zsebes Šebastovce	732	699	3
Szilvásapáti Vyšné Opátske	2 480	2 205	40

Forrás : Čičvákóvá, Kašková, Kostiščová (2018, 19. o.)

A Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatalának legfrissebb, nyilvános adatai (Čičvákóvá, Kašková, Kostiščová, 2018) alapján Kassa legnagyobb népességű városrésze az Nyugat-lakótelep közel 40 000 fővel. Több mint 20 000 lakossal rendelkezik az Észak-lakótelep, Téhány-lakótelep (Ťahanovce), Óváros, Kassai Kormányprogram-lakótelep, Dargói Hősök-lakótelep, Tóhát-lakótelep és a Dél-lakótelep (4.11. táblázat). 1000 fő feletti magyar közösség él Nyugat-lakótelepen, számuk a 2016-os évhez viszonyítva 17 fővel növekedett. A Dél-lakótelepen a magyar közösséget 975 fő alkotja és az Óvárosban 974 magyar nemzetiségű lakos él. 600 fő feletti magyar nemzetiségű lakost jegyeznek négy városrészben: Észak-, Kassai Kormányprogram-, Dargói Hősök- és Tóhát-lakótelepeken.

ADATOK A MAGYAR ANYANYELVŰ LAKOSOK SZÁMÁRÓL

Adatokkal a magyar anyanyelvű lakosok számáról az 1970, 1991, 2001 és 2011-es népszámlálások rendelkeznek. A magyar anyanyelvű lakosok száma Kassa esetében (miként az országos) is több, mint a magyar nemzetiségűek száma.

A magyar anyanyelvű lakosok száma Kassa minden városrészében magasabb, mint az ott élő magyar nemzetiségű lakosok száma.

2001-ben a magyar anyanyelvű és a magyar nemzetiségű lakosok közötti számbeli különbség mintegy 4 020 főt tett ki. A különbség tíz év elteltével

2011-ben 2 213 főre csökkent. A magyar anyanyelvű lakosok számának csökkenése 2001 és 2011 között nagyobb volt, mint a magyar nemzetiségűek számbeli vesztesége ugyanezen időszakban (4.12. táblázat). Kassai magyar anyanyelvű és magyar nemzetiségű lakosok közötti számbeli különbség nagyobb, mint az országos értékek, melyek cca. 7-11 % között mozog.

4.12. táblázat. Magyar nemzetiségű és anyanyelvű lakosok száma Kassán

	Magyar nemzetiségűek száma	Magyar anyanyelvűek száma	Különbség
2001	8 928	12 948	4 020
2011	6 371	8 584	2 213
veszteség	- 2 557	- 4 364	

Forrás: Čičváková, Kašková, Kostiščová (2018), Fórum Kisebbségkutató Intézet (2018)

A MAGYAR NYELV HASZNÁLATA KASSÁN A 2011-ES NÉPSZÁMLÁLÁS EREDMÉNYEI ALAPJÁN

A 2011-es népszámlálás első ízben tudakozott a nyilvános helyeken és a háztartásokban leggyakrabban használt nyelvek után. Kassa lakosságának többsége a szlovák nyelvet használta a nyilvános és otthoni környezetben is a leggyakrabban (4.13. és 4.14. táblázat). Sajnos ezt a kérdéscsoportot is érintette az információ nem megjelölése az kérdezett alany részéről.

4.13. táblázat. Kassán állandó lakhellyel rendelkező lakosok nyelvhasználat a nyilvános helyeken a 2011-es népszámlálás alapján

Lakosok száma		Nyilvános helyen használt nyelv		
		szlovák	magyar	ismeretlen – nem azonosított
Kassa I	68 467	50 082	781	16 242
%	100,0	73,1	1,1	23,7
Kassa II ¹	82 676	60 673	641	17 477
%	100,0	73,4	0,8	21,1
Kassa III	30 048	22 224	168	6 859

%	100,0	74,0	0,6	22,8
Kassa IV	59 242	44 216	578	13 227
%	100,0	74,6	1,0	22,3

Forrás: Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala (2015. 52. o.)

4.14. táblázat. Kassán állandó lakhellyel rendelkező lakosok nyelvhasználata a háztartásokban a 2011-es népszámlálás alapján

Lakosok száma		Háztartások nyelve		
		szlovák	magyar	ismeretlen-nem azonosított
Kassa I	68 467	45 377	2 068	18 967
%	100,0	66,3	3,0	27,7
Kassa II ¹	82 676	53 934	1 843	20 965
%	100,0	65,2	2,2	25,4
Kassa III	30 048	20 491	577	8 142
%	100,0	68,2	1,9	27,1
Kassa IV	59 242	40 393	1 668	15 716
%	100,0	68,2	2,8	26,5

Forrás: Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala (2015, 53. o.)

A 2011-es népszámlálás eredményei alapján a magyar nyelvet 6 156 kassai háztartásban használták, mely jelentősen alacsonyabb érték, mint a magyar anyanyelvű lakosok száma, inkább a magyar nemzetiségű lakosok számához közelít. Több okból is nehéz ezeket az adatokat összehasonlítani: nem ismerjük a vegyes családok otthoni, háztartáson belüli - családtagok egymás között használatos nyelvét, úgyszintén nem tudjuk az önálló háztartásban egyedül élő személyek e kérdésre adott válaszait.

A nemzetiség és etnikai *hovatartozás nélküli trend*, a nemzetiség és az anyanyelv nem megjelölése a kassai lakosok körében is elterjedt (4.15. táblázat).

4.15. táblázat A nemzetiségi hovatartozás nélküliek (nem megjelölők) száma kassai járásokra bonta 2001, 2011

Év	Kassa I	Kassa II	Kassa III	Kassa IV
----	---------	----------	-----------	----------

2001	1 923	1 530	500	3 835
2011	14 699	15 689	983	11 699

Forrás: Čičváková, Kašková, Kostiščová (2018)

A nemzetiségi hovatartozás nem megadását (nem megjelölését) a kérdezett alanyoknál valószínűleg a politikai légkör, politikai esemény, politikai nyilatkozat is befolyásolhatta, melynek következtében a lakos elveszi tette bizalmát az állammal, ill. az adatvédelmemmel szemben.

Figyelmet érdemel az tény is, hogy a Kassai Önkormányzati Kerületben található a legtöbb nemzetiségét meg nem jelölő személy, számuk 88 980 fő, közel a fele kassai lakos (43 070 fő). További két önkormányzati megye *jeleskedett* még a nemzeti hovatartozást be nem ismerők (meg nem jelölők) arányilag magas számával, Besztercebányai (66 114, Közép-Szlovákia) és az Eperjesi (64 631, Kelet-Szlovákia). A Pozsonyi Önkormányzati Kerület lakosságát annyira *nem zavarták a politikai afférok*, ebben a kerületben volt a legkevesebb azok száma, kik nem nyújtottak információt nemzetiségi hovatartozásukról, csak 18 014 fő (Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala, 2018).

Kassa magyar nemzetiségű lakosságának demográfiai fejlődését meghatározó faktorok értékelése alapos elemzést igényel. Az elemzésnél figyelembe kell venni, (tudatosítani), hogy egyes szegmensek hatása (folyamata) Kassán eltérő lehet és vizsgálata nem várt eredményeket hozhat, (eltérő nagyságú) értékeket, mint többi Szlovákiában élő magyar közösségeknél (pl. a vegyes házasságok aránya, nemzetiségváltás).

Vegyes házasságok

Az asszimiláció fontos elemei Kassán a vegyes házasságok. Multietnikus, multikulturális környezetben ez egy természetes folyamat. A problémát közvetlenül nem a vegyes házasságok okozzák, hanem családok gyerekeinek nemzeti identitása. A gyakorlat azt mutatja, hogy a gyerekek túlnyomó része a többségi nemzethez tartozó szülő identitásához alkalmazkodik.

Sajnos gyakori esetek közé tartozik mikor a magyar anyanyelvű anya idegen nyelven, ill. férje, partnere anyanyelvén nevei gyermekét. Ha az apa magyar anyanyelvű környezetből származik, dominánssá válik az anya anyanyelve. Kevés az olyan gyakorlat, hol a gyerek bilingvális nevelést kap és mind két

szülő anyanyelvét beszéli. Ebben az esetben a gyerek nyelvhasználata az iskola és fokozatosan kiszélesedő szociális környezet befolyása alá kerül.

Feladatunk közé nem tartozik a magyar – szlovák vegyes nyelvű családok nyelvi szokásainak elemzése. A probléma hátterének, gyökereinek feltárásához interdiszciplináris vizsgálatokra – kutatásokra támaszkodó elemzések szükségeltetnek. Tény, hogy nem rendelkezünk információkkal, mely a vegyes házasságok hatását fejezné ki az asszimilációs folyamatban.

4.16. táblázat. Vegyes házasságot kötött magyarok aránya

Város	2001	2003	2005	2006	2007	2009	2010
Kassa	82,5	66,1	58,5	82,9	66,7	58,1	64,1
Pozsony	68,1	72,6	73,1	70,4	63,4	69,8	74,3
Dunaszerdahely	11,2	13,3	12,2	15,6	16,3	13,9	17,3

Forrás: Gyurgyík (2014, 125-126. o.)

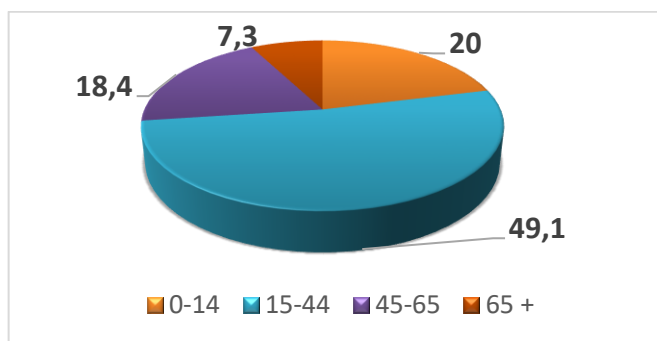
Vegyes házasságot kötött magyar nemzetiségűek aránya fővárosban, Pozsonyban a legmagasabb. Pozsony után Kassán kötötték legtöbb vegyes házasságokat (a vegyes házasságot kötöttek aránya Dunaszerdahelyen a legalacsonyabb). Mindkét esetben központi jelentőségű városokról van, Pozsony főváros, Kassa Szlovákia második legnagyobb városa, regionális – ipari, kulturális központ. Mindkét város etnikai arculata sokszínű, melyhez nagymértékben hozzájárult a migráció.

Kassa lakosságának előregedése (alap információk)

A magyar közösségek tagjainak a számát befolyásoló negatív demográfiai tényezők közül az elmúlt tíz évben erőteljes-meghatározó hatással bírt: az asszimilációnak, nemzetiség váltásnak és a demográfiai mutatók egyre rosszabbodó értékeinek (a természetes szaporulat csökkenése, a korcsoportokban zajló deformációk, a lakosság előregedése, „láthatatlan“ migráció)

Spéder (2014) szerint a lakosság korcsoportjait demográfiai szemszögből egyaránt sújtja természetes szaporulat számának visszaesése, elhalálozások növekedése és a nemzetközi migráció intenzitása. A negatív természetes szaporulat közvetlenül a legfiatalabb korosztályokat sújtja, elhalálozás az idősebb korcsoportokat, a migráció pedig leginkább a fiatalabb, aktív korcsoportokat érinti.

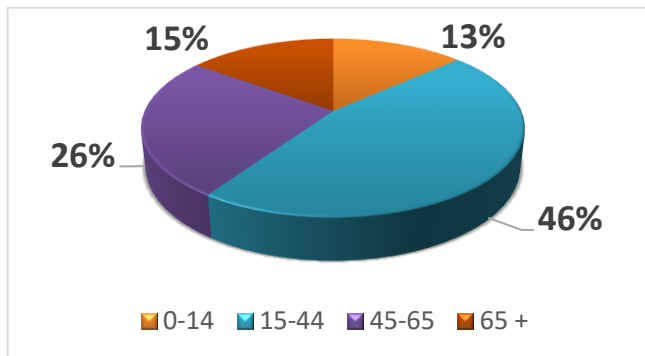
A fejlett államok demográfiai trendjét napjainkban a születések alacsony száma és a folyamatos átlagéletkor növekedése határozza meg. Potančoková (n. d.) szerint Szlovákiában az elmúlt 50 év alatt az átlag életkor 6 évvel, 30,2 évről 36 évre emelkedett, egyben növekedett a 65 év feletti korosztályba tartozók száma is. A lakosság előregedési folyamata ismert demográfiai jelenség Szlovákiában is. Az adatok alapján ((Potančoková, n. d.) a 65 feletti lakosok száma 1950 – től 2000 - ig több mint kétszeresére nőtt, 232 719 főről 619 570 főre, 6,68 %-ról 11,47 %-ra.

Forrás: Gyurgyik, L (2014, 135, 150-151. o.)

4.8. ábra. Kassa lakossága korcsoportokra bontva, 1991

A statisztikai adatok Kassán is lakosság előregedési folyamatát erősítették meg (Gyurgyik, 2014). 1991-ben az idősebb korcsoport aránya Kassa összlakosságán belül 7,3 % - os értéket mutatott. A magyar nemzetiségű lakosok körében a 65 feletti korcsoport aránya a kétszer magasabb volt, mint a 65 év feletti korcsoport aránya az összlakosságon belül (4.8. és 4.9. ábra)

Forrás: Gyurgyik, L. (2014, 135, 150-151. o.)

4.9. ábra. A magyar nemzetiségű lakosok főbb korcsoportjainak az aránya Kassán, 1991

10 év elteltével 2001-ben a 65 év feletti kassai magyar nemzetiségű lakosok aránya a teljes magyar nemzetiségű lakosságon belül 18, 52 % - ra emelkedett. Az arányok Kassa négy járásában eltérőek (4.17. táblázat). A legtöbb 65 év feletti magyar nemzetiségű lakos Kassa I járásban (aránya 26 %) és Kassa IV járásban élt (24,1 %). A mutatók alacsonyabb értéket jelöltek Kassa III járásban (9 %) és Kassa II járásban (15 %).

2001-ben a legfiatalabb magyar közösség Kassa III járásban, a legidősebb pedig Kassa I járásban élt. A magyar nemzetiségű lakosok körében a 65 év feletti korcsoportok összes kategóriája - kivételt a 85 feletti korcsoport képezett - magasabb értékeket mutatott, mint az egyes járások arányának a nagysága (4.10. ábra).

A Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatalának (Čičváková, Kašková, Kostiščová, 2018) aktuális adatai alapján 2017 – ben a 65 év feletti lakosok aránya a város összlakosságán belül 16,62 % -ot mutatott, és az átlag életkor elérte a 41,51 évet (férfiak 39,79, nők 43,10). Egyes városrészek lakosságának átlagéletkora jóval magasabb, mint a város összlakosságáé. A Dél-lakótelep lakossága a legidősebb, átlagéletkoruk 45,45 év. Óváros lakói átlagéletkora szintén nagyobb a városétól 44, 67 év, úgyszintén az Észak-lakótelep is, hol a lakosság átlagéletkora 44, 26 év. A város átlagéletkorától magasabbak az értékek a következő városrészekben is: Nyugat, Mislóka, Bárca, Tóhát. Jelentősen alacsonyabb életkorral csak egy városrész lakossága rendelkezik a Luník IX, 25,39 évvel.

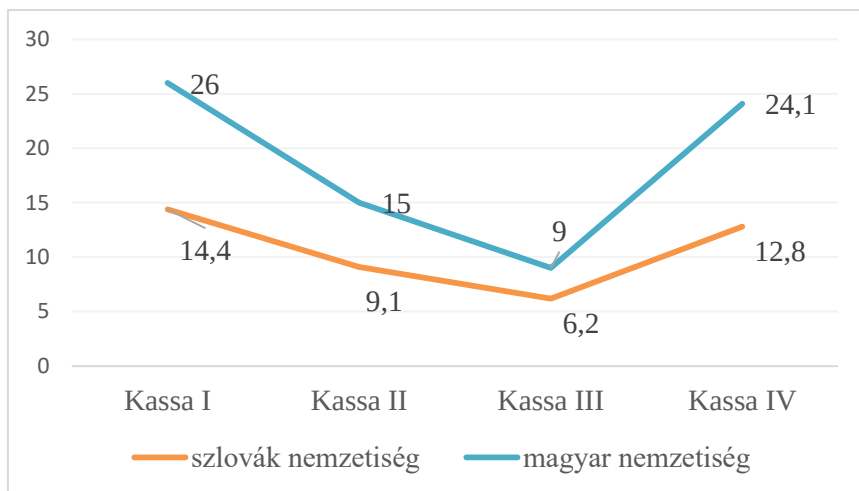
A számsorok egyöntetűen a város lakosságának előregedését mutatják, sajnos az is kirajzolódott, hogy a kassai magyar közösség tagjainál ez a folyamat gyorsabb ütemű.

4.17. táblázat. Kassa összlakosságának és a magyar nemzetiségű lakosok korcsoportonkénti aránya % - ban

Korcsoportok	2001							
	Járások szerint							
	Magyarok	Kassa I	Magyarok	Kassa II	Magyarok	Kassa III	Magyarok	Kassa IV
0-4	2,5	5,2	1,6	5,1	1,4	4,2	1,1	4,6
5-9	2,9	6,8	2,0	6,0	1,6	4,8	1,3	5,0
10-14	3,2	8,4	4,1	8,5	2,9	5,8	1,5	4,9
15-19	3,1	6,1	4,8	9,7	6,5	9,9	2,7	5,8
20-24	5,0	6,5	5,0	7,2	10,3	15,6	5,5	9,0
25-29	6,5	8,0	6,1	7,5	5,5	7,8	7,3	11,1
30-34	6,7	8,7	4,2	6,6	3,6	5,0	4,2	6,6
35-39	7,3	8,9	8,3	8,5	4,2	4,3	4,0	4,7
40-44	5,7	6,5	10,9	9,0	12,4	9,3	5,0	5,3
45-49	8,0	6,4	0,3	6,6	24,6	15,0	10,1	8,2
50-54	7,1	5,4	10,3	5,8	11,6	7,6	16,6	11,2
55-59	9,0	4,5	9,3	5,6	4,2	2,9	9,6	6,4
60-64	7,1	4,1	8,4	4,8	2,2	1,7	6,7	4,3
65-69	6,4	4,0	5,5	3,3	2,5	1,5	6,3	3,6
70-74	7,1	3,6	3,7	2,0	1,9	1,1	5,8	2,9
75-79	6,3	2,9	2,6	1,3	1,6	0,8	5,2	2,4
80-84	5,0	2,1	1,7	0,9	1,0	0,5	5,7	2,0
Nad 85	1,2	1,8	1,5	1,6	2,0	2,3	1,1	1,9

Forrás: Gyurgyik (2014, 135, 150-151. o.)

Az idős korosztályon belül a női nem egyre növekvő túlsúlya figyelhető meg. A deformáció okait Potančoková (n. d.) a háborús veszteséggel és a férfi lakosság nagyobb halandóságával magyarázza. A 65 év feletti korcsoportokon belüli deformációra utal továbbá a női (43,10 év) és férfi átlag életkor (39,79 év) nagysága közötti eltérés.

Forrás: Gyurgyik (2014, 135, 150-151. o.)

4.10. ábra: 65 év feletti szlovák és magyar nemzetiségűek aránya a Kassai járásokban

A nyugdíjasok száma (úgyszintén aránya) a teljes populáción belül szintén azokhoz a mutatókhoz tartozik, melyek rámutatnak a magyar nemzetiségű lakosság negatív demográfiai fejlődésére Kassán.

A nyugdíjasok aránya a magyar nemzetiségű népességen belül minden kassai járásban magasabb volt, mint a szlovák nyugdíjasok aránya a szlovák lakosságon belül az adott kassai járásban vagy a nyugdíjasok aránya a város populációján belül (4.18. táblázat).

A kassai magyar közösséget a második világháború után nagyrészt ugyanazon faktorok befolyásolták, de eltérő intenzitással, mint Szlovákia déli részén élő magyar közösségeket. Így egyes demográfia folyamatok gyorsabban, intenzívebben zajlottak és jelentősebb változásokat eszközöltek ki Kassán a magyarság számának alakulásában.

4.18. táblázat. Nyugdíjasok száma Kassa négy járásában

	Kassa I	Kassa II	Kassa III	Kassa IV
magyar nemzetiség				
Nyugdíjasok	895	759	195	903
(munkaviszonyban lévők is)	43,2 %	38,6 %	28,5 %	54,2 %
magyar nemzetiségű lakosok száma: 6 382				

nyugdíjas: 2 752 fő arány: 43,1 %				
szlovák nemzetiség				
Nyugdíjasok (munkaviszonyban lévők is)	11 038 22,3 %	12 940 21,8 %	4 128 16,7 %	12 914 29,1 %
szlovák nemzetiségű lakosok száma: 177 581 fő nyugdíjas: 41 020 fő arány: 23,09 %				
Kassa lakossága				
Nyugdíjasok (munkaviszonyban lévők is)	13 259 19,3 %	15 326 18,5 %	4 658 15,5 %	14 964 25,2 %
Kassa összlakossága: 240 433 fő nyugdíjas: 48 207 fő arány: 20,0 %				

Forrás: Štatistický úrad SR, 2018

A magyar nemzetiségű kassai közösség demográfiai fejlődésének egyik sajátossága a bilingvális környezet, melyben már hosszabb ideje él és a város ipari jellege, mint Szlovákia keleti régiójának centruma.

A kassai magyar nemzetiség demográfiai fejlődése ugyanazon problémákkal szembesül, mint a fejlett országok populációja, alacsony születési mutatók, magas halálozási ráta, lakosság előregedése vagy a migráció. Az összes említett demográfiai trend a felgyorsult asszimilációval együttesen közvetlen hatással van a kassai magyar nemzetiség pozíciójára.

5

A KASSAI MAGYAR KISEBBSÉG NYELVHASZNÁLATÁNAK ELEMZÉSE

Az elmúlt évtizedekben a városok jellemző vonásává vált a kulturális sokszínűsége (diverzitása) mint a belső (regionális) és nemzetközi migráció következménye. Kihasználni a kultúra sokszínűségét egy város fejlesztésében, összekapcsolni a régit az újjal, kialakítani egy új egyedülálló arculatot (örökséget), nem egyszerű feladat. Szükségszerű, hogy kölcsönös tisztelettartással meg tanuljanak együtt élni a többségben élő polgárok, az őshonos lakosság tagjai, az állandó jelleggel jelenlevő etnikumok képviselői, a hosszabb időre beköltözött és az ideiglenesen itt élő emberek (pl. a külföldi diákok). A számos nemzetiségi és etnikai csoport, nyelv, kultúra és vallás jelenléte a városokat különböző kihívások elé állítja, egyben jelentős lehetőségeket is kínál.

Ebben a fejezetben Kassával, a Szlovák Köztársaság második legnagyobb városával foglalkozunk. Annak ellenére, hogy a 2011. évi népszámlálás adatai szerint (Statisztikai Hivatal 2017) a lakosságnak csak 7,04%-a vallotta magát nem szlovák nemzetiségűnek, az itt élő nemzetiségi csoportok figyelmet érdemelnek. A magyar nemzetiségű lakosok száma és jelenléte a város életében a legjelentősebb. Kassán 2017-ben összesen 6 740 magát magyar nemzetiségűnek valló polgár élt, ami az összlakosság 2,82 %-át teszi ki (Čičňáková, Kašková, Kostiščová 2018). Bár a magyarok száma jelentősen csökken az előző évtizedek összehasonlításában, a magyarok jelenléte Kassán erősen érzékelhető.

A magyar közösség életéről, főleg a magyar nyelv használatáról, átfogó nyelvhasználati felmérést végzett 2017 év tavaszán a Kassai Magyarok Fóruma (tovább KMF) polgári társaság. Arra voltak kíváncsiak, hogy az itt élő, dolgozó vagy tanuló magyarok hol, milyen gyakran beszélnek Kassán magyarul és milyen problémák merülnek fel a magyar nyelv használatával kapcsolatban. A nyelv és annak használata különös figyelmet érdemel, mivel a nyelvnek jelentős szerepe van az identitás építésében és a kisebbségek

esetében mutatója lehet az egyéni asszimiláció mértékének, a kulturális örökség és identitás iránt mutatkozó közömbösségnek is. A felmérés adatait egy új, másodlagos elemzésnek vetettük alá, melynek célja összefüggésekben, elemezni a Kassán élő, magyarul beszélő emberek nyelvi-kommunikációs szokásait, a magyar nemzetiségi közösségen belül, és más nemzetiségű közegekben. Érdeklődésünk kiterjedt a kisebbségi nyelvhasználat jogi kereteinek ismertetésére is, és az ezzel kapcsolatos tapasztalatokra konkrét helyzetekben.

MÓDSZER

A kassai magyar kisebbség nyelvhasználati-kommunikációs szokásainak feltérképezésére a KMF által elvégzett felmérés adatait használtuk fel, mely a magyarul beszélő, itt élő vagy dolgozó emberekre vonatkozik. Ennek a tanulmánynak a céljaira a 758 válaszadó közül azokat választottuk ki, akiknek az elmúlt évben Kassa volt a szokásos tartózkodási lakhelyük.

Kérdőív

Az erre a célra megalkotott magyar nyelvű anonim kérdőív 34 tételt tartalmazott, és az egész folyamat adminisztrációja is magyar nyelven történt. A kérdőív első része 10 tételt tartalmazott. A válaszadók demográfiai jellemzésére (pl. nem, korcsoport, iskolai végzettség, lakóhely az elmúlt évben) a magyar és a szlovák nyelv ismeretére, anyanyelvére és a látogatott iskolák tanítási nyelvére vonatkozott.

A kérdőív második része szintén 10 tételt tartalmazott, melyek segítségével megalapítható a válaszadók magyar nyelv használatának relatív mértéke, három specifikus tevékenységben, és pedig napi átlagban TV nézéskor, rádió és zenehallgatáskor és olvasáskor. A további tételben a válaszadók 12 megadott környezetből 5-öt választhattak ki, ahol az elmúlt 5 évben leggyakrabban beszéltek magyarul és egyben 4 fokozatú gyakoriságot jelölhettek meg (1-től = néhányszor egy évben a napi használatig 4 = ig). A következő kérdéscsoport a válaszadók érzéseire a környezet (pozitív vagy negatív) visszajelzéseire irányult a magyar nyelv használatakor nyilvános helyen főleg szlovákok jelenlétében.

A felmérők a kérdőív harmadik részének kitöltését teljesen a válaszadók önkéntes akaratára (hogya még van idejük) bízták. Az utolsó 14 tétel különböző szemszögekből a nyelv mindennapi használatát vizsgálta (pl.

milyen nyelv van beállítva a mobiltelefonján, milyen alakban van feltüntetve a neve a személyazonossági igazolványban), ügyfelekkel vagy ügyfélként a kommunikációban, továbbá véleményt kért arról, hogy mi a helyes nyelvhasználati szokás akkor, ha a magyarul beszélő társasághoz a nyelvet nem ismerő (nem értő) személy kapcsolódik. Ez a rész tartalmazza azt a négy kérdést is, mely az ide vonatkozó nyelvhasználatot szabályzó előírások ismeretét vizsgálja bizonyos helyzetekben (pl. polgárjogi eljárás során). Az utolsó nyílt kérdésben a válaszadók javaslatokat tehettek arra vonatkozólag *„hogyan lehetne elérni, hogy több magyar nyelvű tábla, kiírás jelenjen meg Kassán, hogy legalább az ismerősök egymás között vagy hivatali kommunikációban a magyar nyelvet használják.“*

Adatgyűjtés

A felmérés 2017 március 6. és április 26. között zajlott, a kérdőív elektronikus (online) és nyomtatott formában állt a válaszadók rendelkezésére. A felmérésről, okairól és céljairól 3 újság adott magyar nyelvű tájékoztatást (Új Szó, Felvidék ma, Ami Kassa). A felmérésben való részvétel feltétele volt, hogy a válaszadó legalább egy évig Kassán lakott, dolgozott vagy tanult. A kérdőívek elektronikus formában a KMF polgári társulás facebook oldalán, a nyomtatott (papír) a Csemadok és a Rovás polgári társulás székhelyein voltak elérhetőek. Összesen 758 személy töltötte ki a kérdőíveket, elektronikus formában 673 –an (88,8 %), 85 pedig nyomtatott formában. A felmérés adatait nem tekinthetjük reprezentatívnak, az önkéntes adatszolgáltatás és válaszadókra való tekintettel.

A mintacsoport jellemzői

A tanulmányban Kassát lakóhelyükként megjelölő 16 évtől idősebb válaszadók feleleteit elemeztük. Az így összeállított (definiált) mintacsoportba összesen 408 személy került, közülük 397-en töltötték ki a kérdőív harmadik részét is, 82,6 % elektronikus formában. A csoportban besorolt személyek többsége nőnemű (58,1 %) és főiskola végzettségű. A válaszadók 35,8 %-a középiskolai érettségivel rendelkező, 53,3 % pedig főiskolai végzettségű. A válaszadók 48,8 %-a 16 és 40 év közötti korcsoportba tartozik.

5.1. táblázat. A mintacsoport demográfiai jellemzői (n = 408)

	n	%
Kor		
16-26 év	86	21,1
27-40 év	113	27,7
41-50 év	75	18,4
51-60 év	39	9,6
61-70 év	49	12,0
70 felett	46	11,3
Nem		
férfi	171	41,9
nő	237	58,1
Legmagasabb iskolai végzettség		
általános	28	6,9
érettségit nem adó szakiskola	16	4,0
középiskola érettségi	145	35,8
főiskola	216	53,3

Az iskolai végzettségi mutatók és korcsoportok részletesebb elemzése (5.2. táblázat) megmutatta, hogy általános iskolai képzettség végzettséget csak a 16-26 éves korcsoport válaszadói jelölték meg. Valószínűleg nagy részük, vagy akár az egész csoportot is középiskolás diákok alkotják. Az adatok ilyen megoszlása arra utal, hogy a felmérésbe nem sikerült bevonni csak általános iskolát vagy érettségivel nem rendelkező szakképzettségű személyeket (az ő arányuk 4 %). Megközelítőleg tíz ember közül egy él születésétől fogva Kassán. A válaszadók 12 %-a előző lakhelyként Kassa környéki, 31,6 %-a kelet-szlovákiai, 8,1 %-a közép-szlovákiai és 5,1 %-a nyugat-szlovákiai települést jelölt meg. 100 válaszadó közül megközelítőleg három személy (3,2 %) élt az elmúlt időszakban Magyarországon, 1,5 %-a pedig a Cseh Köztársaságban. A felsorolt lehetőségek közül a válaszadók 6,4 %-a többet is megjelölt. Az adatok a régiók közötti migráció jelentőségére is utalnak, mely hatással van a kassai magyar közösség számának az alakulására is.

5.2. táblázat. Életkor és a legmagasabb iskolai végzettség

Kor	Legmagasabb iskola végzettség (%)				Összesen
	alap	SzI	KI	FI	
16-26 év	28 (32,9)	3 (3,5)	32 (37,6)	22 (25,9)	85 (100,0)
27-40 év	0	3 (2,7)	21 (18,6)	89 (78,8)	113 (100,0)
41-50 év	0	1 (1,3)	21 (28,0)	53 (70,7)	75 (100,0)
51-60 év	0	2 (5,1)	19 (48,7)	18 (46,2)	39 (100,0)
61-70 év	0	1 (2,0)	32 (65,3)	16 (32,7)	49 (100,0)
70 felett	0	6 (13,6)	20 (45,5)	18 (40,9)	44 (100,0)
Összesen	28 (6,9)	16 (4,0)	145 (35,8)	216 (53,3)	405 (100,0)

Megjegyzés: SzI – szakiskola érettségi nélkül, KI – középiskola érettségivel, FI – főiskola

A válaszadók 94,9%-a a magyar nyelvet, míg 3,7 %-a (összesen 15 személy) a szlovák nyelvet jelölte anyanyelvének. Figyelembe véve, hogy a felmérés magyar nyelven folyt, nem meglepő, hogy nincs olyan válaszadó minimum szintű (A1) magyar nyelvismerettel a Közös Európai Referencia keret (CEFR) értelmében, csak három válaszadónak alapszintű (A2) a magyar nyelv ismerete (5.3. táblázat). Ez a három személy szlovák anyanyelvűnek vallja magát, és a szlovák nyelvtudását B2 és C2 szinten jelölte be. Az elvárásoknak megfelelően, tíz válaszadó közül 9 jelölte be anyanyelvi szintűnek (C2) a magyar nyelvtudását.

5.3. táblázat. A magyar nyelv ismeretének szintjei (n=407)

A nyelvtudás szintje	f	%
A1 – minimumszint	0	0,0
A2 – alapszint	3	0,7
B1 – középszint	9	2,2

B2 – haladó	14	3,4
C1 – felsőfokú	16	3,9
C2 – anyanyelvi szint	365	89,7

A szlovák nyelv ismeretének szintje különböző, a válaszadók önbesorolások alapján leggyakrabban a C1 és C2 kategóriát jelölték be a CEFR nyelvi referencia keretében (57,7 %). A1 – minimumszintbe 11 válaszadó (2,7 %) sorolta magát, ebből 10 személy magyar anyanyelvű, 1 egyéb anyanyelvű. Alapszintű (A2) nyelvtudással a válaszadók 3,7% rendelkezik (5.4. táblázat).

5.4. táblázat. A szlovák nyelv ismeretének szintje önbesorolások alapján (n=407)

a nyelvtudás szintjei	f	%
A1 – minimumszint	11	2,7
A2 – alapszint	15	3,7
B1 – középszint	44	10,8
B2 – haladó	86	21,1
C1 – felsőfokú	149	36,6
C2 – anyanyelvi szint	102	25,1

Statisztikai elemzés

Az alapelemzés táblázatok, grafikonok és a változók típusához köthető deskriptív statisztika alapműszereivel valósult meg. Az adathalmaz szóródásának jellemzése modulus medián és kortilisok használatával történt. Az adatok kétváltozós elemzésére kontingencia táblákat a Cramerov V együttható koefficienset, gamma kollerációs koefficienset és Khi négyzet tesztet használtunk. Az elemzés az SPSS24 statisztikai szoftvér segítségével történt.

AZ ELEMZÉS EREDMÉNYEI

A következő részben a kutatás megállapításait egyes témákhoz kapcsolódóan mutatjuk be. A kérdőív szerkesztői s egyben a felmérés megvalósítói választ akartak kapni a kassai magyar kisebbség a magyar nyelvhez és saját identitásához való kapcsolódásáról, a magyar nyelv magán és nyilvános kommunikációban való használatáról, saját közössége tagjai

körében valamint a többségi közösség tagjai jelenlétében. Ezekhez a nyelvhasználati szokásokhoz kapcsolódó tapasztalatok és a környezet megnyilvánulásai, valamint a nemzetiségi nyelvhasználattal kapcsolatos jogi előírások ismerete és használata szintén a felmérés tartalmát képezte

Etnikai (nemzeti) identitás és nyelv

A kassai magyar kisebbség magyar nyelvhasználatának elemzése során figyelembe kell venni a saját identitásuk érzékelésének kérdését is. Ezzel kapcsolatban vizsgálták, hogy a válaszadók tudatták-e ismerőseikkel, diáktársaikkal vagy munkatársaikkal Kassán, hogy beszélnek magyarul vagy a többséghez tartozó ismerőseik tudnak-e az ő magyar nyelvtudásukról. A felelték rá mutatnak, hogy a válaszadók nem láttak okot arra, hogy titkolják ismerőseik, diáktársaik vagy munkatársaik előtt a magyar nyelvtudásukat (95,2 %). Néhány esetben (4,3 %) ilyen információt csak kiválasztott személyeknek szolgáltatottak (5.5. táblázat).

5.5. táblázat. „A kassai szlovák ismerősei, diáktársai, munkatársai tudják/tudták Önről, hogy beszél magyarul?” kérdésre adott feleletek megoszlása (n= 396)

Válasz	f	%
igen	377	95,2
nem	0	0,0
néhányan	17	4,3
nem tudom	2	0,5

A magyar kisebbséghez tartozásra utalhat az egyén keresztnév és vezetéknév is. Satinská (2016) a pozsonyi családok magyar nyelv használatával foglalkozó tanulmányában, 3 típusú keresztnévvel találkozott: magyar – nem fordítható szlovákra (pl. Csilla), magyar változatú keresztnév, melynek van szlovák változata (pl. János) neutrális keresztnévek, melyek hangzása egyforma magyarul és szlovákul is (pl. Viktor). A kassai csoportban a válaszadók 35 % -nak személyazonossági igazolványában magyarul vagy magyar változatban van a neve bejegyezve. Szlovák változatban van a neve beírva a válaszadók 45,8%-nak, 11,3%-nak jelenleg még szlovák formában szerepel a neve, de magyarra akarja változtatni (pl. László/Ladislav Nagy/Naď, Kiss/Kissová) 13 válaszadó (3,2%) más lehetőséget jelölt be. Hét válaszadónak szlovák

keresztneve, de magyar vezetékeve van. Egy közülük megjegyezte, hogy a változtatás sok utánajárást és intézkedést igényel. A név nyelvi változata és a válaszadók kora között statisztikailag kismértékű az összefüggés (Cramerov $V=0,20$, $p < 0,001$), miközben a név magyar változata a fiatalabb-, a szlovák változata pedig az idősebb korcsoportoknál (50 év feletti) gyakoribb.

A névváltoztatás idő és anyagiak kérdése is, ezért nem meglepő, hogy az idősebb válaszadók neve gyakrabban jelenik meg szlovák változatban, a személyazonossági igazolványukban. A keresztnév használata eltérő lehet a hivatalostól a civil – nem hivatalos kommunikációban. A válaszadók kimutathatják a magyar nemzetiséghez való tartozásukat azzal is, hogy miként használják nevüket, milyen sorrendet használnak a keresztnév és vezetéknévük írásakor. Ezt a gyakorlatot bizonyítja Misadlová (2017) felmérése is, melyen megállapította, hogy a magyar nemzetiségű nőket kétféle vezetéknév használata jellemzi, mikor a hivatalos kommunikációban a keresztnév szlovák változatát, a vezetéknévet -ová toldalékkal (képzővel) használják, míg magán (nem hivatalos) kommunikációban a vezetéknévből kihagyják az -ová képzőt, utána következik a keresztnév magyar nyelvű változata. Végül megállapította, hogy a nők egyik korcsoportban sem tartották a névhasználatuk formáját, nemzeti hovatartozásuk jelentős mutatójának.

A magyar nyelv mindennapi használata

A válaszadók nyelvi kommunikációs viselkedése több tételben volt vizsgálva. Bevezetőben a válaszadóknak saját becslés alapján kellett megadni, hogy milyen mértékben használják a magyar nyelvet a teljes nyelvhasználatukhoz képest. Miként az 5.6. táblázat mutatja, a válaszadók mindegyike használja a magyar nyelvet, nagyobb arányú használati mértéket jelentős számú válaszadó mutatott ki. Megközelítőleg 10 –ből 6 válaszadó min. 60 % -ban a magyar nyelvet jelölte meg a teljes nyelvhasználaton belül. Az a tény, hogy a megkérdezettek 36,5 %-a pedig 80%-ban magyarul beszél, felveti azt a kérdést, hogy hol használják egész nap a magyar nyelvet, főleg ha produktív életkorban lévő személyekről van szó, kik feltételezhetően dolgoznak. Mivel a felmérés nem terjedt ki a foglalkozási mutatókra, elemzésünkben a megadott nyelvhasználati mutatót a válaszadók korával vetettük össze. (5.7 táblázat). E két változó között nincs statisztikailag jelentős összefüggés (gamma 0,06 $p > 0,247$).

5.6. táblázat. A magyar nyelv használatának a becsült aránya a teljes nyelvhasználathoz viszonyítva (n=405)

A magyar nyelvhasználat aránya	f	%
0 %	0	0,0
1-20 %	11	2,7
21-40 %	38	9,4
41-60 %	97	24,0
61-80 %	111	27,4
81-100 %	148	36,5

5.7. táblázat. A válaszadók magyar nyelvhasználatának aránya korcsoportonként

Korcsoportok	A magyar nyelv használatának az aránya (%-ban)					Összesen
	1-20	21-40	41-60	61-80	81-100	
16-26 év	3 (3,5)	7 (8,1)	19 (22,1)	21 (24,4)	36 (41,9)	86 (100)
27-40 év	3 (2,7)	14 (12,4)	31 (27,4)	30 (26,5)	35 (31,0)	113 (100)
41-50 év	3 (4,1)	7 (9,5)	21 (28,4)	22 (29,7)	21 (28,4)	74 (100)
51-60 év	0 (0,0)	1 (2,6)	13 (33,3)	10 (25,6)	15 (38,5)	39 (100)
61-70 év	1 (2,0)	5 (10,2)	10 (20,4)	13 (26,5)	20 (40,8)	49 (100)
70 év felett	1 (2,3)	4 (9,1)	3 (6,8)	15 (34,1)	21 (47,7)	44 (100)

Statisztikailag alacsony összefüggés mutatkozott a magyar nyelvhasználat aránya és a válaszadók műveltségi szintje között is ($\gamma=2,54$ p 0,001) A kapcsolat negatív jellege arra utal, hogy a magasabb képzettség kisebb arányú magyar nyelvhasználattal párosul. Ezt a kapcsolatot viszont torzítja a mintacsoport összetétele ugyanis alacsony végzettséggel kizárólag a 16 és 26

év közötti korcsoport tagjai rendelkeztek, vagyis 28-ból 22 személy (78,6 %-a az alapfokú végzettséggel rendelkező válaszadók közül 81 %-ban használja napiszinten a magyar nyelvet). Feltételezhető, hogy ezek a válaszadók jelenleg középiskolás diákok konkrétan magyartanítási nyelvű iskolában.

Az egyén nyelvhasználatának mértékét különböző módszerekkel lehet mérni. A mutatók egyike lehet a mobiltelefonban használt menü nyelve is. Az elemzett mintában 40,3 % válaszadó használja a menü nyelveként a magyart, majdnem ugyanannyian 44,1 % használják a szlovák nyelvet. Ennek az eredménynek az értékelésében figyelembe kell venni, hogy nem minden ember tudja a menü nyelvét átállítani, s így az eredeti beállítást használja, továbbá a válaszadók 61,7 % -nak a szlovák nyelvismeret szintje C1 és C2 a CEFR standard mutatóskála alapján. Meglepetésszerűen 13,1 %-a a válaszadónak angol nyelvű beállítású menüt használ, 9 válaszadó más lehetőséget választott, ketten nem használnak mobil telefont, két válaszadó cseh nyelvű és kettő japán nyelvű menüt használ (kérdés, mennyire lehet ezt a választ komolyan venni). Ketten a szlovák menüt használók közül fontosnak tartották, hogy a válaszukhoz magyarázatot is fűzzenek. Egyikük megjegyezte, hogy jelenleg szlovák nyelvű menüt használ, de teljesen mindegy neki, hogy szlovák vagy magyar nyelvű-e, mivel mindkét nyelvet érti. A másik esetben a válaszadó a szlovák nyelv használatának okát azzal magyarázza, hogy a telefon bármilyen meghibásodása (kezelési problémája) esetében, könnyebben tudnak segíteni az ismerősei, munkatársai vagy az esetleges a szolgáltató munkatársai.

A gondolkodástól eltekintve, mint a önmagamban történő beszéd formájától (ú.n. belső beszéd, mely nem hangzik el és nincs leírva) a kommunikációnak több formája létezik. A kérdőív szerzői először a magyar nyelv használatának a mértékét olyan szemszögből vizsgálták, mikor a kommunikáció nem emberek között folyik. A válaszadónak napi átlag óraszámban kellett kimutatni mennyi időt töltenek TV műsor vagy videó nézésével, rádió és zenehallgatással, könyvek, újságok és internetes hírek olvasásával. Az ilyen jellegű felmérés, melynek alapja az egyes tevékenységekre fordított idő önbecslése, összehasonlítva egyéb napi aktivitásokkal sokszor torzításokat eredményezhet. Ez ebben a felmérésben is megmutatkozott, pl. a válaszok alapján néhányan napi 27,5 órát fordítottak különböző médiák nézésére és hallgatására, továbbá 14 válaszadó (3,6 %) napi átlagban több mint 16 órát, 6 pedig legalább 21 órát fordított az ilyen jellegű cselekvésre. Ezzel párhuzamosan a válaszadók egy része elfogadhatatlan napi

értékeket adott meg a televízió vagy videó előtt töltött idő megbecslésére, úgyszintén a zene vagy rádióhallgatásra is (5.8. táblázat).

5.8. táblázat. Egyes médiák figyelemmel követése egy átlagos napon, ebből magyar nyelven

Egy átlagosan napon összesen hány órát	medián	modus	min	max
néz TV-t, videót (összes)	2,0	2,0	0,0	24,0
néz magyar nyelvű TV-t, videót (összes)	1,0	0,5	0,0	24,0
hallgat rádiót vagy zenét (összes)	1,5	1,0	0,0	24,0
hallgat magyar nyelven rádiót vagy zenét (összes)	0,5	0,0	0,0	16,5
olvas könyvet, újságot, internetes híreket (összes)	1,0	1,0	0,0	12,0
olvas magyar nyelven könyvet, újságot, internetes híreket (összes)	1,0	0,5	0,0	6,0

Tekintettel arra, hogy a válaszadók által megadott időre vonatkozó adatok sok esetben nem reális értéket mutattak, elemzésükre nem lenne megfelelő (adekvát) az aritmetikus átlagszámítási statisztikai módszer. Az esetleges torzítások ellenére is úgy döntöttünk, hogy legalább illusztrációs céllal medián értékeket adunk meg, mivel a medián kevésbé érzékeny a kiugró (extrém) értékekre. A kiválasztott médiák figyelése medián napi értéke átlagóraszámban kifejezve összesen (nyelvre való tekintet nélkül) 5,5 óra, s ebből magyar nyelven 3 óra. A medián értékek minden média-forma külön értékelésében rámutattak arra, hogy a válaszadók nem csak magyar nyelven figyelik az egyes médiákat. Hasonló következtetéseket lehet levonni a feleletek módusz mutatóban való elemzésével (a leggyakrabban előforduló érték). Figyelembe véve a módusz frekvenciáját, mint relatív értéket, a válaszadók 20,1 %-a naponta 2 órát tölt TV adás és videó nézésével. Magyar nyelven, átlagban félórát tölt TV adás és videó nézésével a válaszadók 23,3 %-a. Rádió és zenehallgatással átlagban napi egy órát tölt el a válaszadók egy ötöde (19,1%). Ami a magyar nyelvet illeti, a válaszadók 27,7 %-a jelezte meg, hogy rádiót vagy zenét nem hallgatnak magyar nyelven. Második leggyakoribb érték 25,5 % volt, ezek a válaszadók átlag napi félóránban adták

meg a magyar nyelvű rádió és zenehallgatásuk idejét. Átlagban napi egy órát tölt könyv, újság és online hírek olvasásával a válaszadók 31,9 %-a miközben magyar nyelven naponta félórát olvas a válaszadók 36,3 %-a.

A médiák figyelemmel kísérése nem a saját nyelven (anyanyelven) az egyén számára többféle következménnyel járhat, ezért is szükséges a figyelemmel követése. A magyarul beszélő középiskolás diákok nem magyar nyelvű (szlovák) médiák figyelése Vincze és Gasiorek (2016) kutatása alapján, más tanulmányokhoz hasonlóan, rámutat arra, hogy a másik nyelv használata összefügg az erősebb öntudattal és jelentős hatása van az akkulturációs folyamatokban. Végeredményben a média hatása jelentősebb azoknál az egyéneknél, kik válaszaikban inkább pozitív érzésű és alacsony szintű negatív valencia kapcsolatot jelöltek be a szlovákul beszélő emberekkel szemben

A következő kérdés a magyar nyelv aktív használatára irányult az emberek egymás közötti beszédében, a verbális kommunikációban. A kérdőív kitöltői 12 megadott helyből választhattak 5 helyszínt Kassán, hol az elmúlt öt évben leggyakrabban beszéltek magyarul, továbbá meghatározhatták a magyar nyelv használatának gyakoriságát is. A tétel megfogalmazása és a kérdőív szerkezete okozhatta, hogy a válaszadók többsége nem az elvárt feleletet jelölte meg. Kevesebb, mint öt helyszínt jelölt meg a válaszadók 19,1 % -a, ötöt csak a válaszadók 43,1 %-a adott meg. A magyar nyelv használatának gyakoriságához (frekvencia) minden megjelölt helyszínből a válaszadók csak 13,7 %-a szolgáltatott adatot, miközben 10,3 %-a „más” helyet adott meg, vagy meg is nevezték a helyet, ahol magyarul beszélnek. Az 5.9 táblázat a nyelvhasználat gyakoriságának eloszlását mutatja az adott helyeken, %-ban kifejezve, összevetve az összes válasszal.

Ez a tétel nemcsak a nyelvhasználatról ad áttekintést, de informál arról is, hol és hogyan töltik az emberek a szabad idejüket, a városi tömegközlekedés használatáról, felvázolja a válaszadók munkaerő piaci részvételét vagy vallási hovatartozásukat. Az öt leggyakrabban megadott hely, hol a válaszadók magyarul beszélnek az az otthonuk vagy szálláshelyük (92,6 %) barátoknál, ismerősöknél, az saját lakásukban vagy házukban (72,2 %) köztereken, utcákon, parkokban (62,5 %) színházban vagy kultúrintézmények, társulások helyiségeiben, 58,8 % és munkahelyükön 55,4 %.

5.9. táblázat. A magyar nyelv használatának gyakorisága Kassa különböző helyszínein

Helyszín	Gyakoriság %			
	naponta	hetente	havonta	évente
otthon, szálláshelyen	74,5	2,5	12,3	3,4
barátok, ismerősök lakásában vagy házában	31,1	19,4	21,3	5,4
közterületen, utcán, parkban	26,2	16,7	14,5	5,1
alapiskolában, középiskolában, egyetemi épületben	24,8	4,9	9,8	8,1
munkahelyen	23,5	11,8	10,8	9,3
tömegközlekedésen (városi buszon, villamoson)	11,3	7,1	10,8	6,9
színházban vagy kulturális egyesületek helyiségeiben	8,1	9,1	27,9	13,7
templomban, egyházi ingatlanban	7,6	21,3	11,3	10,5
vendéglátóhelyen (étterem, kávéház, kocsmá)	6,9	13,2	19,9	8,1
más helyen	5,9	4,7	6,9	7,1
sportlétesítményben, sportpályán	2,0	3,9	4,7	12,5
orvosnál, kórházban, nyugdíjas otthonban	2,0	1,5	10,0	12,7
hivatalokban, rendőrségen, bírószágon	1,5	0,2	2,5	13,0

Megjegyzés: hét – hetente többször; hónap – havonta többször; év – évente többször

Ezzel szemben a válaszadók legkevésbé használják a magyar nyelvet a hivatalokban, rendőrségen vagy bíróságokon (17,2 %) sportlétesítményekben (23 %), orvosnál, kórházban vagy nyugdíjas otthonokban (26,2 %). Ezek a válaszok nem meglepőek, mivel az emberek csak bizonyos alkalmakkor kénytelenek intézkedni hivatalokban, rendőrségen vagy bíróságokon, a fiatalabb válaszadók még nem rendelkeznek ilyen jellegű tapasztalatokkal. Hasonlóan a kommunikáció individuális sporttevékenységek esetében csak

kevés embert érinthet, úgyszintén az egészséges emberek csak ritkán veszik igénybe az orvosi és kórházi szolgáltatásokat. Ezzel szemben, természetesen otthoni környezetben, barátok között kikkel közös érdeklődési pontjaink, nézeteink vannak, egyforma értékeket vallunk, intenzívebb a kommunikációnk, több időt szánunk rá. Végül figyelembe kell vennünk, hogy a magyar nyelv használatához hivatalokban, akadályt jelent az a tény is, hogy a nemzeti kisebbségek nyelveinek használatáról szóló T.t. 184/1999 sz. törvény és a hozzá elfogadott módosítások szerint Kassa nem tartozik azon települések közé, melyek a fent említett törvény 2. §-a értelmében használható hivatali érintkezésben a magyar nyelv.

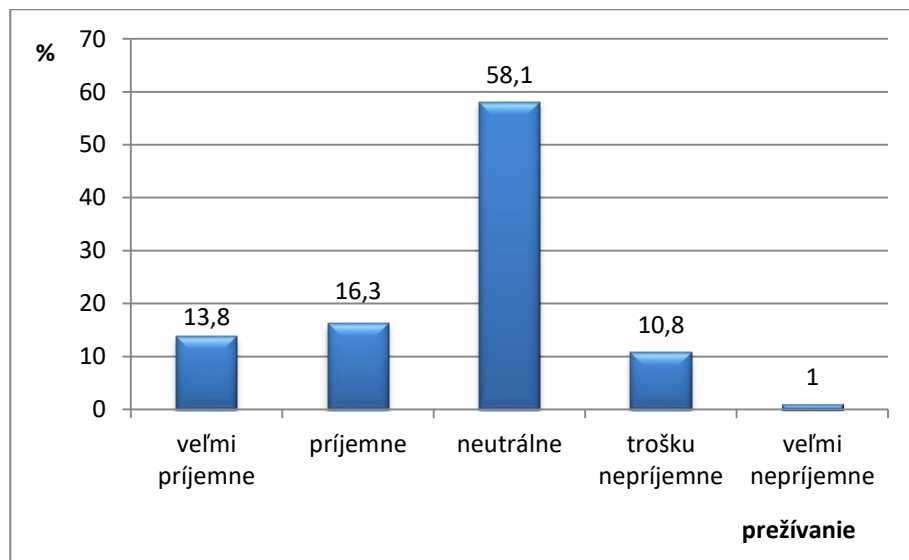
A válaszadók közül negyvenen pontosabban leírták, hol milyen környezetben használják a kérdőívben felsoroltakon kívül a magyar nyelvet. A feleletek négy csoportba oszthatók. Az első (n=7) tulajdonképpen kiegészíti a barátok, ismerősök lakásaiban és házaiban történő kommunikációt. A válaszadók pontosították, hogy magyarul főleg szüleikkel és más hozzátartozóikkal, rokonokkal beszélnek. A másik csoportba tartozó feleletek nem értékelhetők (n=8). A válaszadók feleleteik „nem tudom“, „telefonon“, „Kassa-kerületben“, „külföldön“ vagy „strandon“, vagyis olyan helyeket jelöltek meg, melyek nem a városhoz köthetők.

A következő csoportba a *bárho*, *ahol akarnak* (n=3) teljesen általánosított feleletek tartoznak a magyar nyelvi kommunikációról vagy például egy válaszadó ezt írta: „Hogyha lehet, mindig magyarul beszélek, nem számít, hogy szlovákokkal vagyok körülvéve. Hogyha ez nekik nem tetszik, fogják be a fülüket.“ A legnagyobb számú (n=21) válaszadó a negyedik csoportba tartozik, ok konkrét helyeket, környezetet neveztek meg, a leggyakrabban a bevásárlóközpont (n = 6). A további válaszok közül kiemeljük a diákotthont, gyógyszertárt, könyvtárat, halászatot, nyugdíjas-klubot, szakmai konferenciát. Ezeket a helyeket nagyjából oda sorolhatjuk, hol az egyén más emberekkel találkozik, magyarul beszél velük a szabadidejében. Több esetben ezeket a helyeket oda sorolhatjuk, hol az egyén találkozik más emberekkel és szabadidejében kommunikál velük.

A magyar nyelv használata interetnikus szempontból

A következő kérdéskör a magyar nyelv használatára vonatkozott és az ezzel kapcsolatos visszajelzésekre, viselkedésre és kiváltott érzésekre, szlovákok, a többségi társadalom tagjainak jelenlétében, melyekkel a válaszadók a múltban (pontosabb időmeghatározás nélkül) szembesültek.

Nyilvános helyeken magyarul beszélők relatív alacsony mértékének az egyik oka lehet az is, hogy a kisebbség tagjai miként élik meg, milyen érzéseket vált ki belőlük, ha szlovákok társaságában magyarul kell megszólalniuk pl. magyar telefonhívásra kell válaszolniuk. Kellemetlen érzéseket él át ezekben a helyzetekben a válaszadók 11,8%, tehát közel egy személy a tíz közül. Éppen ezek az érzések járulhatnak hozzá a nyelvi asszimilációhoz vagy ahhoz az egyéni döntéshez, hogy nyilvánosan csak szlovákul, esetleg más úgy nevezett „neutrális nyelven” (angol, német) beszéljenek, ami a többségi társadalom tagjainak elfogathatóbb. A válaszadók több mint a fele (58,1%) viszont nem hajlik sem a kellemes, sem a kellemetlen érzések határértékeihez. Ez alátámasztja azt a tényt, hogy mint két-vagy többnyelvű egyén a nyelvet helyzetekhez mérten használja, s ez nem vált ki bennük különösebb érzelmi visszhangot vagy kognitív értékelést.

Megjegyzés: veľmi príjemne – *nagyon kellemesen*, príjemne – *kellemesen*, neutrálne – *semlegesesen*, trošku nepríjemne – *kissé kellemetlenül*, veľmi nepríjemne – *nagyon kellemetlenül*, prežívania – *érzés (átélés)*

5.1. grafikon. Az egyén érzése, ha Kassán szlovákok társaságában váratlanul kell megszólalnia magyarul (n = 406)

A magyar nyelv használatáról szóló döntésekre hatással lehetnek az egyének tapasztalatai, melyek a környezet, a többségi társadalom tagjainak viszonyulásaihoz, reakcióihoz kapcsolódnak, olyan esetekben, amikor magyarul beszéltek szlovákok jelenlétében, vagy nem titkolták, hogy tudnak magyarul. A felmérés eredményei azt mutatják, hogy a pozitív visszajelzések gyakoribbak a negatív reakciókkal szemben (5.10. táblázat). Ez jelezheti a kulturális különbségeket tisztelő és elfogadó álláspontot valló polgárok fölényét. A ritka vagy nem létező pozitív visszajelzések (a válaszadók 35,2%) különböző módon magyarázhatók. Az egyik közülük az, hogy a környezet elfogadja a kultúra többszínűséget, diverzitását és az ezzel együtt járó több nyelv használatát. Nem tartja külön figyelemre méltónak az adott nyelvek ismeretét, így nem fontos számára valamilyen pozitív visszajelzést mutatni. Általánosan, neutrálisan értelmezi az egyének nyelvismeretéről és nyelvhasználatáról vagy nemzetiségéről szóló információkat. Negatív reakcióval nem szembesült a válaszadók 28,9 %. Negatív tapasztalata, ha egyes esetekben ritkán is fordul elő, közel 7 válaszadónak van 10 közül.

5.10. táblázat. Visszajelzések a magyar nyelv tudására vagy használatakor szlovák környezetben Kassán

Válasz	Visszajelzés			
	pozitív		negatív	
	f	%	f	%
soha	48	12,1	114	28,9
ritkán	92	23,1	157	39,7
alkalmanként	181	45,5	100	25,3
gyakran	63	15,8	24	6,1
mindég	14	3,5	0	0,0

A felmérés nem tartalmazott pontos időmeghatározást arra vonatkozólag, hogy mikor szembesültek a válaszadók negatív visszajelzésekkel. Satínska (2016) tanulmányában beszélgetések (párbeszéd) alapján megállapította, hogy Pozsonyban negatív reakciókkal a magyar nyelv nyilvános használatakor az interjúalanyok (respondens) főleg a második világháború után és a 20. század 90-es éveiben találkoztak, mikor elterjedt jelszó lett „Szlovákiában szlovákul! Na Slovensku poslovenský!“ A különböző negatív tapasztalatok egyes interjúalanyok nyelvhasználati stratégiájában is visszatükröződtek, otthon magyarul, nyilvános helyeken szlovákul beszélnek. Egy fiatalabb válaszadó

lány a megtapasztalt negatív megnyilvánulásokat nem tartotta érdemesnek arra, hogy mélyen az emlékezetébe vesse. Szerinte hozzáállása, azzal is magyarázható, hogy mint felnőttre már nem mernek kiabálni, nyitott személyekkel van körülvéve és ezt ma már Pozsonyban szabadabban veszik.

Negatív tapasztalatokkal kapcsolatban a felmérés ugyan nem tartalmazott pontos időmeghatározást, ugyanakkor vizsgálta hol, milyen környezetben szembesültek Kassán negatív vagy egyenesen támadó megnyilvánulásokkal, a magyar beszédért. A válaszadók a megadott felsorolásból több helyet is bejelöltek (5.11. táblázat). Negatív reakciókkal az utcán, parkban vagy általában nyilvános helyeken (33,3 %-a az összes válaszadónak) továbbá a városi tömegközlekedésen (24,8 %) és a munkahelyen (15,0 %) szembesültek. A válaszadók más helyekkel is kibővítették a kérdőívben felsoroltakat, így új helyszíneként jelölték meg az állomást, cukrászdát, erdei utakat, a taxiszolgáltatások alkalmazottait és részeg fiatalok társaságát, mind ezt konkrét helymeghatározások nélkül.

5.11. táblázat. Negatív (bántó) visszajelzés helyszínei Kassán

Helyszín	f	%
utcán, parkban, közterületen	136	33,3
városi buszon, villamoson	101	24,8
munkahelyen	61	15,0
étteremben, kocsmában, egyéb szórakozóhelyen	56	13,7
alapiskola, középiskola, egyetem épületében	29	7,1
az orvosnál, kórházban, öregotthonban	25	6,1
átmeneti lakhelyen (kollégium, munkásszálló), pl. lakótársak, nevelők részéről	25	6,1
hivatalokban, rendőrségen, bíróságon	23	5,6
állandó lakhelyen (ház, bérház) pl. szomszédok részéről	15	3,7
kulturális intézményben	14	3,4
sportpályán, sportlétesítményben	12	2,9
egyéb	6	1,5

A felmérés különös figyelmet fordít a magyar nyelvhasználat miatt létrejött fizikai összetűzésekre. A fizikai agresszió közvetlen kontaktusokat igényel, így általában ritkábban fordul elő, mint a verbális agresszió. Az elemzett mintacsoportban meglepetés szerűen 25 válaszadó (6,1%) jelölte be, hogy azért mert Kassán a magyarul beszéltek, valamikor verekedésbe keveredtek (a hely és időpontos megadása nélkül). Tekintettel a különböző tanulmányokban (pl. Card et al. 2008) azonosított közvetlen agresszió nemek közötti különbségére, az 5.12. táblázat a fizikai összetűzés tapasztalatait mutatja be a válaszadó neméhez viszonyítva. A chi-négyzet test segítségével jelentős statisztikai összefüggést állapíthatunk meg a magyar nyelv használata miatt verekedésbe keveredők száma és nemük összehasonlításában ($\chi^2 = 7,22$, $df = 1$, $p = 0,007$), miközben a fizikai összetűzések a férfi nemre jellemzőek.

5.12. táblázat. A magyar nyelv használata miatt történt fizikai összetűzések száma Kassán nemenkénti lebontásban

Keveredett fizikai összetűzésbe?	Nemek		Összesen
	női	férfi	
igen	8 (3,6 %)	17 (10,3 %)	25 (6,4 %)
nem	217 (96,4 %)	148 (89,7 %)	365 (93,6 %)
együtt	225 (100,0 %)	165 (100,0 %)	390 (100 %)

A felmérésben résztvevő megkérdezettek ezután válaszolhattak arra a kérdésre, (ha lehetőségük lenne választani) hol szeretnének leginkább nyugodtan, zavartalanul magyarul beszélni. A válaszadók a nyolc felkínált lehetőségből a leggyakrabban az egészségügyi szolgáltatásokat jelölték meg (29,9%-az a válaszadóknak), tehát a magyar nyelvű kommunikációt az egészségügyi dolgozókkal, orvosi rendelőkben vagy a kórházakban, akár mint páciens vagy hozzátartozó kísérőjeként. A fontossági sorrend második helyén (17,6%) azok a válaszadók szerepelnek, kik a magyar nyelv használatát részesítenék előnybe, mint különböző szolgáltatások használói, megrendelői és élvezői (a szolgáltatások jellegének pontosítása nélkül, csak anyagi szolgáltatásokra vonatkozik-e pl. javítási szolgáltatások vagy nem anyagi szolgáltatások úgymint az iskolaügy, kultúra). A harmadik helyen (16,9 %) a magyar nyelv használatát a helyi önkormányzatokkal és városi hivatalokkal történő kommunikációban igénylő válaszadók vannak. A nemzeti kisebbséghez tartozó személyek Kassán, mint olyan településen melyik nem

felel meg a T.t. 204/211 sz. törvény 2. § (1) bekezdésének, mellyel módosult és kiegészült a nemzeti kisebbségek nyelveinek használatáról rendelkező T.t. 184/1999 sz. törvény, hivatalokban, szóbeli kommunikációban csak olyan esetekben használható a kisebbségi nyelv, hogyha ezzel egyetért az érintett közigazgatási alkalmazott és az ügyintézéshez tartozó többi résztvevő is.

Nyolc válaszadó élt az adott lehetőséggel, hogy kiegészítheti saját választása szerint a felsorolt helyeket hol magyarul szeretne beszélni. Kettő közülük nem akart sem a felsorolt helyeken, de még másutt sem magyarul beszélni, a többiek magyarul szeretnék mindenhol beszélni vagy probléma mentesen használni a magyar nyelvet olyan helyen hol magyarul tudó személy van. Egy válaszadó ezt más szavakkal úgy fogalmazta meg, hogy „*nem hol, hanem kivel.*“

5.13. táblázat. A válaszadók által kiválasztott területek (helyszínek), hol zavartalanul szeretnék használni a magyar nyelvet (%)

Válaszok	f	%
egészségügyi és orvosi rendelő, kórház	122	29,9
szolgáltatások	72	17,6
önkormányzat, városi hivatalok	69	16,9
turisztika	37	9,4
közművelődés	34	8,3
kereskedelem	17	4,2
közlekedés	6	1,5
sport	3	0,7
egyéb	8	2,0

A fent elemzett tétel előtt a kérdőívben a válaszadóktól felelet vártak arra a kérdésre is, szeretnék-e ha létezne egy olyan applikáció vagy kiadvány, mely olyan cégek (társaságok) névsorát tartalmazná, hol biztosított a magyar nyelvű szolgáltatás nyújtás. Ez a tétel olyan válaszokat kínált, melyek nem voltak egyértelműen összhangban a feltett kérdéssel (szeretnék-e, hogy legyen ilyen névsor, vagy kihasználnák-e a szolgáltatások igénybevételénél) és a feleletek sem oszlottak meg egyenletesen a két pólus között. Ennek ellenére az olvasó (érdeklődő) számára a feleletek érdekesek lehetnek. Ilyen applikációt vagy kiadványt a válaszadók 49,3 %-a használná, mert fontos számukra a magyar nyelv használata szolgáltatások igénybevételénél is. A válaszadók 33,1% -az annak ellenére, hogy nem biztos abban, hogy ilyen

applikációt vagy kiadványt használna, mégis jónak tartja a létezésüket, bár számukra a szolgáltatások igénybevételekor nem a legfontosabb a nyelv, hanem a szolgáltatás színvonala. A harmadik felkínált lehetőséget „mindegy nekem” a válaszadók 10,8 %-a jelölte be és 6,9 %-a pedig nem felelt erre a kérdésre.

A kérdőív a magyar nyelv nyilvános helyen való használatával kapcsolatos tapasztalatok feltérképezésén kívül egy olyan kérdést is tartalmazott, mely a válaszadók viselkedésére ad feleletet olyan helyzetekben, ha társaságukban magyarul nem beszélő és értő ember is jelen van. A válaszadóknak egy olyan helyzetet kellett elképzelniük, mikor egy magyarul beszélő társasághoz csak szlovákul beszélő ember csatlakozik. Ilyenkor mi a helyes reakció? A válaszadók 44,1 % tartja helyesnek elkezdni szlovákul beszélni (5.14. táblázat). Az adott helyzettől függőnek tartja a reagálást a megkérdezettek 33,7 %-a, más szóval néha a beszélgetés tovább folytatását magyar nyelven, egyes esetekben fordítani szlovákra vagy teljesen átváltana szlovák nyelvű kommunikációra. Figyelembe véve a kérdőív terjedelmét a válaszadóknak ebben az esetben sem volt lehetőségük kifejezni, hogy konkrétan milyen okok, hatások befolyásolják döntéseiket a nyelvek használatában. Megközelítőleg egy a tíz közül (12,3 %) feltételezi, hogy helyes az ilyen esetekben továbbra is magyarul beszélni, miközben valaki tolmácsol annak a személynek, aki a társaságukhoz kapcsolódott. Tovább folytatni a társalgást magyar nyelven, figyelmen kívül hagyva a kapcsolódó személy nyelvi tudását a válaszadók 1,7 % azaz 7 személy tartja helyesnek.

5.14. táblázat. Helyes eljárás abban az esetben, ha a magyarul beszélő társasághoz csak szlovákul beszélő személy csatlakozik

Helyes eljárás a válaszadó szemszögéből	f	%
átváltanak szlovákra	180	44,1
helyzettől függ	154	37,7
változtatlanul magyarul beszélnek, de egyvalaki fordít	50	12,3
változtatlanul magyarul beszélnek	7	1,7
egyéb	3	0,7

A három válaszadó, akik a „más” feleletet jelölte meg, magyarázatot fűzött hozzá, hogy ugyan helyes válaszreakció az, hogy ha valaki fordít, de sokszor hallották, hogy a szlovákok csak a társalgás nyelvének szlovákra váltását

tartják helyesnek, egy közülük pedig helyesnek tartja, hogy „*valaki fordítson szlovákra vagy váltson át angolra.*“

A magyar nyelv használata a hivatali érintkezésben

A további kérdéskör a kisebbségek nyelvhasználati jogainak ismeretét vizsgálja bizonyos helyzetekben. Az első kérdésben arra kellett válaszolni, hogy Szlovákiában a munkaadók megtilthatják-e a magyar nyelv használatát az alkalmazottak egymásközi vagy az ügyfelekkel történő kommunikációban. A válaszadók többsége 63,1 %-a „nem, nem tilthatja meg“ feleletet választotta (5.15. táblázat). Általánosságban érvényes az a megállapítás, hogy a munkaadók szemszögéből ítélve is előnyös lehet, hogy ha az alkalmazottak beszélik az ügyfelek által használt nyelvet. Hasonlóan a munkatársak közti anyanyelven folytatott kommunikáció (szó vagy írásbeli) effektív információ cseréhez vezethet. Specifikus helyzetekben szolgálati érintkezésben, kötelező az államnyelv használata a T.t. 270/1996 sz. a Szlovák Köztársaság állam nyelvéről szóló törvény és a hozzá elfogadott módosítások és kiegészítések értelmében a 6. § (1) bekezdése szerint „Fegyvereserőknél, a Rendőrségnél, a Nemzetbiztonsági Hivatalban, a Szlovák Köztársaság Büntetés-végrehajtási Szervezeténél és Bírósági Örségnél, a Vasúti Rendőrségnél és a Tűzoltó és Mentőszolgálatnál.

5.15. táblázat. Válasz a feltett kérdésre „Ön szerint Szlovákiában megtilthatja-e a munkáltató, az alkalmazottainak, hogy magyarul beszéljenek egymás közt, vagy az ügyfelekkel?” (n = 388)

Válasz	f	%
igen, megtilthatja	14	3,6
részben megtilthatja	68	17,5
mem, nem tilthatja meg	245	63,1
nem tudom	61	15,7

A tíz válaszadó közül több mint hét (71,2%) ügyfélként viszont valamilyen hivatalban vagy üzletben automatikusan magyarul beszél, hogy ha róla vagy róluk ismert az, hogy tudnak magyarul. A válaszadók 21,9 %-a a nyelv kiválasztását a kommunikációban résztvevő partnerére hagyja, bízva abban, hogy magyarul fog beszélni. Ilyen helyzetekben a válaszadók csak 5,1% dönt a szlovák nyelv használata mellett (5.16. táblázat).

5.16. táblázat. A kommunikáció nyelvének kiválasztása a magyarul beszélő hivatali alkalmazottakkal vagy üzleti eladókkal (n 389)

A kommunikáció nyelvének kiválasztása	f	%
automatikusan magyarul szólok hozzá	277	71,2
várom, ha akar, akkor ő szóljon hozzám magyarul	85	21,9
szlovákul beszélünk	20	5,1
nem tudom	7	1,8

Míg az előző kérdésben a megkérdezettek a saját tapasztalataik alapján adtak válaszokat, vallottak az általuk ismert hivatali alkalmazottakkal folytatott kommunikáció nyelvéről, addig a következő kérdés felmérte ismereteiket a magyar nyelv szóbeli használatának a lehetőségeiről Kassán, állami és önkormányzati hivatalokban (5.17 Táblázat). Szlovák Köztársaság nemzeti kisebbséghez tartozó, adott településen állandó lakhellyel rendelkező állampolgárai a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról szóló 184/1999 sz. törvény 2. § (1) bekezdése alapján készült jegyzékben feltüntetett településen joguk van az idézet törvény 2. § (3) bekezdése szerint „a helyi államigazgatási szervvel, a területi önkormányzati szervvel és a területi önkormányzati szerv által alapított jogi személlyel szóbeli és írásbeli érintkezés során “ használni a kisebbség nyelvét. A kérdőívben szereplő tétel megfogalmazása a szakmai terminológia helyett egyszerűsített formában szerepelt: „állami és helyi hatóságok Kassán,” mivel ez a megfogalmazás a válaszadók számára érthetőbb volt.

5.17. táblázat. A magyar nyelv használata szóbeli kommunikációban az állami és önkormányzati hivatalokban Kassán (n=388)

Magyar nemzetiségű ügyfél	f	%
joga van korlátlanul használni a magyar nyelvet	32	8,2
egyáltalán nincs joga használni a magyar nyelvet	29	7,5
csak akkor van joga használni a magyar nyelvet, ha az érintett hivatalnok és az eljárásban esetlegesen érintett harmadik személy is egyetért a magyar nyelv használatával	82	21,1
nem tudom	245	63,1

Kassa nem tartozik azon települések közé hol a magyar nemzetiségű lakosok aránya eléri a minimálisan meghatározott értéket. Ebből kifolyólag a magyar nemzetiségű személyek a nemzeti kisebbségek nyelveinek használatáról szóló törvény 2. § (8) bekezdésére hivatkozhatnak, mely szerint „a Szlovák Köztársaság nemzeti kisebbségéhez tartozó állampolgárai azon településen, amely nem teljesíti az (1) bekezdésben foglalt feltételeket, szóbeli kommunikáció során használhatják a kisebbség nyelvét, ha azzal a közigazgatási szerv és az eljárás résztvevői egyetértenek.” Ebből következik, hogy a közigazgatási szervekkel való érintkezésben magyarul akkor beszélhetünk, ha az érintet, alkalmazott tud magyarul. Ezt a törvény adta lehetőséget a válaszadók csak egyötöde 1/5 (21,1 %) ismeri. A válaszadók 63,1%-a a „nem tudom“ feleletet jelölte be,

A törvény vagy egyes részeinek hiányos ismeretét többféle képen lehet megmagyarázni. Az emberek nagy része csak különleges esetekben, ritkán látogatja a hivatalokat, lehet, hogy sok éven belül is csak egyszer, így a kapcsolódó információkat csak akkor keresi, ha konkrétan szüksége van rájuk. Egyidejűleg fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a válaszadók 61,7 % C1 vagy C2 szinten (CEFR szerint) bírja a szlovák nyelvet, ezért számukra nem jelent különleges kihívást a szlovák nyelvű kommunikáció hivatali érintkezésben. Problémásnak mutatkoznak inkább azok a válaszadók (8,2 %), kik úgy vélekednek, hogy a magyar nemzetiségű feleknek joguk van megkötések nélkül magyarul beszélni a helyi, állami, - vagy területi önkormányzati szervekkel hivatali érintkezés során. Az ilyen magatartás a jogismeretek hiányából fakadó félreértésekhez vezethet. Ebben az esetben leszögezhetjük, hogy a válaszadók nem ismerik a nemzeti kisebbségek nyelveinek használatáról szóló törvénybe foglalt jogait.

A következő két kérdés a magyar nyelv használatával foglalkozó jogszabályok ismeretére irányult a bírósági eljárások során, Kassán. Az első a magyar nyelv lehetséges használatára irányult a polgárjogi eljárások során, miközben nem volt pontosan kifejezve, hogy az ún. fél a Szlovák Köztársaság magyar nemzetiségi állampolgára. A második kérdés az volt, hogy milyen feltételek mellett beszélhetünk magyarul a kassai bíróságokon a büntetőjogi eljárások során.

A Szlovák Köztársaság Alkotmányának 47. cikkely 4. pontja szerint, aki kijelenti, hogy nem ismeri a tárgyalás nyelvét tolmácsra jogosult. Az Alkotmány Bíróság ügyvezetőszám (ügyv. sz.) IV. ÚS 57/2014 kelt. 2014. 1. 30. számú megállapítása alapján az alkotmány az érintet, személynek nem

biztosítja kizárólag az anyanyelvére való tolmácsolást, megfelelő bármely nyelv melyet az érintett személy ért. A T.t. 160/2015 sz. a polgári perrendtartásról szóló törvény, 155. § (1) bekezdés értelmében mindenkinek joga van „a bírósági eljárások során, saját anyanyelvükön eljárni, vagy pedig olyan nyelven melyet értenek. Jogaik érvényesítése céljából a bíróság azonos lehetőségeket köteles számukra biztosítani. Az eljárás tárgyára és körülményeire való tekintettel a bíróság tolmácsot biztosít.“ Az ezzel járó kiadásokat a 155. § (2) bekezdése értelmében az állam fizeti.

5.18. táblázat. A magyar nyelv használatának feltételei a kassai bíróságokon a polgári peres eljárásokban (n = 389)

A magyar nyelv használata	f	%
egyáltalán nem használható	43	11,0
korlátlanul használható, függetlenül attól, hogy az érintett fél beszél-e szlovákul	14	3,6
korlátlanul használható, de csak akkor, ha az érintett fél nem beszél szlovákul	58	14,8
korlátozott mértékben használható	28	7,2
nem tudom	248	63,4

A fent említett jogi előírásokhoz legközelebb az a felelet áll, mely ki mondja, hogy a magyar nyelv használata korlátozott, konkrétan az érintett személyek nyilatkozatával, hogy nem bírja a tárgyalás nyelvét. A feltett kérdésre ezt a feleletet a válaszadók 7,2%-a adta (5.18. táblázat). A válaszadók 14,8 %-a szerint polgárjogi eljárásokban a korlátlan magyar nyelv használatának a feltétele, hogy ha az érintett fél nem beszél szlovákul. A legtöbb válasz a „nem tudom“ volt. Figyelembe véve azt a tényt, hogy számos embernek nincs tapasztalata a polgárjogi eljárásokban és főleg a büntető jogi eljárásokban, ezért nem meglepő, hogy nem ismerik részletesen jogaikat ezen a téren.

5.19. táblázat. A magyar nyelv használatának feltételei a kassai bíróságokon büntető jogi eljárásokban (n = 389)

Magyar nyelvhasználat	f	%
egyáltalán nem használható	34	8,7

korlátlanul használható, függetlenül attól, hogy az érintett fél beszél-e szlovákul	16	4,1
korlátlanul használható, de csak akkor, ha az érintett fél nem beszél szlovákul	56	14,4
korlátozott mértékben használható	28	7,2
nem tudom	255	65,6

A büntető jogi eljárások során a válaszadók 14,4 % tartja a magyar nyelv használatának feltételül azt, hogy az érintett személy nem beszél szlovákul (5.19. táblázat). A magyar nyelv korlátozott használatára vonatkozó feleletet a válaszadók 7,2 % jelölte meg.

Utolsóként a zárt kérdések közül a kérdőívet kidolgozók választ vártak arra a kérdésre, hogy milyen feltételek mellett jelenhetnek meg magyar nyelven feliratok, reklámok nyilvános területeken, Kassán, mint pl. utcák, épületek, üzletek vagy vendéglők. A T.t. 270/1995 sz. a Szlovák Köztársaság államnyelvéről szóló törvény és a hozzá elfogadott módosítások értelmében a 8. § (6) bekezdése alapján:

A nyilvánosság tájékoztatására szánt összes feliratot, reklámot és közleményt, főleg az elárusítóhelyeken, sportlétesítményekben, éttermekben, utcákon, utak mellett és felett, repülőtereken, autóbusz és vasútállomásokon és a tömeg közlekedési járműveken, államnyelven tüntetik fel. Ha más nyelvű szöveget is tartalmaznak, a más nyelvi szövegek csak az államnyelvű szövegek után következnek, és tartalmilag azonosnak kell lenniük az államnyelven írt szöveggel. A más nyelvű szöveg egyenlő vagy kisebb betű mérettel kerül feltüntetésre, mint az államnyelvű szöveg.

Egyidejűleg azonban a 8. § (7) bekezdése szerint ez a kötelesség nem vonatkozik a kereskedelmi névre, névjegyre vagy intézmény nevére, és a nyilvánosság tájékoztatására szánt felirat reklám és közlemény részét képező utónévre és családi névre, valamint bevett idegen nyelvű kifejezésre, melyet szokásosan használnak a reklámok szövegében a kereskedelmi névvel együtt.

5.20. táblázat. A magyar nyelvű feliratok és reklámok megjelenésének a feltételei a nyilvános térben Kassán (pl. utcákon, épületeken, üzletekben, éttermekben, stb.) (n = 386)

Feliratok és reklámok közterületek	f	%
------------------------------------	---	---

megjelenhetnek kizárólag magyarul is	31	8,0
egyáltalán nem jelenhetnek meg magyarul	8	2,1
megjelenhetnek magyarul, de csak a szlovák nyelvű szöveg után/alatt, ugyanakkora vagy kisebb betűvel	148	38,3
megjelenhetnek magyarul, de csak a szlovák szöveggel együtt, viszont akár a szlovák szöveg előtt/felett is	95	24,6
nem tudom	104	26,9

A válaszadók négy lehetőségből választhattak, melyek különböző nyelvi változatokat képviseltek és a „*nem tudom*” feleletet is tartalmazták. A fent idézet törvény bekezdését megközelítőleg minden negyedik válaszadó ismerte tíz közül, konkrétan 38,3 % (5.20. táblázat). A válaszadók közel negyede nem tudta a felelet, a következő negyede pedig feltételezte, hogy a feliratok megjelenhetnek magyar nyelven, de csak abban az esetben, ha a szöveg szlovák nyelven is megjelenik, miközben nincs jelentősége a sorrendnek, mindegy, hogy a magyar nyelvű szöveg megelőzi az államnyelvű változatot vagy utána következik-e.

A válaszadók ajánlásai

A kérdőív befejező részében a válaszadókat felkérték, hogy adjanak ajánlásokat arra vonatkozólag, hogy szerintük mi lenne az, ami most „*ösztönözné a magyar nyelvű feliratok megjelenését több helyen, Kassán vagy azt, hogy ismerősök egymás között és hivatalos kapcsolatok során használják a magyar nyelvet.*” Ajánlásokat az összes válaszadó 12,7 %, összesen 52 személy tett. Közülük három tömören válaszolt, hogy nincs semmilyen ajánlásuk, nem tudnak a kérdésre felelni. Viszont a másik oldal aránylag terjedelmes feleleteket adott.

A feleletekben néhány téma ismételten megjelenik. Az első közülük a család és a szülők szerepe a magyar nyelv tanulásában, használatában és a gyermekek művelődésében úgy, hogy büszkéek legyenek magyarságukra. Miként leírta egy válaszadó nő (45-50 éves, felsőfokú végzettségű, tovább FV) az embereknek nem kell szégyenkezniük azért, mert magyarok vagy magyarul beszélnek. Annak ellenére, hogy sok kassai magyar ember nem rejti el magyarságát, jelenlétük demonstratív lehetne, mivel sok szlovák nem tudásítja a városban élő magyar kisebbség számát (férfi 45 – 50 éves, FV).

A nyelvi asszimiláció folyamatára mutatott rá egy 27 éves érettségizett válaszadó nő, ki szerint gyakran lehet szembesülni azzal, hogy a szülők nem tanítják gyerekeiket magyarul beszélni, hogy ha 1-2 mondatot tud is magyarul mondani, hosszabb magyar nyelvű beszélgetést nem lehet velük folytatni. Az asszimiláció ténye megjelent egy másik válaszadó feleletében is (41-50 éves férfi, FV), kinek ugyan az anyanyelve magyar, de hasonlóan, mint többen mások is nem ismeri a magyar szakkifejezéseket, mely például lehetővé tenne számára megírni magyarul egy közlekedési balesetről szóló jelentést.

A válaszadók egyike (27-40 éves, FV) kissé keményebben fogalmaz, konstatálja, hogy a családon belüli a nevelés *„kicsúszik a szülők kezéből, nem nagyon érdekli őket kultúránk tovább művelése.”* Bizonyos szerepet játszanak ebben a vegyes házasságok is.

Egy következő válaszadónak (51-60 éves, középiskolai végzettségű, tovább KV) az a benyomása, hogy jelenleg a magyar nyelv használata Kassán nem okvetlenül szükséges, mivel a magyar nemzetiségű lakosok száma csökken. Több szlovákot ismer, kik pár szót beszélnek magyarul és tapasztalatai szerint Kassán tolerálják (elfogadják) a magyar nyelv használatát. Az Omega együttes koncertjén szerzett tapasztalataiból kiindulva, javasolja a szlovák-magyar kapcsolatok erősítése érdekében több ehhez hasonló esemény megvalósítását, mint a rock zenei vagy más zenei rendezvények. További javaslata külföldi példákból kiindulva *„létrehozni egy univerzális magyar központot szlovákok részére.”* Míg ennek a válaszadónak pozitív tapasztalatai vannak a többséggel, egy másik válaszadó, nő (55-60 éves KV), úgy vélekedik, hogy *„többségi nemzetnek kell először megváltoztatnia az álláspontját.”*

A magyar nyelv nyilvános használatával kapcsolatban negatív tapasztalatokat említ egy másik válaszadó is, szerinte *„a kassaiak nagyobb része, akik tudnak magyarul, ezért szégyenkeznek, nem akarják tudomásul adni, hogy tudnak magyarul, félnek, hogy a környezetük ezért elutasítja őket vagy elvesztik munkájukat.”* Ez a férfi sok esetben nem fordulhat hivatalokhoz, mert nem beszél szlovákul. Válasz az előző tapasztalatra lehet *„meg kell szabadulni a félelemtől, hogy esetleg problémáim lehetnek a magyar nyelv használatával. Bátornak kell lenni és terjeszteni kell azt a nézetet, hogy más nyelv ismerete hasznos”* (nő, 27-40 éves, FV). Mindenkinek joga van ui. saját anyanyelvén beszélni és ezért a jogért harcolni kell (nő, 51-60 éves, nem érettségivel végződő szakiskola).

Bizonyos szerepe van a magyar nyelv megőrzésében az óvodáknak és iskoláknak, melyek feladata a nemzeti öntudatot és a hovatartozás megerősítése (51-60 éves, FV).

A helyi magyar szervezetek fontosságára mutat rá számos válaszadó, de egyben kiemelik az önkormányzatokkal való együttműködés jelentőségét a közös megoldások keresésében. Egy, a konkrét javaslatok közül fontosnak tartja kulturális rendezvények szervezését és támogatását (nő, 16—26 éves, FV). A magyar szervezetek tevékenységével kapcsolatban kritikusabban nyilatkozik egyik válaszadó (51-60 éves, KV), szerinte ezeknek a szervezeteknek tudatosítaniuk kell, hogy Kassán nemcsak 200-300 magyar él, hanem hozzávetőleg 7 000. Ebből kiindulva megoldásokat, utakat kell keresni az emberek nagyobb számban való megszólítására és részvételére különböző kulturális és más rendezvényeken (pl. vita fórumok). A rendezvények eddigi propagálását nem tartja kielégítőnek. Saját tapasztalatát említi, hogy több szervezett rendezvény az elmúlt években nem volt kellő időben propagálva az interneten csak egy vagy két nappal a rendezvény időpontja előtt vagy csak a rendezvény után.

Az éttermekben vagy hivatalokban folyó kommunikáció kapcsán a válaszadók kis zászló vagy benner kiragasztását javasolták, melyek tájékoztatnak, hogy az adott helyen beszélnek magyarul. Ez növelhetné azok számát, kik magyar nyelvű kommunikáció bevezetésére hajlandóak. Hasznos lehetne egy olyan kis logóval bővített felirat *„beszélünk a te nyelveden is“*, mivel a „magyarul“ szó néhány szlovákot negatívan érinthet (férfi, 41-50 éves, FV). Egy 41-50 év közötti válaszadó nő szerint, pedig jó lenne, hogy ha a Fő utcán magyar nyelvű információs táblák is lennének, továbbá felhívja a figyelmet a hiányzó magyar nyelvű táblákra és leírásokra a múzeumokban is. Másoknak viszont nincs szükségük magyar feliratokra, értik a szlovák nyelvűeket is, és ezzel kapcsolatban nem érznek valamire irányuló negatív hatásokat vagy korlátozásokat (nő, 16-26 éves, FV).

Egy válaszadó szerint (27-40 éves, FV) hasznos lehetne egy egyszerű adatbázis létrehozása, mely tartalmazna minden olyan helyet, hol Kassán magyarul lehet beszélni, Az intézmények névsorán kívül tartalmaznia kellene orvosok, szakorvosok, emberek névsorát is (pl. pszichológusok, logopédusok, gyerekorvosok) kiknél a használt nyelv különös jelentőséggel bír.

Befejezésül megállapítható, hogy a válaszadók pozitívan értékelték a magyar nyelv használatának a feltérképezését Kassán az itt élő, dolgozó

vagy tanuló emberek között, ezen felül, egy válaszadó nő felajánlotta (27-40 éves. FV) segítségét és részvételét bármilyen értelmes kezdeményezésben.

Másodlagos adatok elemzése abban a helyzetben megfelelő választás, ha már vannak adatok, melyek segítenek megválaszolni a kulcskérdést. Az egyik hátrány azonban az adatok bizonytalan minősége. A kutatás során számos hiányosságot észleltünk a minta és az alkalmazott módszer tekintetében. Az időarány meghatározásakor, amikor a respondens több típusú médiát kivet figyelemmel magyar nyelven, a válaszadás alkalmazott módszere magától vezetett torz felelethez, mivel bizonyos esetekben a válaszadók a jelített (megadott) időt egyértelműen túlbecsülték. Egy másik, bár kisebb hiányossággal a kérdőív kialakítása (dizájn) lehetővé tette, hogy a válaszadók figyelmen kívül hagyják az utasítást, hogy a felsorolt listából csak öt környezetet válasszanak, hol leggyakrabban beszélnek magyarul. Bár a több helyszín kiválasztásakor kapott válaszok gazdagabbak, kérdéses, miként néznének ki a válaszok azon respondenseknél, kik az utasítást helyesen értelmezték, ha a nem kaptak volna öt hely kiválasztására az utasítás.

Valószínűleg a legalapvetőbb korlát a választott adatgyűjtési módszer, mely mintavétel torzulásához vezethet. A kérdőív kitöltésének felhívása a társulás Facebook oldalán jelent meg, így a kérdőívet olyan személyek töltötték ki, akik érdeklődnek a kassai magyar közösség életének problémája iránt, és ezzel egyidejűleg a Facebook közösségi hálózatot is használják. A kérdőív papírváltozatát (nyomtatott) a Csemadok és a Rovás polgári társulás helyiségeiben helyezték el, mely hasonló háttér miatt torzulást eredményezhetett. A kérdőív kitöltésére vonatkozó felhívás a magyar nyelven megjelent újságokban is megjelent, ami hozzájárulhatott, hogy a minta a legmagasabb megszerzett iskolai végzettség szempontjából nem volt kiegyenlített. A mintában az egyetemi végzettséggel rendelkező és magyartanítási nyelvű iskolába járó személyek domináltak.

Bár az eredmények bemutatásakor nem összpontosítottunk a különböző végzettséggel rendelkező válaszadók közötti különbségekre, de szükségesnek tartjuk a megemlítését. A végrehajtott felmérés pozitívuma a minta nagysága. Tekintettel az alkalmazott mintavétel módszerére (önkéntesek kiválasztása), a fenti megállapításokat a Kassán élő magyarul beszélő emberek népességére nem általánosítható.

A Kassai Magyarok Fóruma által készített tanulmány a kérdéskör problematikájának első szondája. Az elmúlt év tapasztalata alapján, a további kutatások során megfelelő lenne a válaszok korlátozásai vagy fordítva, bizonyos kérdésekben szükségeltetne az esemény bekövetkeztének idejét is tudakolni, például egy olyan esetben, mely negatív visszacsatolást vagy fizikai összeütközésben való részvételt észlel a nyelvhasználat miatt. Más módszerek igénybevétele is lehetséges lenne, nevezetesen a félig strukturált interjúk vagy a fókuszcsoportok használata a kérdőív helyett. Hasznos lehet a kiválasztott személyes jellemzők tanulmányozása is, melyek összefügghetnek a társadalmi helyzetek érzékelésével és a konfliktusok megoldásával.

A magyar nyelvhasználatról szóló tanulmány hasznos képet nyújt arról, hogy hol és milyen gyakran beszélnek a kassai válaszadók magyarul, továbbá információt nyújt, hogy mennyire ismerik a nemzeti kisebbség nyelvének használatával kapcsolatos jogokat.

AZ ELEMZÉS BEFEJEZŐ ÉRTÉKELÉSE

Napjainkban a világ népességének több mint fele városi településeken él, az ENSZ szakosít ott szervezetei (populáció, gazdasági és szociális) pedig feltételezik, hogy a legközelebbi évtizedekben ez a mennyiség a 2014. évi 54%-ról 2050-ben 66%-ra nő (Egyesült Nemzetek, 2014). Megállapításuk szerint a népesség 73%-a Európában az adott évben városokban fog élni. A városok munkalehetőséget biztosítanak, képzést, különféle szolgáltatásokat nyújtanak, s így több szakember is rámutat arra, hogy ezek erős demográfiai mágneset jelentenek (Arraez, Anton-Carillo, Benlloch Osuna, 2017).

Különösen vonzóak azok a városok, melyek interkulturálisak, az integráció elvét hangsúlyozzák és az érkezőknek (betelepülőknek), továbbá a „régik” lakosoknak lehetővé teszik saját kulturális identitásuk megőrzését. A város kulturális sokszínűsége elfogadott tény lesz, és városok többsége mindezt, pozitív jelenséggént fogadja el. A különböző etnikai csoportok együttélése óhatatlanul magával hozza a különböző kérdésekre fordítandó figyelem szükségességét, például e csoportok közötti szociális átjárhatóság és a kommunikáció (Schiller, 2016). A kulturális diverzitás elfogadásának egyik kihívása egyben annak akceptálása, miszerint mindenkinek joga van a nyilvános helyen saját (vagy bármilyen más) anyanyelvét használni.

Egy város nyelvi jellegét különféle módszerrel lehet megállapítani. A tájékozódás alapját a népszámlálások szokásos adatai képezik. A települések

nyelvi sokszínűségét több egyéb módon is meghatározhatjuk, például a vizuális térben található feliratok segítségével, úgymint a nyilvános térben (Laihonen, 2015), vagy pedig a magánszférában (Laihonen, 2016). További lehetőség a kvalitatív metodológia alkalmazása, például Satinska (2016) kutatta a magyar nyelv használatát pozsonyi többnyelvű családok körében nyelvi önéletrajz alkalmazásával.

Ebben a fejezetben elemeztük a magyar nyelv használatát egy kiválasztott városban azon adatok alapján, melyeket az arra irányuló kutatás keretében feltett kérdésekre szereztünk, miszerint milyen gyakran és hol használják a megkérdezettek a magyar nyelvet. Lanstyák és Szabó Mihály (2005) szerint a magyar kisebbség tagjai Szlovákiában, a városokban többségükben leginkább a szlovák nyelvet használják. A magyar nyelvű vidékeken mind az öt vizsgált területen, melyeket Fishman (1968) jelölt ki, a magyar nyelvet használják úgymint a családi és baráti kommunikációban, az oktatásban, a vallásgyakorlás során, a munkában és a hivatali érintkezés során. Kassa a magyar nemzetiségű lakosság arányára való tekintettel nem tartozik azon települések közé, ahol a kisebbséghez tartozó személyek a közigazgatási hivatalokban a kisebbségi nyelvet is használhatják. Az a megállapítás, hogy a megkérdezettek csupán 17,2%-a (különböző nyelvhasználati gyakorisággal a napi többszöritől az évi néhány alkalomig) beszél Kassán magyarul a hivatalokban, a rendőrségen, vagy a birokságon, ezért nem meglepő.

Megmutatkozott, hogy a három közeg, ahol a megkérdezettek a kommunikáció során a leggyakrabban használták a magyar nyelvet az az otthon (1), barátok és ismerősök köre (2), olyan nyilvános helyek, mint az utcák és parkok (3). Így a magyar nyelvet leggyakrabban informális szituációkban használják. Ezek az eredmények összhangban vannak más külföldön végzett kutatásokkal. Bakerová szerint (2011) a kisebbségi nyelvet leginkább az otthoni családi kommunikáció alkalmával, a közösség különböző szociális és kulturális tevékenysége során, rokoni és baráti levelezésben és vallásgyakorlás alkalmával használják. Fenyvesi (2005) hasonlóképpen megalapította, hogy az Egyesült Államokba emigrált magyarok a magyar nyelvet leginkább otthoni környezetben, a barátokkal történő beszélgetés és vallásgyakorlás alkalmával használták. A mi mintavételi közegünkben a magyar nyelvet a templomban és az egyházi intézményekben napi vagy heti rendszerességgel (ami legalább heti egyszeri templomlátogatást jelent vasárnap) a megkérdezettek 27,9% használja. Ez a kérdés ugyanakkor nem volt összekapcsolva a megkérdezett hitvallásának megvizsgálásával, vagy a

vallásgyakorlás mértékével, így nem lehetséges megtelni, hogy a válaszok mennyire vallanak a magyar nyelvű istentiszteletek megtartásáról, vagy a hívő emberek arányáról a mintavételi bázisban. Ami az oktatás és a munka világát illeti a megkérdezettek kb. negyede válaszolta, hogy napi rendszerességgel magyar nyelven kommunikál az általános, közép és főiskolákban, vagy a munkahelyen (24,8 %, illetve 23,5% válaszadó). Ebben az összefüggésben viszont felmerül a kérdés, hogy ezek a megkérdezettek hol és kivel beszélnek magyarul a munkahelyükön. A fenti területeken kivel tíz megkérdezett közül három örülne, ha lenne lehetősége a magyar nyelvet használni az egészségellátás során úgy a pacienseként, vagy annak hozzátartozójaként.

Megközelítőleg tíz megkérdezettből három esetében már előfordult, hogy környezetük (többségi népesség) negatív módon reagált arra, ha a nyilvánosságban a magyar nyelvet használtak. Legtöbbször ez valahol az utcán, parkban vagy általában nyilvános helyen történt (a megkérdezettek harmada válaszolta), vagy autóbuszban, avagy villamoson (a megkérdezettek negyede válaszolta). Stratégia lehet, ha az egyen az elkövetkezendőkben, hogy elkerülje a megbélyegzést, vagy a negatív visszacsatolást, nem használja a magyar nyelvet nyilvános helyeken. Ebben az összefüggésben Satinska (2016) a megkérdezetteknél (főleg idősek) hat kommunikációs stratégiát azonosított a verbális és nem verbális támadások elkerülése érdekében: hallgatás, hangerő csökkentése, kommunikáció szlovákul, valamilyen „semleges“ nyelv használata (pl. német), válasz szlovák nyelven és a gyerekek felkészítése a gyűlölködő megnyilvánulásokra.

A megkérdezettek többsége többnyelvű, legalább két nyelven beszél, s így kérdésként merül fel, hogy a nyilvános helyeken zajló kommunikáció során melyik nyelvet válasszák. A magyar és a szlovák nyelv ismeretét C1 vagy C2 szinten a megkérdezettek 58,9%-a választotta. Meglepő módon a legfiatalabb korúak a 16 és 26 évesek között ez az arány némileg kisebb volt (52,4%), a megkérdezettek 29,1%-a szlovák nyelvet B1 vagy B2 szinten bírta, és a válaszadók 18,6%-a azt válaszolta, hogy a szlovák nyelvet kezdő szinten bírja (11 válaszadó), vagy teljesen kezdő (5 válaszadó). Ezek a kutatások nem egyeznek néhány más országban született tanulmány eredményével, melyek szerint éppen a bevándorlók leszármazottainak legfiatalabb generációja elhagyja elődeik nyelvét és nagyrészt a többség nyelvén kommunikál (pl. Alby et al. 2002, Fenyvesi 2005, Valdes 2001). Ebben, korosztályban a válaszadók 97,7%-a jelölte meg a magyar nyelvismeretet C2 szinten, vagyis anyanyelvi szinten, anyanyelveként pedig 96,5%-a jelölte meg (abszolút

számokban eggyel kevesebb) A magyar nyelv ismeretének magas szintjét a válaszadóknak e korcsoportba tartozó számával lehet magyarázni, kik csupán alapképzettséget jelöltek meg, ez azt vélekedést támasztja alá, hogy a kérdőívet magyar tani tasi nyelvű középiskolában tanuló diákok töltötték ki. Úgy látszik, hogy a kisebbség formális nyelvi képzettsége, vagy a kétnyelvű képzés hozzájárul a nyelv ismeretéhez, hovatovább megtartásához.

BEFEJEZÉS

A város jellegére es annak etnikai összetételére való tekintettel a magyar nemzetiségű kassaiak számára a szlovák nyelvű nyilvános kommunikáció (beleértve a hivatali nyelvhasználatot is) sokkal természetesebb, mint a mindennapi kommunikáció (pl. vásárlás, munka, étterem, kulturális- és sportrendezvények) szlovák nyelven. A magyar nemzetiségű közösség Kassán kétnyelvű közegben él, nyitott a más nyelvű kultúra iránt, mindazonáltal törekszik megőrizni saját identitását és anyanyelvét.

A magyar közösség számára az anyanyelvnek fontos szerepe van a kultúra átadásában (örökítésében) a következő generációknak és nemzeti identitásuk kialakításában, ezért a magyar kisebbség képviselői számára nem közömbös a magyar lakosság demográfiai viselkedése Kassán. Az utolsó két népszámlálás során 2001-ben és 2011-ben jóval kevesebb számú magyar kisebbséget regisztráltak, mint a két világháború között, vagy a 80-as évek végen és a 90-es évek elején a 20. században. Miként már említettük a magyar nemzetiségű kassai lakosok részaranyának csökkenése mind nagyobb aggodalmat kelt a magyar elit tagjainak körében, nevezetesen, hogy a városban élő magyar közösség képes lesz-e megőrizni anyanyelvét, netalán tud majd anyanyelvén kommunikálni nemcsak a magánéletben, hanem a közéletben is. Sajnos a kedvezőtlen demográfiai folyamatok, a felgyorsult asszimiláció és rejtett migráció fokozatosan gyengítik Kassán a magyar nyelv pozíciójának erősödését, stabil helyzetének megtartását is.

A kassai magyar közösség tagjai (beleértve a magyar politikai elitet is) megértették az anyanyelv jelentőséget és az utóbbi időben mind jobban foglalkoznak a nyelvpolitikával, akárcsak a magyar nyelv használatával.

A Kassai Magyarok Fóruma által végzett felmérés olyan kérdésekkel foglalkozott, hogy milyen gyakran és hol használják a magyar nyelvet Kassán. A cél az volt, hogy képet alkothassanak a kassai magyar kisebbség tagjainak kommunikációs viselkedéséről. Az eredmények azt mutatják, hogy

a megkérdezettek többsége a társadalmi élet nyilvános szférájában az államnyelvet alkalmazzák. A szlovák nyelvet és az anyanyelvet az adott szituációnak megfelelően használják, ahogy az adott közeg azt tőlük elvárja, emellett magyar identitásukat sem titkolják. A kétnyelvű környezet és az egymás mellett élő kulturális csoportok sokasága számukra természetes közeg. Mindez nem jelenti azt, hogy bizonyos helyzetekben a verbális kommunikációban nem az anyanyelvet részesítenék előnyben, vagy nem vennék örömmel a szükséges információk magyar nyelvű megjelentetését.

Annak ellenére, hogy a mintavétel nem volt reprezentatív, az eredmények egy aktuális képletre is utalhatnak az itt élő magyar kisebbség nyelvhasználatával kapcsolatban.

Befejezésül szeretnénk megjegyezni, hogy egy állam területén élő kisebbség által használt nyelv megőrzésében kötelessége és felelőssége nemcsak az államnak van, hanem a nyelv használata és művelése magának a kisebbségnek is feladata. Hasonló jellegű kutatások segítséget jelentenének az identitás erősítésében és hovatovább a jogi öntudatra ébredés útjainak keresésében, valamint a kisebbség anyanyelvének megőrzésében is.

A kassai magyar kisebbség esetében is fennáll a kérdés, hogy lesz-e elég ereje ahhoz, hogy kivédje a nemzeti identitás gyengülését és megállítsa az anyanyelv kommunikációs terének zsugorodását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aberson, C. L., Healy, M., Romero, V. (2000). Ingroup bias and self-esteem: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 4(2), 157-173.
- Acsády, I. (1896) *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720-1721*. Magyar Statisztikai Közlemények XII. Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- Alba, R., Logan, J., Lutz, A., Stults, B. (2002). Only English by the third generation? Loss and preservation of the mother tongue among the grandchildren of contemporary immigrants. *Demography*, 39(3), 467-484.
- Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků*. (E. Geissler, prekl.) Praha: Prostor. (Originálna práca publikovaná 1954)
- Anderson, A. B. (2017). Ethnic minorities and minority rights in Europe: Theoretical typologies. (ECMI Working Paper #99). [online]. European Centre for Minority Issues. [cit. 2018-12-01]. Dostupné na: https://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/Working_Paper_99.pdf
- Ashmore, R. D., Del Boca, F. K. (1981). Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. In D. L. Hamilton (Ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior* (pp. 1-35). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bába, Sz. (2017). Magyar identitás a tengeren túli diaszpórában. [online]. Közelítések, 4(1-2), 22-43 Dostupné na: http://epa.oszk.hu/02100/02184/00008/pdf/EPA02184_kozelitesek_IV_1-2_022-043.pdf
- Baker, C. (2001). Foundations of Bilingual Education and Bilingualism: 27 (3rd ed.). Clevedon, UK: Multilingual Matters Ltd.
- Barlow, F. K., Paolini, S., Pedersen, A., Hornsey, M. J., Radke, H. R., Harwood, J., ... Sibley, C. G. (2012). The contact caveat: Negative contact predicts increased prejudice more than positive contact predicts reduced prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(12), 1629-1643.
- Beke, K. (2017). Ide vezetett a tömeges kivándorlás: több magyar lépett le, mint gondoltuk. [online]. [cit. 2018-12-30] Dostupné na: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/ide-vezetett-a-tomeges-kivandorlas-tobb-magyar-lepett-le-mint-gondoltuk.260665.html>
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.

- Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of Social Issues*, 57(3), 615-631.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712. doi:10.1016/j.ijintrel.2005.07.013
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H., Dasen, P. R. (2002). *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*. (2nd ed.). Cambridge, UK: Cambridge University Press
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Breugelmans, S. M., Chasiotis, A., Sam, D. L. (2011). *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*. (3rd ed.). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Bialystok, E., Werker, J. F. (2017). The systematic effects of bilingualism on children's development. *Developmental science*, 20(1), e12535. doi: 10.1111/desc.12535
- Blay Arráez, R., Antón-Carrillo, E., Benlloch Osuna, M. T. (2017). Londres como ciudad multicultural y sus políticas de apoyo a minorías étnicas: el caso de la comunidad iberoamericana / London as a Multicultural City and the Ethnic Minorities' Support Policies the Ibero-American community's Case. *Prisma Social*, 19., 48-76.
- Borsi, B. (2011). Erősen fogynak a határon túli magyarok (is) [online]. vagy.hu [cit. 2018-12-28] Dostupné na: https://www.vagy.hu/tartalom/cikk/859_erosen_fogynak_a_hataron_tuli_magyarok_is
- Brutális infografikán a magyar népességfogyás [online]. (2017). [cit. 2018-12-22] Dostupné na: <http://www.digitalhungary.hu/e-volution/Brutalis-infografikan-a-magyar-nepessegfogyas/5273/>
- Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., Little, T. D. (2008). Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child Development*, 79(5), 1185-1229.
- Council of Europe. (2016). The Framework Convention: A key tool to managing diversity through minority rights. Thematic commentary No. 4. Council of Europe. Dostupné na: <https://rm.coe.int/16806a8fe8>
- Council of Europe. (1995). Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín a výkladová správa. Slovenská verzia. Európske zmluvy/157. Dostupné na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c1317>

- Csachová, S., Višňovský, M. (2013). Typizácia mestských častí mesta Košice pre potreby reformy administratívneho členenia – zhodnotenie stavu a diskusií [online]. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 57(2), 165-193. Dostupné na: http://actageographica.sk/stiahnutie/57_2_04_Csachova.pdf
- Čičvákova, E., Kašková, A., Kostiščová, A. (2018). Krajské mesto Košice 2017. Košice: Štatistický úrad Slovenskej republiky.
- Dávid, Z. (1980). A magyar nemzetiségi statisztika múltja és jelene. *Valóság*, 23(8), 87-101.
- Déryné Széppataki, R. (1955a). *Déryné emlékezései I.* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Déryné Széppataki, R. (1955b). *Déryné emlékezései I.* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Dolník, J., Pilecký, M. (2012). Koexistencia Slovákov A Maďarov Na Južnom Slovensku (Sociolingvistický Príspevok). *Jazykovedný Časopis*, 63(1), 3-29.
- Đurkovská, M. (2009). Maďarská menšina a jej politické aktivity na východnom Slovensku v rokoch 1918 – 1929 [online]. *Človek a spoločnosť*, 12(3), 11-20. Dostupné na: http://www.saske.sk/cas/public/media/5828/200903_02_durkovska.pdf.
- Đurkovská, M. (2014). Maďari v Košiciach v kontexte sčítaní obyvateľstva v rokoch 1921 a 1930. In S. Gabzdilová, A. Simon (eds.), *Prístupy k riešeniu národnostnej otázky v medzivojnovom Československu* (s. 36-52). Komárno : Univerzita J. Selyeho Komárno.
- European Commission. (2012a). Special Eurobarometer 386: Europeans and their Languages. Report. Dostupné na: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf
- European Commission. (2012b). Special Eurobarometer 386: Europeans and their Languages. Slovakia. Dostupné na: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf
- European Union. (2018). Multilingualism [online]. [cit. 2018-07-09]. Dostupné na: https://europa.eu/european-union/topics/multilingualism_en
- Federal Union of European Nationalities. (n. d.). European minorities. [online]. [cit. 2018-12-01]. Dostupné na: <https://www.fuen.org/european-minorities/general/>
- Feddes, A. R., Noack, P., Rutland, A. (2009). Direct and extended friendship effects on minority and majority children's interethnic attitudes: A longitudinal study. *Child Development*, 80(2), 377-390.

- Fényes, E. (1851). Magyarország geográfiai szótára – Fényes Elek. Pest. [online]. [cit. 2018-11-21] Dostupné na: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-geografiai-szotara-fenyeselek-BABC3/>
- Fenyvesi, A. (2005). Hungarina in the United States. In A. Fenyvesi (ed.), *Hungarian Language Contact Outside Hungary: Studies on Hungarian as a Minority Language* (pp. 265-318). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *Word*, 15(2), 325-340. DOI:10.1080/00437956.1959.11659702
- Ficeri, O. (2016). Ikonické obrazy Košic v 19. a 20. storočí. In A. Hajdú (Ed.), *Multietnikus világok Közép-Európában 1867 – 1944 / Multietnické prostredie v strednej Európe, 1867 - 1944* (pp. 219 – 238). TéKa Társulás.
- Fishman, J. A. (1968). Sociolinguistic perspective on the study of bilingualism. *Linguistics*, 6(39), 21-49.
- Fogarasi, Z. A (1944). Népeesség anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megoszlása törvényhatóságunkint 1941-ben. *Statistikai Szemle*, 1-3, 1-20.
- Fritz, L. (1930). A magyarság a nagyvilágban [online]. In I. Sulyok, L. Fritz (eds.), *Erdélyi Magyar Évkönyv 1918-1929*. Vol. I, 263-267. Kolozsvár: „Juventus“ Kiadás. Dostupné na: http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf10777.pdf
- Gazsó, D. (n. d.). A diaszpóra tudományos megközelítése. [online]. [cit. 2018-12-21] Dostupné na: <https://www.korosiprogram.hu/diaszpóra>
- Graf, S., Kováčová, S. (2016). Jak snižovat předsudky? Teorie meziskupinového kontaktu. *Československá psychologie*, 60(2), 185-196.
- Greenfield, L., & Fishman, J. A. (1970). Situational measures of normative language views in relation to person, place and topic among Puerto Rican bilinguals. *Anthropos*, 65(H. 3/4), 602-618.
- Guimond, S. (Ed.). (2006). *Social Comparison and Social Psychology. Understanding Cognition, Intergroup Relations, and Culture*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Gyönyör, J. (1989). *Államalkotó nemzetiségek*. Bratislava: Madách.
- Gyurgyík, L. (2005). Magyar kisebbségek a kutatások tükrében [online]. *Magyar Tudomány*, 2, 132. Dostupné na: <http://www.matud.iif.hu/05feb/03.html>
- Gyurgyík, L. (2009). A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai a kilencvenes évektől napjainkig, különös tekintettel az ezredforduló utáni évekre. In K. Tóth (ed.), *Hatékony érdekérvényesítést. A Szlovákiai*

- Magyarok Kerekasztala előadásai és dokumentumai*, (pp. 31-40).
Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Gyurgyik, L. (2014). *A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai 1989-től 2011-ig*. Somorja : Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Gyurgyik, L. (2017). *Szlovákia lakosságának községsoros nemzetiségi összetétele az 1970. és az 1980. évi népszámlálás adatai alapján*. Somorja: Fórum Régiófejlesztési Központ – Fórum Kisebbségkutató Intézet
- Hablicsek, L., Tóth, P. P., Veres, V. (2004). *A Kárpát - medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991 – 2021*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, 2004/33.
- Hatoss, A. (2005). Do multicultural policies work? Language maintenance and acculturation in two vintages of the Hungarian diaspora in Queensland, Australia. In J. Cohen, K. T. McAlister, K. Rolstad, J. MacSwan (Eds.), *Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism (ISB4)* (pp. 1001-1009). Somerville, MA: Cascadilla Press.
- Hewstone, M., Rubin, M., Willis, H. (2002). Intergroup bias. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 575-604.
- Hilton, J. L., Von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47(1), 237-271.
- Hogg, M. A. (2013). Intergroup relations. In J. DeLamater, A. Ward (Eds.), *Handbook of Social Psychology* (2nd ed., pp. 533-561). Dordrecht, NL: Springer.
- Hrášková, D. (2012). Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 – výsledky štatistického prieskumu. *Verejná správa*, 12-13, 102-106
- Chvojková, P., Hřebíčková, M. (2018). Psychologická akulturace: teoretické přístupy a metody měření. *Československá psychologie*, 62(2), 153-172.
- InfoRádió. (2017). Itt a nagy szám: ennyi magyar él már külföldön [online]. [cit. 2018-12-20] Dostupné na: <https://infostart.hu/belfold/2017/08/30/itt-a-nagy-szam-ennyi-magyar-el-mar-kulfoldon>
- Infostat. (2009). Demografické údaje zo sčítaní obyvateľov, domov a bytov na Slovensku. [online]. INFOSTAT Bratislava a Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. [cit. 2018-12-20]. Dostupné na: http://sodb.infostat.sk/sodb/sk/1848-2001/tab.III.2-2B_sk.htm
- Jandt, F. E. (2013). *An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community* (7th ed.). Sage.

- Jussim, L., Crawford, J. T., Rubinstein, R. S. (2015). Stereotype (in) accuracy in perceptions of groups and individuals. *Current Directions in Psychological Science*, 24(6), 490-497.
- Kim, Y. Y. (1994). Interethnic communication: The context and the behavior. *Annals of the International Communication Association*, 17(1), 511-538.
- Kim, Y. Y. (1999). Unum and pluribus: Ideological underpinnings of interethnic communication in the United States. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(4), 591-611.
- Kim, Y. Y. (2012). Unum and pluribus: Ideological underpinnings of interethnic communication in the United States. In L. A. Samovar, R. E. Porter, E. R. McDaniel (eds.), *Intercultural Communication: A Reader*, (13th ed., pp. 208-222). Wadsworth, Cengage Learning.
- Kim, Y. Y. (2017). Ideology and Interethnic Communication in the United States. In Y. Y. Kim, K. L. McKay-Semmler (eds.), *The International Encyclopedia of Intercultural Communication* (pp. 1-10). John Wiley & Sons, Inc.
- Kocsis, K. (2011). Etnikum és vallás A népesség etnikai – nyelvi megoszlása. In K. Kocsis, F. Schweitzer (eds.), *Magyarország térképeiben* (pp. 100-107). Budapest, HU: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.
- Kollai, I. (2008). *Rozštiepená minulosť. Kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. Budapest: Terra Cognita, 2008.
- Kolláth, A. (2004). A szlovéniai kisebbségek nyelvi jogai a törvények és a rendeletek tükrében. In: O. Nádor, L. Szarka (eds.), *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában* (pp. 190-203). Budapest, HU: Akadémiai Kiadó.
- Kolman, L. (2009). Proces a obsah akulturace: hlavní pojmy. In M. Rymeš, J. Štikar (Eds.). *Psychologie práce a organizace 2009* (s. 161-166). Praha: MATFYZPRESS.
- Kovács, A. (1939). Kassa népességének fejlődése és összetétele. *Statisztikai Szemle*, 5. 519-541.
- Kovács, É. (1988). Hontalanok. (Az 1922 - ben Kassáról kiutasítottak listájáról) [online]. [cit. 2018-12-21] Dostupné na: <https://kisebbségkutato.tk.mta.hu/uploads/files/olvasoszoba/magyarsagkutatoevkonyv/evkonyv1988.pdf>
- Kovács. É. (2004). *Felemás asszimiláció*. Somorja–Dunaszerdahely: Nostra Tempora 9, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó.
- Központi Statisztikai Hivata. (2014). *2011. évi népszámlálás 9. Nemzetiségi adatok*. Budapest : Központi Statisztikai Hivatal.

- KSH: tavaly negyvenezerrel csökkent Magyarország népessége. (2018). [online]. [cit. 2018-12-22] Dostupné na: <http://www.boon.hu/ksh-tavaly-negyvenezerrel-csokkent-magyarorszag-nepessege/3776093Laakso>, J, Sarhimaa, A., Spiliopoulou Åkermark, S., Toivanen R. (2016). *Towards Openly Multilingual Policies and Practices: Assessing Minority Language Maintenance Across Europe*. Bristol: Multilingual Matters.
- Laihonen, P. (2015). Linguistic landscapes of a minoritized regional majority: Language ideologies among Hungarians in South-West Slovakia. In M.-P. Laitinen, A. Zabrodskaja (Eds.), *Dimensions of sociolinguistic landscapes in Europe: Materials and methodological solutions* (pp. 171-198). Sprachkönnen und Sprachbewusstheit in Europa / Language Competence and Language Awareness in Europe (7). Frankfurt am Main: Peter Lang publishing group.
- Laihonen, P. (2016). Beware of the dog! Private linguistic landscapes in two ‘Hungarian’ villages in South-West Slovakia. *Language Policy*, 15(4), 373-391.
- Lampl, Zs. (2017). Magyarságcsökkentő migráció. [online]. ujszo.com [cit. 2018-12-28] Dostupné na: <https://ujsoz.com/velemenymagyarorszagcsokkentomigracio>
- Lanstyák, I., Szabó Mihály, G. (2005). Hungarian in Slovakia. In A. Fenyvesi (ed.), *Hungarian Language Contact Outside Hungary: Studies on Hungarian as a Minority Language* (pp. 47-88). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Liu, S., Volčič, Z., Gallois, C. (2015). *Introducing Intercultural Communication: Global Cultures and Contexts* (2nd ed.). London: Sage.
- Maass, A. (1999). Linguistic intergroup bias: Stereotype perpetuation through language. In M. P. Zanna (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 31, pp. 79-121). Academic Press.
- Magyar nemzetpolitika. (2013) *A nemzetpolitika stratégia kerete: Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium. Nemzetpolitikai Államtitkárság*. Budapest, HU: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Macháček, L. (2011). Slovak republic and its Hungarian Ethnic Minority: Sociological Reflections. *Slovak Journal of Political Sciences*, 11(3), 187-210.
- Majo, J., Šprocha, B. (2016). *Storočie populačného vývoja Slovenska II.: populačné štruktúry*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave,

- INFOSTAT Výskumné demografické centrum, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV.
- Makki, M. (2013). Kisebbségbe kerültek a magyarok a Kárpát-medencében [online]. [cit. 2018-11-19] Dostupné na: http://www.hetek.hu/belfold/201305/kisebbssegbe_kerultek_a_magyarok_a_karpat_medenceben
- Messick, D. M., Mackie, D. M. (1989). Intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 40(1), 45-81.
- Mészáros, Á. (1999). A népesség etnikai összetételének számbavételi lehetőségei. [online]. *Demográfia*, 42(1-2), 7-13. Dostupné na: <http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/174>
- Nagy, M., Katus, L. (cca 2009). A Magyar Korona országainak nemzetiségei a 18-19. században [online]. Árkádia – történelem. PTE Történelemtudományi Intézet. [cit. 2018-09-11] Dostupné na: http://arkadia.pte.hu/tortenelem/cikkek/magyar_korona_orsz_nemzetisegi_1819sz
- Paládi-Kovács, Attila (2017) Abaúj felekezeti és etnikai térszerkezetének változásai (16-20. század eleje). In *A Kárpát-medence történeti válföldrajza, 2. köt* (pp. 255-272). Szerencs: Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet.
- Papp Z. A. (2011) Some Social and Demographic Features of the Hungarian Diaspora in the West and Its Institutions In N. Bárdi, C. Fedinec, L. Szarka (eds.), *Minority Hungarian Communities in the Twentieth Century* (pp. 642 – 660) Library of Congress Catalog Card Number 2010923618.
- Park, B., Rothbart, M. (1982). Perception of out-group homogeneity and levels of social categorization: Memory for the subordinate attributes of in-group and out-group members. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(6), 1051-1068. doi:10.1037/0022-3514.42.6.1051
- Petőfi, S. (2002). *Útirajzok*. Budapest: Neumann Kht.
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(2), 173-185.
- Pettigrew, T. F. (2009). Secondary transfer effect of contact: Do intergroup contact effects spread to noncontacted outgroups?. *Social Psychology*, 40(2), 55-65.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783. doi: 0.1037/0022-3514.90.5.751

- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(3), 271-280.
- Piontkowski, U., Florack, A., Hoelker, P., Obdržálek, P. (2000). Predicting acculturation attitudes of dominant and non-dominant groups. *International Journal of Intercultural Relations*, 24(1), 1-26.
- Popély, Á. (2008). Csehszlovák–magyar lakosságcsere: a magyarországi áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok kiválasztása. In Cs. Fedinec (Ed.), *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban* (pp. 202–207). Budapest: MTA.
- Popély, Gy. (1988). Az 1930. évi csehszlovák népszámlálás végrehajtása. [online]. Hungarian Academy of Sciences, Centre for Social Science, Institute for Minority Studies. [cit. 2018-12-16] Dostupné na: <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/olvasoszoba/magyarsagkutatoevkonyv/evkonyv1988.pdf>
- Potánčoková, M. (n. d.). Sarnutie populácie Slovenska. [online]. [cit. 2018-12-13] Dostupné na: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/SarnutieVDC.pdf>
- Pratto, F., Henkel, K. E., Lee, I. (2013). Stereotypes and prejudice from an intergroup relations perspective. In Ch. Stangor, Ch. S. Crandall, *Stereotyping and Prejudice* (pp. 151-180). New York, NY: Psychology Press.
- Průcha, J. (2010). *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada.
- Prezentácie prvých výsledkov. Sčítanie obyvateľov domov a bytov 2011 (2012) [online]. [cit. 2018-08-11]. Dostupné na: <https://www.priepasne.sk/files/documents/scitanie%20udu%20201/prezentacia-vybranych-vysledkov-sodb-2011.pdf>
- Redfield, R., Linton, R., Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38(1), 149-152.
- Regináčová, N., Gergely, L. (2011). Obyvateľstvo Košíc a administratívne členenie mesta v 19. storočí v archívnych dokumentoch a literatúre. *Človek a spoločnosť*, 14, 2. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/public/media/5932/Gergely-Reginacova.pdf>
- Reznik, S. (2018). Defining national minority under Czech law. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 17(2), 1-16. Dostupné na: <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2018/Reznik.pdf>

- Rudmin, F. W. (2003). Critical history of the acculturation psychology of assimilation, separation, integration, and marginalization. *Review of General Psychology*, 7(1), 3-37. doi: 10.1037/1089-2680.7.1.3
- Ryder, A. G., Alden, L. E., Paulhus, D. L. (2000). Is acculturation unidimensional or bidimensional? A head-to-head comparison in the prediction of personality, self-identity, and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(1), 49.
- Samovar, L. A., Porter, R. E., McDaniel, E. R. (2010). *Communication Between Cultures* (7th ed.) Boston, MA: Wandsworth, Cengage Learning.
- Satinská, L. (2016). Zneviditeľnenie a zjemnenie: reflexie verejného používania maďarčiny u bratislavských viacjazyčných trojgeneračných rodín. *Slovenský Národopis*, 64(1), 32-46.
- Senior, P. A., Bhopal, R. (1994). Ethnicity as a variable in epidemiological research. *BMJ*, 309(6950), 327-330.
- Shah, J. Y., Kruglanski, A. W., Thompson, E. P. (1998). Membership has its (epistemic) rewards: need for closure effects on in-group bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(2), 383-393.
- Sherif, M. (1958). Superordinate goals in the reduction of intergroup conflict. *American Journal of Sociology*, 63(4), 349-356.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R., Sherif, C. W. (1988). *The Robbers Cave Experiment: Intergroup Conflict and Cooperation*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Scheepers, D., Spears, R., Doosje, B., Manstead, A. S. (2006). The social functions of ingroup bias: Creating, confirming, or changing social reality. *European Review of Social Psychology*, 17(1), 359-396.
- Schiller, M. (2016). *European Cities, Municipal Organizations and Diversity: The New Politics of Difference*. London: Palgrave Macmillan.
- Schmid, K., Hewstone, M., Küpper, B., Zick, A., & Wagner, U. (2012). Secondary transfer effects of intergroup contact: A cross-national comparison in Europe. *Social Psychology Quarterly*, 75(1), 28-51.
- Siegel, J. S. (2018). *Demographic and Socioeconomic Basis of Ethnolinguistics*. Cham: Springer.
- Simon, B. (1992). The perception of ingroup and outgroup homogeneity: Reintroducing the intergroup context. *European Review of Social Psychology*, 3(1), 1-30. DOI: 10.1080/14792779243000005

- Simons, G. F., Fennig, Ch. D. (eds.). 2018. *Ethnologue: Languages of the World*, Twenty-first edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>.
- Slimák, K. (2014). Etnické zloženie obyvateľstva Slovenska podľa uhorského sčítania z roku 1880 zobrazené podľa hraníc vtedajších okresov, municipálnych miest [online]. [cit. 13.12.2018.] Dostupné na: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=30884952>
- Soliz, J. (2015). Inter-Racial and Multiethnic Communication. In Ch. R. Berger, M. E. Roloff (eds.), *The International Encyclopedia of Interpersonal Communication* (pp. 1-6). John Wiley & Sons, Inc. DOI:10.1002/9781118540190.wbeic0103
- Spéder, Zs. (2014) Demográfiai folyamatok: születések, halálozások, korösszetétel [online]. In T. Kolosi, I. Gy. Tóth (Eds.), *Társadalmi Riport 2014* (pp. 63-82). Budapest: TÁRKI. [cit. 2018-12-13] Dostupné na: <http://old.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b325.pdf>
- Szeghy-Gayer, V. (2017). A szlovák–magyar–zsidó–cseh Kassa a 20. század első felében. [online]. *Korall*, 18(68), 99-121. Dostupné na: http://epa.oszk.hu/00400/00414/00059/pdf/EPA00414_korall_2017_68_099-121.pdf
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. (cca 2012). Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Výsledky v multidimenzionálnych tabuľkách. [online]. [cit. 2018-12-01]. Dostupné na: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. (2015). *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Fakty o zmenách v živote obyvateľov SR Košický kraj*. Košice: Štatistický úrad Slovenskej republiky, Pracovisko ŠÚ SR v Košiciach.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. (2017a). *Štatistická ročenka Slovenskej republiky*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, Veda.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. (2017b). Obyvateľstvo trvalo bývajúce v obciach SR podľa národnosti, SODB 2011 [online]. [cit. 2018-12-01]. Dostupné na: https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/9c5ad996-02f4-4c1f-b33c-5baba2af317f/Tab_2_Obyvatelstvo_trvalo_byvajuce_v_obciach_SR_podla_narodnosti_SODB_2011.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knLIczO&CVID=knLIczO
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. (2018). Obyvateľstvo podľa národnosti, stupňa najvyššieho vzdelania, súčasnej ekonomickej aktivity,

- postavenia v zamestnaní, odvetvia ekonomickej činnosti a pohlavia. [online]. [cit. 2018-12-03] Dostupné na: <https://cenzus2011.statistics.sk/tabulky.html>
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P., Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1(2), 149–178. doi:10.1002/ejsp.2420010202
- Šutaj, Š. (2004). *Dekréty Edvarda Beneša v povojnovom období*. Prešov: Universum.
- Šutaj, Š. (2005). *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov: Universum.
- Tajfel, H., Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin, & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-48). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tausch, N., Hewstone, M. (2013). Intergroup contact. In J. F. Dovidio, M. Hewstone, P. Glick, V. M. Esses (Eds.), *The SAGE Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination* (pp. 544-560). London, GB: SAGE.
- Ting-Toomey, S., Chung, L. C. (2012). *Understanding Intercultural Communication* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Tišliar, P., Šprocha, B. (2017). *Premeny vybraných charakteristík obyvateľstva Slovenska v 18. – 1. pol. 20. storočia*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z.
- Tkáčová, M. (2018). Migrácia a jej vplyv na štruktúru obyvateľstva Košíc v období 1948-1989. Dizertačná práca. FF Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica.
- Tropp, L. R., Pettigrew, T. F. (2005). Relationships between intergroup contact and prejudice among minority and majority status groups. *Psychological Science*, 16(12), 951-957.
- Turner, J. C., Brown, R. J., Tajfel, H. (1979). Social comparison and group interest in ingroup favouritism. *European Journal of Social Psychology*, 9(2), 187-204.
- United Nations. (2010). *Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation* (HR/PUB/10/3). New York, Geneva: United Nations Human Rights Office of the High Commissioner.
- United Nations. (2014). More than half of world's population now living in urban areas, UN survey finds [online]. [cit. 2018-11-15]. Dostupné na: <https://news.un.org/en/story/2014/07/472752-more-half-worlds-population-now-living-urban-areas-un-survey-finds>
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky IV. ÚS 57/2014-42

- Ústavný zákon č. 460/1992 Z. z. Ústava Slovenskej republiky
- Vadkerty, K. (1993). *A reszlovkizáció*. Pozsony: Kalligram.
- Vadkerty, K. (1996). *A deportálások: a szlovákiai magyarok csehországi kényszerközmunkája 1945-1948 között*. Pozsony: Kalligram.
- Vadkerty, K., Szarka, L. (2002). *Maďarská otázka v Československu 1945-1948: trilógia o dejinách maďarskej menšiny*. Bratislava: Kalligram.
- Valdés, G. (2001). Heritage language students: Profiles and possibilities. In J. K. Peyton, D. A. Ranard, S. McGinnis (eds.), *Heritage Languages in America: Preserving a National Resource* (pp. 37-77). McHenry, IL: CAL.
- Vašečka, M., Sadovská, M. (2006). The Aspect of Culture in the Social Inclusion of Ethnic Minorities. Evaluation of the Impact of Inclusion Policies under the Open Method of Co-ordination in the European Union: Assessing the Cultural Policies of Six Member States; Final Report Slovakia (ECMI Working Paper # 32). [online]. Flensburg: European Centre for Minority Issues (ECMI). [cit. 2018-11-29]. Dostupné na: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-63030>
- Vedder, P., Virta, E. (2005). Language, ethnic identity, and the adaptation of Turkish immigrant youth in the Netherlands and Sweden. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(3), 317-337.
- Vincze, L., Gasiorek, J. (2016). The moderating effect of valenced contact: Slovak language media use, acculturation and L2 confidence among young Hungarian speakers. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 37(8), 805-816.
- Výrost, J., Kentoš, M. (2017). Reflexia stavu a vývoja etnických vzťahov na Slovensku: K možnostiam empirického výskumu. In: Š Šutaj, N. Regináčová, L. Heldáková (eds.), *Aktuálne otázky výskumu národnostnej politiky a národnostných vzťahov na Slovensku v 20. a 21. storočí* (s. 25-35). Prešov: Universum.
- Výrost, J., Martonyik, J. (2018). Hetero a auto-stereotypes of ethnic minorities in Slovakia. *Človek a spoločnosť* [Individual and Society], 21(4), 3-15. Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/UserFiles/article/files/154539728601-vyrost-martonyik-docx.pdf>
- Wagner, U., Christ, O., Pettigrew, T. F., Stellmacher, J., Wolf, C. (2006). Prejudice and minority proportion: Contact instead of threat effects. *Social Psychology Quarterly*, 69(4), 380-390.
- Weatherall, A., Gallois, C., Watson, B. (2007). Introduction: Theoretical and methodological approaches to language and discourse in social

- psychology. In A. Weatherall, B. M. Watson, C. Gallois (Eds.), *Language, Discourse and Social Psychology* (pp. 1-12). Palgrave Macmillan.
- Wolff, S. (2008). *Ethnic minorities in Europe: The basic facts* [online]. [cit. 2018-11-29]. Dostupné na: <http://stefanwolff.com/wp-content/uploads/2008/12/min-eu.pdf>
- Zákon č. 270/1995 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky
- Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 204/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín
- Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení č. 87/2018 Z. z.

